RHETOR SOAR

DE ARTE
RHETORICA
LIBRI TRES;

EX *ARISTOTELE, CICERONE*, ET *Quinctiliano præcipuè deprompti.*

AVCTORE

CYPRIANO SOAREZ

SACERDOTE SOCIE-

tatis Iesu.

ACCESSERE *HVIC OMNIVM VLTIMAE editioni Doctiß. Viri Ludouici Carbonis in Reuerendi patris* CYPRIANI SOAREZ *Rethoricam, singulorum librorum & capitum* TABVLAE, *multò vtilißimè.*

COLONIAE,

Apud Gosuinum Cholinum.

CIƆ IƆ LXXXX.

EMANVEL ALVAREZ SOCIETATIS NOMINIS IESV, AD Lectorem.

ELoquio quicunque paras accendere mentes,
Dulceque Nestorea fundere voce melos,
Perlege non auro nitidum, sed pondere rerum
Prædiues, pauper sit licet autor, opus.
Emicat hìc sophiæ princeps, hìc fulminat ore
Tullius, hìc monstrat Quinctilianus iter.

MICHAEL VENEGAS EIVSDEM SOCIETATIS, ad eundem.

QVos Arabes, Persæque legunt Oriente lapillos,
Omnes vna manus si tibi fortè daret:
Et quos gemmiferi præceps alit æquoris vnda,
Et quos terra graui parturit alma sinu:
Nónne libens hilari caperes data munera vultu,
Et tantas nolles spernere sanus opes?
En tibi Rhetorices vnus liber explicat omnes
Thesauros: ingens quos reperire labor:
Ne te pœniteat lectas hinc sumere gemmas,
Attica quas tellus, quasque Latina tulit.
Has virtute, velut fuluo si cinxeris auro,
Aurea gemmato vox tibi corde fluet.

CYPRIANUS SOAREZ CHRISTIANO LECTORI S.

ONGE *profecto melius, atque prudentius studijs suis consulunt, qui optimos auctores in omni disciplinarum genere legendos sibi atque imitandos proponunt, quàm qui his neglectis, delectu omni ac discrimine remoto, quosuis cupidissimè sequuntur. Quòd si quis vetera paulo altius repetere voluerit, quocunque se animo, et cogitatione conuertet, hoc ita esse comperiet. Vt enim alios omittam, qui in bonarum artium studiis liberalissimis sunt, doctrinisque versati, satis constat Platonem ingenio, doctrina & copia discendi longe omnibus superioribus præstitisse. Ergo ex eius disciplina quot viri, quanta scientia, quanque in suis studiis varietate, & copia, quàm admirabiles extiterunt? Atque, vt alios sileam, quorum scripta temporum iniuria perierunt, illi et Aristotelem summum Philosophum, et Demosthenē omniū oratorum facile principem, proculdubio debemus. Siquidem Aristoteles totos viginti annos Platonē audiuit: Demosthenes verò eundem non solum audiuit, sed etiam lectitauit. Quid Ciceronem ad tantum in philosophia, & eloquentia decus euexit? an non Platonis, Aristotelis, & Demosthenis imitatio? Finis non sit, si velim eos numerare, qui ex Aristotelis disciplina, in omni doctrinæ & ingenij laude præstantes, prodierunt. Tanti refert, quem imiteris, quem legas, quem admireris. Hoc intelligentes nostræ Societatis Nominis Iesu præceptores, ex eo tempore, quo iuuentutem, virtute, & literis informant, eos auctores discipulis exponunt, qui præter cæteros in suo genere floruerunt. Qua de causa molestius etiam ferebant, nullum esse*

librum veterum scriptorum, qui adolescentibus discendi cupidis primum aditum ad eloquentiam aperiret. Non quod doctrina dicendi parum Latinis literis sit illustrata (nam & Quinctilianus de ea diligentißimè simul & doctißimè scripsit, & in libris Ciceronis tantum est curæ, tantum suauitatis, elegantiæ, atque doctrinæ, vt ne apud Græcos quidem, aut pluribus, aut melioribus præceptis, orationis facultas sit exornata) sed quòd ad primam tyronũ institutionem, eorum scripta minus sint accommodata. Quid enim discipulis ad hæc studia ingredientibus explicarent? Quinctiliani libros? sunt illi quidem, vt dixi, summa diligentia, singulari iudicio, summa etiam eruditione conscripti: at ita longi, sic nonnunquam obscuri, vt maius otium & acrius iudicium desiderent. Partitiones oratorias? at ita sunt breues, & concisæ, vt multas & magnificas eloquentiæ opes constructas & reconditas nimis angustè coarctent. Libros de Oratore ad Quinctum Fratrem? at in dialogo sunt scripti. Præcipuas autem in illis partes habent L. Crassus, & M. Antonius; homines, vt dignitate, sic eloquentia in Romana Repub. maximi, qui minora illa, sed discentibus inprimis necessaria, celeriter transigunt, quæ vero sunt à vulgari intelligentia magis remota, ea, non facilè dixerim, ornatiúsne an copiosius prosequantur. Huc accedit, quòd dum Crassus perfectum, Antonius communem informat oratorem, magnis altercationibus, qui dialogorum est mos, in contrarias partes disseritur: quod mediocriter quidem eruditis, qui iudicij iam aliquid habent, non solum magnam & ingenuam delectationem, sed mirabilis etiam vtilitatis fructum affert: tyronibus non item, qui disputationis vim, atque incitationem aspiciunt, vestigia, ingressumque vix intuentur. Duos de inuentione libros, puero sibi inchoatos, & rudes Cicero excidisse affirmat, propterea quòd nec orationis expoliendæ et conformandæ rationem docent, nec inueniendi fontes ab Aristotele demonstratos aperiunt. Itaque multa in eis præcepta sunt, quæ, editis postea libris, idem Cicero improba-

probauit. Libri vero ad Herennium, à quocunque illi sint scripti, similem inueniendi viam demonstrant, & quædam de statu, multa de verborum, & sententiarum continent ornamentis, diuersa ab his, quæ Cicero, & Quinctilianus eisdem de rebus tradiderunt. Topicorum liber, tantummodo declarat viam ab Aristotele inuentam, ad reperiendum in omni ratione argumentum: & quoniam ad Trebatium iurisconsultum scriptus est, exempla habet ex intima iuris scientia desumpta, quæ vsque eò sunt difficilia, vt sua obscuritate, multos ab eius libri lectione reijciant. In Oratore verò ad Brutum, quæ sit optima species, et quasi figura dicendi, Cicero disertißime exponit. Sed cum ad Brutum scriberet, vulgaria præcepta permulta, quæ discendi studiosis vehementer conducunt, breuiter percurrit, vel pæne præterit: quæ verò de orationis numero mirabiliter præcipit, vt adeuntibus ad eloquentiam vtilia sint, ordinem alium, & exemplorum lumen desiderant. His de causis cupiebant nostri præceptores, vt omnes eloquentiæ partes explicatæ definitionibus, exemplis illustratæ, ex Aristotelis sententia, Ciceronis verò, et Quinctiliani non sententia solum, sed plerunque etiam verbis aliquo libro, via & ordine comprehenderentur. Futurum enim existimabant, si id fieret, vt discipuli simul cum vulgaribus Rhetoricæ præceptis, illa magis recondita de argumentorum locis, de amplificatione, de orationis forma, & numero perciperent. Quam ego prouinciam cùm eorum voluntate suscepissem, quibus libenter vitæ meæ rationes commisi, his tribus libris, dicendi præcepta, quantum exiguæ ingenij mei vires efficere & consequi potuerunt, cōplexus sum, vt iuuarem adolescentes ad legendos Aristotelis, Ciceronis, & Quinctiliani doctißimos libros, quibus eloquentia fontes continentur. Neque vero ignoro, multa horum, quæ à veteribus sunt tradita, ab bis à quibus defendi æquius erat, editis etiam libris oppugnari. Sed cùm à multis, qui singulari doctrina sunt præditi, eadem defensa sint, mihi concilium fuit, de his quæ tot doctißimorum sæ-

culorum approbauit consensus, nihil sine ratione mutare. Imo verò te Christiane lector vehementer oro atque obsecro, vt hanc libidinem temerè contradicendi veteribus scriptoribus, de animo tuo penitus euellas, ne ad eius perniciem longius deinde serpat. Nam simul atque cupiditas hæc ad ingenium, tanquam fax ad materiam, adhæsit, incredibile dictu est, quæ continuo excitet incendia. Illud etiam tibi persuadeas velim, nos nihil magis cupere, quàm vt virtute, & literis maximè sis ornatus, vt Christo Iesu, qui est parens & salus vitæ nostræ, gratus sis & iucundus.

IN

IN LIBROS DE ARTE RHETORICA AVCTORIS PROOEMIVM.

ATIONIS, & orationis tanta est similitudo, vt Græci, qui non intelligendi solùm, sed loquendi etiam principatum tenuerunt, vno vtranque vocabulo, Latini Græcorum prudentiæ æmuli, eodem penè nominarint. Est enim oratio quasi rationis imago quædam. Rationem in mente, cui regnum totius animi tributum est, Deus Opt. Max. posuit: orationis sedem idem summus opifex in celsissima ac nobilissima corporis parte collocauit: ratio est sicuti lux quędã lumenq́; vitę: oratio est rationis decus & ornamentum: ratio regit ac moderatur proprium animum: oratio flectit etiã alienos: rationis est species admirabilis: eam tamen intus latentem orationis pulchritudo declarat. Ita quod lumen est Soli principi ac moderatori luminum reliquorum, id est oratio rationi, dominæ ac reginæ rerum omnium. Hinc nimirum fit, vt summi illius rectoris mundi huius bonitatem, sapientiã, vim, & potestatem suspiciendam, admirandamq́; hominum generi, vt rationis, sic orationis vis & natura cogat cõfiteri. Quid enim admirabilius esse potest, quàm cogitationes tã multas, tam excellentes, tã varias, atq; multiplices orationi cõmendari? Orationẽ verò exceptã aëre, quasi vehiculo, incredibile celeritate breuissimo tẽporis spatio ad quã plurimos peruenire? ac postremo per tenuissimos aurium meatus singulari opere, artificioq́; perfectos, in alienos animos introire, atq; in eis tã perfectè, tam insigniter imprimere speciem suam,

vt mœrentes consoletur, torpentes excitet, afflictos erigat, inani lætitia elatos cohibeat, & in quéuis denique motum auditorem impellat? Quòd si orationis tanta præstantia est, non potest non maxima esse dignitas Rhetoricę, qua ornandæ orationis doctrina continetur. Eadem enim hominis ratio, quæ cæteras artes inuenit, dicendi quoque artificium illustrauit. Nam primo terram peruagata, non modò eius formam, situm, fœcunditatem, sed eorum etiam quę in ea gignuntur varietatem, vsum, naturamq́ue cognouit. Tum mare ingressa profundum, & immensum, quot genera, quamq́; disparia degentium in eo belluarum inuestigauit? Exin siderum ornatum & pulchritudinem admirans, cognito prius aëre, & his, quæ ex eo generantur, in cælum vsque penetrauit. In quibus rebus tam multis, tam variis, tam disiunctis, tam abditis, atque obscuris inuestigandis, si tanta fuit rationis sagacitas & solertia in expolienda oratione, quæ eius comes, & interpres est, non minor profecto fuit cura. Hic est eloquentiæ ortus, hæc nobilitas, hæc cum ratione coniunctio. Qua de causa vehementer vigilandum est iis, qui sapientiæ flagrant studio, enitendumq́ue omni cura ac diligentia, vt Rhetoricæ Dialecticæq́uę præceptis optimè cognitis, ad reliquarum artium fastigium contendant. Quam viam iucundam, facilem, breuem, & quasi compendiariam, non modo non asperam atque arduam, aut longam esse comperient. Quod vt facilius consequantur, hi tres libri artificium dicendi à veteribus traditum breuiter explicabunt. Et in primo quidem libro, qui de Inuentione est, sedecim argumentorũ loci sunt explicati simul cum his, quæ ad permouendos animos, ex iisdem locis eruuntur, præcepta etiam quędam sunt exposita, ad exornationem & delibera-

tionem accommodata. In secundo vero, qui dispositionis præcepta continet, de orationis partibus, de statu, iudicatione, & ea controuersia, quæ ex interpretatione scripti existit: præterea de ratiocinatione, enthymemate, inductione, & exemplo agitur. Et quoniam frequens mentio facta est ab antiquis auctoribus, Epicherematis, Soritis & Dilemmatis, eorum vis explanatur. Tertius denique liber docet orationis ornatũ, qui est in verbis, vel simplicibus, vel coniunctis. itaq; de verbis nouis, de inusitatis: de tropis: de luminibus verborum, & sententiarum: de origine, causa, natura, & vsu orationis aptæ ac numerosæ; tum ad extremũ de memoria, & pronunciatione in eo disseritur. Sed quò maior vtilitas ex eloquentia percipi possit, Christianis præceptis diligenter ea purganda est. Vt enim bonus agricola vitem, quæ siluescit, & in omnes partes nimia funditur, ferro coërcens, tum fructu lætiorem, tum aspectu pulchriorẽ reddit: sic eloquentia si amputetur errorum inanitas, in quos delapsa est vitio hominũ diuinas leges ignorantium, suam admirabilem speciem recuperabit. Excidatur igitur mentiendi licentia, quam seuere diuinis præceptis interdictam, oratori Quinctilianus & antiqui Rhetores concedunt: amputetur procacitas, & vitium illud teterrimum lacerandi alios probris, contumeliis, maledictis, cui vtinam ne Demosthenes & Cicero tantopere indulsissent: resecetur arrogantia, & inanis laudis appetitus, qui aciem animi perstringit intelligatur iniquum esse tenebras auditoribus offundere, ne verum perspiciant, & suffragium, atq; sententiam dicendo corrumpere, quòd à Græcis & Romanis oratoribus est factitatũ. His tot tantisq́; deletis maculis, continuo existet illa diuina & cælestis Christianæ eloquentię pulchritudo: quę tanto erit pręclara

clara magis & eximia, quanto diligentius ad omnium hominum vtilitatem conferetur, & ad laudes celebrandas Dei Opt. Max. qui ſermonem homini dedit, ad ſocietatem & coniunctionem cum hominibus tuendam. Hæc eſt illa Chriſtiana eloquentia, qua Gregorius & Baſilius nobiliſſimum par amicitiæ, doctrinæ, ſanctitatis plurimum præſtiterunt, & Iuliani amentiſſimi & profligatiſſimi hoſtis religionis impetus omnes fregerunt: hac excelluit Athanaſius vir ſanctiſſimus, quē nec ſæuiſſima periculorum tempeſtas, nec humanorum commodorum aura potuit vnquam de ſuo curſu dimouere, quin Arij impium & conſceleratum comprimeret furorem: hac floruerunt Chryſoſtomi, Ambroſij, Auguſtini, Hieronymi, Cypriani, qui Chriſtianæ Reip. fuerunt lumen longe clariſſimum: vt alios quamplurimos omittam, quorum copia digna eſt Chriſtiani nominis gloria. Hos tales ac tantos viros qui volet imitari, colat Chriſtianam eloquentiam, quæ ex diuinarum rerum cura & contēplatione, ex Chriſti Ieſu amore, ex maximarum denique artium ſtudijs efflorescit.

DE

DE ARTE RHETORICA LIRER PRIMVS.

Quid sit Rhetorica, quod eius officiũ & finis. Caput. I.

HETORICA est vel ars, vel doctrina bene dicẽdi. Ars est quæ cognitis penitusq́; perspectis, & in vnum exitũ spectantibus, & nunquam fallentibus rebus continetur. Esse autem eloquentiæ artem perspicuum est, etenim cum pleriq; temere, ac nulla ratione caussas in foro dicant: nonnulli autem propter consuetudinem aliquam callidius id faciant: non est dubium, quin, si quis animaduerterit, quid sit, quare alij melius, quàm alij dicant, id poßit notare. ergo id qui in toto genere fecerit, is si non planè artẽ, at quasi artem quandã inuenerit. Bene dicere est, optimis sententijs verbisq́; lectißimis dicere. Rhetoricæ officium est, dicere appositè ad persuasionem finis, persuadere dictione.

Definitio Rhetoricę. *Quinct. Lib. 2. cap. 15.* Quid sit ars. *1. de orat.* Rhetorica est ars. *Aristot. 1. Rhet. cap. 1. Cicer. 2. de orat. Quinctil. lib. 2. cap. 17. Aliam definitionem inuenies cap. 3.* Officium & finis Rhet. *In orat. De Inuent. 1.*

De vtilitate, dignitateque eloquentiæ. Cap. II.

D*Ignitas eloquentiæ, vel ex eo intelligi potest, quòd in omni libero populo, maximeq́; in pacatis trãquillisq́; ciuitatib. præcipuè semper floruit, semperq́; dominata est. Quid enim aut tã iucundũ cognitu atq; auditu, quàm sapientißimis sentẽtijs*

Eloquentiæ dignitas. *De orat. 1. Quinctil. lib. 2. cap. 16.*

tijs grauißimisq́ verbis ornata oratio & perpolita? aut tam potens, tamq́ magnificū quàm hominū animos vnius oratione conuerti? Quid admirabilius quàm res splendore illustrata verborum? Oratoris est in dando consilio de maximis rebus cum dignitate explicata sententia: eiusdem et languentis populi incitatio, et effrenati moderatio. Eadem facultate fraus hominum ad perniciem & integritas ad salutem vocatur. Quis cohortari ad virtutē ardentius? quis à vitijs acrius reuocare? quis vituperare improbos asperius? quis laudare bonos ornatius? quis cupiditatem vehementius frangere accusando potest? quis mœrorem leuare mitius consolando? Ac ne plura, quæ sunt penè innumerabilia consectet, comprehendam breui. sic enim statum perfecti oratoris moderatione & sapientia non solū ipsius dignitatem, sed et priuatorū plurimorum, & vniuersæ Reipub. salutem maximè contineri. Quo maior igitur est eloquentiæ vis, hoc est magis probitate iungenda summaq́ prudentia: quarum virtutum expertibus si dicendi copiam tradiderimus, non eos quidem oratores effecerimus, sed furentibus quædam arma dederimus.

Oratoris, & in rep. & inter priuatos magna, & preclara munera.

2. de oratore.

1. de Orat.

Eloquentia cū probitate iungēda est.

3. de Orat.

De materia Rhetoricæ. Cap. III.

Quid artis materia sit.

De inuent. 1.

ARtis materia est, in qua omnis ars & ea facultas, quæ conficitur ex arte versatur: vt si medicinæ materiam dicamus morbos ac vulnera, quòd in his omnis medicina versetur. Item quibus in rebus versatur ars & facultas oratoria, eas res mate-

materiam artis Rhetoricæ nominamus. Sed hoc interest inter alias artes, excepta dialectica, & eloquentiam: quòd cæteræ ferè artes se ipsæ per se tuentur singulæ: bene dicere autem, quod est scienter, & peritè, & ordinatè dicere, non habet definitam aliquam regionem, cuius terminis septa teneatur. Omnia quæcunq; in hominum disceptationem cadere possunt, bene sunt ei dicenda, qui hoc se posse profitetur: aut eloquentiæ nomẽ relinquendum est: materia enim oratori ad dicendum subiecta, quæstio est.

Quid inter artium cæterarũ & Rhetoricę materiã intersit. *De orat. 2.*

Oratoris materia est quæstio. *Quinctil. lib. 2. cap. 21.*

De quæstione. Cap. IIII.

QVæstionum duo sunt genera: alterum infinitum, quod Græci θέσιν, Cicero propositum vocat: alterum certum & definitum, quod ὑπόθεσιν illi, Latini vel caussam, vel controuersiam solent appellare. Propositum est, in quo aliquid generatim quæritur, hoc modo: Expetenda ne sit eloquentia. Causa est, quæ certis personis, locis, temporibus, actionibus, negocijs: cernitur, hoc modo: An Socrates iure fuerit ab Atheniensibus damnatus. Propositi duo sunt genera: cognitionis alterum, cuius scientia est finis, vt an solis magnitudine multis partibus terra superetur: alterum actionis, quod refertur ad efficiendum quid: vt si quæratur, quibus officijs amicitia colenda sit. Hæc cum in propositis quæstionibus genera sint, eadem in causas transferuntur. Sed caussarum tria sunt genera, iudicij. deliberationis, exornationis: quæ quia in laudationes

Quæstionũ duo genera. *In part. in Topic. de orat. 2.*

Propositum quid sit.

Quid sit causa.

Propositi duo genera.

Causarum tria genera

nes maximè confertur, proprium habet ex eo nomen laudationis.

De Exornatione, Deliberatione, & Iudicio. Cap V.

Exornationis partes, tẽpus & finis. *De inuent. 1. Aristot. lib. 1. In part. de Inuent. 1.* Deliberationis partes, tẽpus & finis. *Aristot. 1. Rhetoric. Cic. part.* Iudicij partes, tempus & finis.

IN exornatione duæ sunt partes, laus & vituperatio. Tempus tũ præsens, tum præteritum. Spectat autem orator honestatem præcipuè cũ laudat, turpitudinem cum vituperat, moueté auditores ad delectationem. Deliberatio continet in se suasionẽ & dissuasionem, tempus verò futurum. Finis, quem sibi proponit orator in consilio dando, est vtilitas, & spes, aut reformidatio deliberantis. Iudiciũ habet in se accusationem, & defensionem: eius finis iustorum & iniustorum quæstione, sæuitia aut clementia iudicis continetur.

Quomodo hypothesis ad thesin reuocanda sit. Cap. VI.

Consultatio est pars. caussæ.

MAneat ergo & infinitas, & finitas quæstiones ad oratorem pertinere. Sed est consultatio quasi pars caussæ quædam. Inest enim infinitum in definito, & ad illud tamẽ referuntur omnia. Quare illa pars orationis, quæ est de genere vniuerso, totas caussas sæpe cõtinet. Quidquid est enim illud, in quo quasi certamen est controuersiæ, quod Græcè χρινόμενον *dicitur, id ita dici placet, vt traducatur ad perpetuam quæstionem, atq; de vniuerso genere dicatur, nisi cum de vero ambigetur, quod quæri coniectura solet. Exempli caussa, finita est.*

In part. In Top. Quinct. lib. 3. cap. 5.

ta est, An Aristotelis philosophia sit perdiscenda: eius quasi pars quædam est illa infinita, An philosophia sit perdiscenda, ad quam orator finitam transferet. Sunt enim ornatißimæ orationes eæ, quæ latißimè vagantur, & à priuata ac singulari controuersia e ad vniuersi generis vim explicandam conferunt & conuertunt, vt ij, qui audiunt, natura & genere & vniuersa re cognita, de singulis rebus statuere poßint. Itaq; orator excellens à proprijs personis & temporibus semper, si potest, auocat cõtrouersiam. Latius enim de genere, quàm de parte, disceptare licet: vt quod in vniuerso sit probatum, id in parte sit probari necesse.

Cicero de orator. 3.

Ornatissime sunt orationes que vniuersi generis vim explicant.

In orator.

De partibus Rhetoricæ. Cap. VII.

QVinq; sunt partes, & quasi membra eloquentiæ: inuentio, dispositio, elocutio, memoria, pronunciatio. Oportet enim inuenire quid dicas, inuenta disponere, deinde ornáre verbis, post memoriæ mandare, tum ad extremum agere. Inuentio est excogitatio rerum verarum, aut verisimilium, quæ quæstionem probabilem reddant. Dispositio est rerum inuentarum in ordinem distributio. Elocutio est idoneorum verborum & sententiarum ad inuentionem accommodatio. Memoria est firma animi rerum ac verborum ad intentionem perceptio. Pronunciatio est, ex rerum & verborum dignitate, corporis & vocis moderatio. Nec audiendi quidam, qui iudicium sextam esse partem

Quinq; Rhetoricæ partes.

de orat. 2.

De inuent. 1.

Auct. ad Heren. lib. 1.

Iudiciũ non est Rhetoricę pars.

partem voluerunt: adeò enim tribus primis partibus est permistum, (nam nec inuentio sine eo, nec dispositio, nec elocutio fuerit) vt pronuntiationem quoq; vel plurimum ex eo mutuari putem: nec inuenisse credendus est, qui non iudicauit: quod similiter in alijs partibus, quibus iudicium permistum est, existimare debemus. Hinc apparet eloquentiā rem vnam esse omnium difficillimam. quibus enim ex quinq; rebus constare dicitur, earum vnaquæq; est ars ipsa magna per sese. Quare quinq; artium concursus maximarum, quantam vim, quantamq; difficultatem habeat, existimari potest. Sunt igitur quinq; Rhetoricæ partes omnino. At inuenire, disponere, eloqui memoria complecti, & pronunciare opera sunt oratoris.

Quinctil. 3. cap. 3.

Non est existimādus inuenisse, qui sine iudicio inuenit.

Eloquentiæ difficultas ex partibus colligitur.

de cla. Ora.

Opera oratoris.

Quibus rebus eloquentia comparetur: ac primum de Natura. Cap. VIII.

ELoquentia, quæ quinq; supradictis cōstat partibus, natura, arte, exercitatione, & imitatione comparatur: imitationem enim, quamuis Quinctilianus arti, Cicero exercitationi subijciat, rectius tamen alij ab vtraq; segregarunt. Ergo de singulis, quoniam maximi sunt momenti & ponderis, aliquid dicendum est. Natura igitur primum atq; ingenium ad dicendum vim affert maximā: neq; vero quibusdam scriptoribus artis ratio dicendi & via, sed natura defuit. Nam & animi atq; ingenij celeres quidam motus esse debent: qui ad

Eloquentia comparatur natura, arte, exercitatione & imitatione.

Quinctil. 3. cap 5.

Cic. 1. & 2. de orator.

Auct. ad Heren. lib. 1.

De natura.

1. de orat.

ad excogitandum acuti, & ad explicandum ornandumq́; sint vberes, & ad memoriam firmi atq; diuturni: & si quis est, qui hæc putet arte accipi posse: quod falsum est (præclarè enim se res habeat, si hæc accendi aut commoueri arte poßint. Inseri quidem, et donari ab arte non possunt omnia: sunt enim illa dona naturæ) quid de illis dicet, quæ certe cum ipso homine nascuntur? linguæ solutio, vocis sonus, latera, vires, conformatio quædam & figura totius oris & corporis. Neq; hæc ita dico, vt ars aliquid limare non poßit (neq; enim ignoro, & quæ bona sint, fieri meliora posse doctrina, & quæ optima, aliquo modo acui tamen, & corrigi posse) sed sunt quidam, aut ita lingua hæsitantes, aut ita voce absoni, aut ita vultu motuq́; corporis vasti atque agrestes: vt etiamsi ingenijs atq; arte valeant, tamen in oratorum numerum venire non poßint: sunt autem quidam ita naturæ muneribus in ijsdē rebus habiles, ita ornati, vt non nati, sed ab aliquo Deo ficti esse videantur. Magnum quoddam est onus, atq; munus, suscipere, atq; profiteri, se esse omnibus silentibus, vnum maximis de rebus, magno in conuentu hominum, audiendum. Adest enim ferè nemo quin acutius, atq; acrius vitia in dicente, quā recta videat. Ita quicquid est, in quo offenditur, id etiam illa, quæ laudāda sunt, obruit. Neq; hæc in eā sententiam disputo, vt homines adolescētes si quid naturale fortè non habeant, omnino à dicendi studio deterreā: multis enim honori fuit illa ipsa, quā cunq; assequi potuerunt, in dicendo mediocritas.

Dona naturę arte comparari non possunt.

Limari possunt arte.

Necessaria sunt oratori.

Amplificatur ex his eloquentiæ difficultas.

De arte. Cap. IX.

In orat. 1. de orat.

Ars à natura profecta est.

AD naturam optimam ars adiungi debet, quæ à natura profecta est. notatio enim naturæ atq; animaduersio peperit artem. Ego enim hanc vim intelligo esse in præceptis omnibus, non vt ea sequuti oratores eloquentiæ laudem sint adepti, sed quæ sua sponte homines eloquentes facerent, ea quosdam obseruasse atq; delegisse: sic esse non eloquentiam ex artificio, sed artificium ex eloquentia natum: quod tamen non eijcio. est enim si minus necessarium ad bene dicendum, tamen ad cognoscendum non illiberale. Habet igitur ars hanc vim, non vt aliquid, cuius in ingenijs nostris pars nulla sit, pareat & procreet; verùm vt ea, quæ sunt orta iam in nobis & procreata, educet atq; confirmet. Obseruatio autem earum rerum, quæ in dicendo valent, ipsa per se si eloquentes facere posset, quis esset non eloquens? quis enim hæc non vel facilè, vel certè aliquo modo posset ediscere? Itaq; intelligendum est, alia quædam ad consequendam eloquentiam esse maiora, sed ars non est ea quidem negligenda: quam ego si nihil dicam adiuuare mentiar. Habet enim quædam quasi ad commonendum oratorem, quò quidq; referat, & quò intuens, ab eo, quodcunq; sibi proposuerit, minus aberret. In præceptis enim hanc vim, & hanc vtilitatem esse arbitror, non vt ad repiendum quid dicamus, arte ducamur; sed vt ea, quæ natura, qua studio, quæ exercitatione consequimur,

2. orat.

Orta à natura educat atque confirmat.

2. de orat.

1. de orat.

Eius vtilitas.

2. orat.

mur, aut recte esse confidamus, aut praua intellimus, cum, quo referenda sint, didicerimus. Quæ de caussa studiose Rhetorica colenda est, vt quæ viam et rationē dicendi doceat. Etsi namq; magnis ingenijs præditi quidam, dicendi copiam sine ratione consequantur: ars tamen est dux certior quam natura. quoniam sine doctrina, etiam si quid bene dicitur, tamen id quia fortuito fit, semper paratum esse non potest. Aptißimè profecto quod M. Tullius de excellenti virtute scripsit, idē ad præstantem eloquentiā trāsferri potest: vt multos homines excellenti ingenio et eloquentia fuisse, & sine doctrina, naturæ ipsius habitu, per se ipsos copiosos et ornatos extitisse fateamur: adiungamus etiam, sæpius ad orationis laudem naturam sine doctrina, quàm sine natura valuisse doctrinam: sed cum ad naturā eximiam atq; illustrem accesserit ratio quædam conformatioq; doctrinæ, tum illud nescio quid præclarum ac singulare solere existere contendamus.

Dux est certior, quàm natura.

de claris orat.

pro Arch. Multū quidem potest natura sine arte, sed arte ad naturam accedente, singularis quædā existit eloquentia.

De exercitatione. Cap. X.

IN præstanti natura, quam ars expolivit, exercitatio absolutionem perfectionemq; dicendi cōsummat. Quocirca interest permagni, studium & ardorem quendam amoris assumere, sine quo cum nihil quidquam egregium, tum certè eloquentiam nemo vnquam assequetur. Ex hoc ardore nascitur exercitationis diligentia, vt, caussa aliqua posita consimili caussarum earum, quæ ad oratorem deferuntur, dicamus quàm maximè ad veri

Exercitatio dicendi perfectionē cōsummat.

1. de orat. Ardor quidem amoris assumendo: ex quo nascitur diligētia exercitationis.

tatem accommodatè. Sed pleriq; in hoc vocem modo, neq; eam scienter, & vires exercent suas, & linguæ celeritatem incitant, verborumq; frequentia delectantur: in quo fallit eos, quòd audierunt: dicendo homines, vt dicant, efficere solere. verè enim etiam illud dicitur: peruerse dicere, homines peruerse dicendo facillimè consequi. Quamobrem in istis ipsis exercitationibus & si vtile est etiam subito sæpe dicere, tamen illud vtilius, sumpto spacio ad cogitandum, paratius atq; accuratius dicere. Caput autem est (quod vt verè dicam, minime facimus, est enim magni laboris, quem pleriq; fugimus) quamplurimum scribere. Stylus optimus est & præstantißimus dicendi effector ac magister: neq; iniuria. nam si subitam & fortuitam orationem commentatio & cogitatio facilè vincit, hanc ipsam profecto aßidua & diligens scriptura superabit. Iam vocis & spiritus & totius corporis & ipsius linguæ motus & exercitationes non tam artis indigent, quàm laboris. Exercenda est & memoria ediscendis ad verbum quamplurimis & nostris scriptis & alienis: atq; in ea exercitatione non sane mihi displicet adhibere, si consueris, etiã istam locorum simulacrorumq; rationem, quæ in arte traditur.

Exercitatio quomodo instituenda. 1. quam plurimum scribendum est, quod caput est exercitationis.

2. exercenda pronũtiatio.

3. memoria.

De imitatione. Cap. XI.

2. de orat.

ET si ad illud genus oratorum præstantium, magnificum atq; præclarum natura ipsa aliquem ducat, tamen ea non satis proficere potest, nisi eodem studio atq; imitatione intendat, atq; ita dicere con-

re consuescat, vt tota mente illos atq; omni animo intueatur. Ergo hoc sit primum in præceptis meis, vt demonstremus quem imitemur, atq; ita, vt quæ maximè excellant in eo, quem imitabimur, ea diligentißimè persequamur. Nihil enim aliud caussæ est, cur ætates extulerint singulæ propè genera dicendi, nisi quod semper fuit aliquis, cuius se similes plerique esse vellent. Hanc igitur similitudinem qui imitatione assequi volet, tum exercitationibus crebris, atq; magnis, tum scribendo maximè persequatur. Intuendi sunt etiam non solum oratores, sed etiam actores, ne mala consuetudine ad aliquā deformitatem, prauitatemq; veniamus. Quoniam de Rhetoricæ definitione, dignitate, fine, officio & materia dictum est: quotq; sint eius partes explicauimus: & naturam, artem, exercitationem, imitationem ad eloquentiā consequendam necessarias esse ostendimus; sequitur vt de singulis eius partibus disseramus.

In imitatione duo obseruanda.

Imitationis vis.

Imitari qua ratione aliquem debeamus.

De inuentione. Cap. XII.

QVoniam igitur primum oratoris munus est inuenire, dabit operam vt inueniat, quemadmodum fidem faciat eis, quibus volet persuadere, & quemadmodum motum eorum animis afferat. Fidem facit orator argumentis: mouet incitando, aut ad voluptatem, aut ad molestiam, aut ad metum, aut ad cupiditatem: tot enim sunt motus genera, partes plures generum singulorum. Cum enim omnis animæ commotio ex opinione bo-

Inuētio duplex. in Part.

Motus quatuor sunt genera.

Cic. Tusc. 4. ni alicuius aut mali nascatur, lætitia & cupiditas ex opinione boni nascuntur, ægritudo & metus in malorum opinione versantur. Est igitur ægritudo siue molestia, opinio recens præsentis mali, in quo demitti contrahiq́ animo rectum esse videatur. Voluptas opinio recens boni præsentis, in quo efferri rectum videatur. Metus, opinio impendentis mali, quod intolerabile videatur. Cupiditas, opinio venturi boni, quod sit ex vsu iam præsens esse, atq; adesse. Opinio autem quæ in omnes superiores definitiones includitur, est imbecilla assensio. In proposito fidem solum facit orator, in caussa vero fidem, & motum, de quo mox dicemus.

AEgritudo.

Voluptas.

Metus.

Cupiditas,

Opinio.

Fides sola propositi est fides & motus caussę.

Quid inuentio, quid argumentum & argumentatio. Cap. XIII.

INuentio est excogitatio argumenti. Argumentum est probabile inuentum ad faciendam fidē: vel aliter, est ratio rei dubiæ faciens fidem. Fides vero est firma opinio: vt si velis fidem facere, eloquentiam esse expetendam, excogitesq; illud argumentum, nimirum esse artem bene dicendi, possis hoc modo argumentationem concludere. Ars bene dicendi est expetenda: ea est eloquentia: est igitur eloquentia expetenda. Est autem argumentatio argumenti explicatio, qua dialectici pressius & religiosius, oratores ornatius & liberius vtuntur. Locus autem est sedes argumenti. Aristoteles enim proposuit quosdam locos, ex quibus omnis argumentatio ad omnem disputationem inueniretur

Inuentio.

Argumentum.

Argumentatio.

Topicis.

Locus.

tur: qui nihil aliud esse videntur, quàm notæ quædam, quibus admonemur, quid in ipsis peruestigare debeamus.

Quotuplicia sint argumenta. Cap. XIIII.

ARgumenta partim in eo ipso, de quo agitur, hærent; quocirca insita dicuntur: partim extrinsecus assumuntur, quæ remota vocantur: quoniam absunt, longeq; ab eo de quo agitur, disiuncta sunt: vt si dicas eloquentiam esse expetendam, quòd benè dicēdi sit ars, ratio est insita in eo de quo agitur: eloquentia, enim est ars bene dicendi: sin expetendam dicas, quod Aristoteli, vel Ciceroni, vel Platoni ita visum sit, ratio erit remota: autoritas enim illorum virorum non est in ipsa eloquentia, quæ suapte natura esset expetenda sine illorum commendatione.

Argumēta, vel insita sunt, vel assumpta. in Topic. in Part.

De numero locorum. Cap. XV.

LOci, vnde argumenta insita eruuntur, numero sunt sedecim: alia enim dicuntur à definitione, alia à partium enumeratione, alia à notatione, alia coniugata appellantur, aliā ex genere, alia ex forma, alia ex similitudine, alia ex differentia, alia ex contrario, alia ex adiunctis, alia ex antecedentibus, alia ex consequentibus, aliā ex repugnantibus, alia ex caussis, alia ex effectis, alia ex comparatione maiorum, aut parium, aut minorum. Argumenta extrinsecus assumpta Quinctiliano

Loci argumentorū insitorū sunt sedecim. in Topicis. in Part.

Argumenta extrinsecus assumpta sunt sex.

liano sunt sex, præiudicia, fama, tormenta, tabulæ, iusiurandum, testes.

De definitione. Cap. XVI.

lib 5 cap. 1.
Definitio quid sit.
in Topicis.

DEfinitio est oratio, quæ id quod definit, explicat, quid sit: vt, Virtus est recta animi affectio: Rhetorica est doctrina dicendi. Definitionũ multa sunt & genera, & præcepta, sed ad huius libri institutum ea nihil pertinent, tantum est dicendum, qui sit definitionis modus. Sic igitur veteres præcipiunt. Cum sumpseris ea, quæ sunt ei rei, quam definire velis, cum alijs communia, eo vsq; persequi, dum proprium efficiatur, quod nullam in aliam rem transferri poßit: vt hoc, Rhetorica est ars, commune adhuc: multa enim genera sunt artium, vt grammatica, dialectica. vnum adde verbum, Dicendi, iam à communitate res disiuncta videbitur, vt sit explicata definitio, Rhetorica est ars dicendi. Hæc facultas definiendi debet esse in eloquente, vt definire rem poßit. Est enim explicanda sæpe verbis mens nostra de quaq; re, atq; inuolute rei notitia definiendo aperienda est. Definitio enim quasi inuolutũ inuoluit id, de quo quæritur. Sed id orator non faciet tam presse & anguste, quàm in illis eruditißimis disputationibus fieri solet, sed cum explanatius, tum etiam vberius, & ad commune iudicium popularemq; intelligentiam accommodatius. Sic Cicero, quid sint optimates definit, cum ait, Sed genus vniuersum (vt tollatur error) breui circumscribi & definiri potest.

Definitionis modus.
in Top.

Facultas definiendi est oratori necessaria.
in orat.
Orator definiet vberius, & explanatius, quàm philosophus.
2. de orat. pro Sestio.

Omnes

Omnes optimates sunt, qui neq; nocentes, nec natura improbi, nec furiosi, nec malis domesticis impediti. Argumenti à definitione talis est formula, Ius ciuile est æquitas constituta ijs, qui eiusdẽ sunt ciuitatis, ad res suas obtinendas: eius autem æquitatis vtilis est cognitio; vtilis est ergo iuris ciuilis cognitio. Sæpe etiam definiunt & oratores & poëtæ per translationem verbi ex similitudine cũ quadam suauitate: quos licet imitari: vt si adolescentiam florem ætatis, senectutem occasum vitæ velis definire.

Optimates qui sunt.
in Topicis.
Oratores & poëtæ sæpe definiunt per translationem.

De partium distributione. Cap. XVII.

ARgumento à partium distributione sic est vtendum, nullam vt partem relinquamus. Vt si velis probare calliditatem non esse virtutem à virtutis partibus, quæ quattuor sunt, Prudentia, Iustitia, Fortitudo, Temperantia, sic probare possis. Omne quod honestum est, id quattuor partium oritur ex aliqua, aut enim in perspicientia veri solertiaq; versatur, aut in hominum societate tuenda, tribuendoq; suum vnicuiq;, & rerum contractarum fide, aut in animi excelsi inuictiq; magnitudine ac robore, aut in omnium, quæ fiunt, quæq; dicuntur, ordine & modo: in quo inest modestia et temperantia: calliditas ex nulla illarum partium oritur: non est igitur virtus.

in Topic.
in offic. I.

De Notatione. Cap. XVIII.

Notatio Grę cis Etymologia dicta, oratoribus & poëtis est familiaris.
Quinctil. 1. cap. 6.
In Topicis.
Fast. 5.
Senatus vnde dictus.
Fast. lib. 4.
Aprilis vnde.

ETymologia, quæ verborum originẽ inquirit, à Cicerone dicta Notatio. Ea sæpe vtuntur Oratores & Poëtæ: vt Ouidius:

A senibus nomen mite senatus habet. *Et,*
Nam quia ver aperit tunc omnia, densaq; cedit
Frigoris asperitas, fœtaque terra patet.
Aprilem memorant ab aperto tempore dictũ.

A notatione sumitur argumentum, cum ex vi nominis elicitur, hoc modo, Si consul est, qui consulit patriæ; non igitur Piso consul, qui eam euertit.

De coniugatis. Cap. XIX.

Argumentũ à notatione.
Vis huius exempli est in oratione in Pisonem.
Coniugata quæ.
In Topic.
Argumenta à cõiugatis.

COniugata dicuntur, quæ sunt ex verbis generis eiusdem. Eiusdem autem generis verba *sunt, quæ orta ab vno variè commutantur, vt sapiens, sapienter, sapientia.* Ex hac verborum coniugatione *huiuscemodi argumento vsus est Ouidius:*

Aurea nunc verè sunt secula, plurimus auro
Venit honos.

Et *Iuuenalis:*

Summũ crede nefas, animam præferre pudori,
Et propter vitam viuendi perdere caussas.

Sat. 8.
In Pisonem.
Terent. in Heaut.

Cicero etiã. Cum enim esset omnis caussa illa mea consularis & senatoria, auxilio mihi opus fuerat & consulis, & senatus. Est & illud elegans in primis, Homo sum, humani nihil à me alienum puto. Cicero lib. de orat. 2. hoc vtitur exemplo. Si pietati sum-

summa tribuenda laus est, debetis moueri, cum Q. Metellum tam piè lugere videatis.

De genere & forma.
Cap. XX.

GEnus est, quod sui similes communione quadam specie autem differentes, duas aut plures complectitur partes. Partes, quas genus amplectitur, formæ dicuntur: vt, Virtus est genus, plures enim formas, quattuor scilicet, complectitur, Prudentiam, Iustitiam, Fortitudinem & Temperantiam: quæ sunt similes virtutis communione: vt prudentia enim, sic iustitia, sic fortitudo, sic temperantia virtus est. Hinc perspicuum fit, quid sit forma. est enim pars generi subiecta. Argumentum à genere sic tractatur, Virtutis laus omnis in actione consistit, prudentiæ igitur laus omnis in actione consistit. Ex forma autẽ. *Quod iustitia est, vtique virtus est.*

Quid genus sit. *De orat. I.*

Quid forma sit. *de orat I. Offic. I.*

Arg. à genere. *Quinctil. 5. cap. 10.*

Arg. à forma.

De similitudine, & dissimilitudine.
Cap. XXI.

SImilitudo est, quæ traducit ad rem quampiam aliquid ex re dispari simile, ex ea sumitur argumentum hoc modo. Cicero, Sed nimirum vt quidam morbo, & sensus stupore suauitatem cibi non sentiunt, sic libidinosi, auari, facinorosi veræ laudis gustum non habent. Ouidius:

Scilicet vt fuluum spectatur in ignibus aurum,
Tempore sic duro est inspicienda fides.

Quid similitudo sit. *Auct. ad Her. lib. 4.*

Arg. à similitudine. *Phil. 2.*

Trist. lib. I. ele. 4.

Ex

Argumentum à dissimilitudine.
2. de orat.

Ex dißimilitudine siue differentia ducitur hoc modo argumentum. Si barbarorum est in diem viuere, nostra consilia sempiternum tempus spectare debent.

De contrariis. Cap. XXII.

Contrariorum genera sunt quatuor.
Arist. in ea. de oppos.
Cic. in Topic.
Aduersa.

Contrariorum genera sunt quattuor, aduersa, priuantia, quæ inter se conferuntur, & cõtradicentia. Aduersa sunt, quæ in eodem genere plurimum differunt: vt virtus, vitium: quæ cum animi habitus sint, plurimum tamen inter se differunt: & bellum pax, sapientia stultitia: ex quibus argumenta talia existunt. Si stultitiam fugimus, sapientiam sequamur; & bonitatem, si malitiam. Hinc illud Drancis apud Virgilium:

Nulla salus bello, pacem te poscimus omnes.

Argumenta ab aduersis.
Topic. *lib.* II.
Tuscul. 5.

Perinde enim est, atq; hoc, Bellum est nobis perniciosum, pax igitur expetenda est. Cicero: Quid cum fatentur satis magnam vim esse in vitijs ad miseram vitam, nónne fatendum est eandem vim in virtute esse ad beatam vitam? Contraria enim contrariorum sunt consequentia. Priuantia *sunt habitus, et eius* priuatio: *vt lux tenebræ, vita mors, sciẽtia inscitia, humanitas inhumanitas: præpositio enim,* in *priuat verbum ea vi, quam haberet, si in, præpositum nõ fuisset. Ex his dictum est illud Cic. in Miloniana, Eius igitur mortis sedetis vltores, cuius vitam, si putetis per vos restitui posse, nolitis? Tertio loco sunt ea, quæ inter se conferuntur: vt duplum simplum, datum acceptum, miles & im-*

Priuantia.

Topic.
Argumentũ à priuantibus.
Quę inter se cõferuntur.

& imperator, docere & discere. Ex hoc loco est illud Cic. Ex quo profectò intelligi debet, quanta in dato beneficio sit laus, cum in accepto tanta sit gloria. & item hoc, Non igitur periculum, est, ne quis putet in magna arte & honesta, turpe esse docere alios id; quod ipsis fuerit honestißimum discere. Huc pertinet Vergilianum illud:

Argumenta ex hoc loco.
pro Marcello.
in orat.

Arma rogo genitrix nato.

Lib. 8.

Vltimo loco sunt negantia valde contraria aientibus: vt, si hoc est, illud non est: ex quibus necesse est, alterum verum esse, alterum falsum.

Negantia sunt valde contraria aientibus.
Topic.

De adiunctis. Cap. XXIII.

ADiuncta sunt ea, quæ cum re sunt coniuncta: vt locus, vt tempus, vt ea, quæ rem circumstāt: vt vestitus & comitatus hominem circumstant, & apparatus: colloquia, pedum crepitus, strepitus hominum, rubor, pallor, cæteraq; , quæ suspicionem possunt mouere. Latißimè itaq; patent adiuncta. nam & quæ in hominis sunt siue animo siue corpore, vt virtus, vt vitia, vt oris vel pulchritudo, vel deformitas, aliaq; innumera comprehendunt. Ab his sumit argumentum Cicero pro Milone, cum ait, Videamus nunc id, quod caput est, locus ad insidias ille ipse, vbi congreßi sunt, vtri tandem fuerit aptior, & multa deinceps: & paulo post. Videte nunc illum, primum egredientem è villa subito: cur vesperi? quid necesse est tardè? quid conuenit præsertim id temporis? et pro Cornelio, Hunc quisquam incredibili quadam atq; inaudita grauitate, vir-

Adiuncta quid sint.
in Top.

Latissimè patēt adiuncta.

Argumentū ab adiūctis.

te, virtute, constantia præditum, fœdera scientem neglexisse, violasse, rupisse dicere audebit? loquitur autem de Pompeio.

De antecedentibus & consequentibus. Cap. XXIIII.

Arist. 2. to. cap. 2. in Top. Cicero. Quomodo antecedẽtia ab adiunctis distinguantur. *Arist. 2. to. cap. 2. Cic. in top.* Consequentia quid sint. *Phil. 7.*

ANtecedentia sunt, ea quæ sic antecedunt consequentia, vt cum ipsis necessario cohæreant: qua ratione ab adiunctis distinguuntur. coniuncta enim nunquam necessariò cohærent cum his, quibus adiuncta sunt. Argumenti ab antecedentibus talis est formula. Ortus est sol, igitur dies est. Consequentia vero sunt, quæ rem necessariò consequuntur: ab eis ducitur argumentum, cum ratio rei dubiæ faciens fidem sumitur à consequentibus, hoc modo. Dies est, igitur ortus est sol. Ex hoc loco est illud Ciceronis in Antonium, Luculentam tamen ipse plagam accepit, vt declarat cicatrix: probat enim, quoniam cicatrix magna esset, vlnus quoque fuisse magnum.

De repugnantibus. Cap. XXV.

Repugnãtia quomodo differunt à contrariis. Argumentum à repugnantibus. *de cla. ora.*

REpugnantia neque certa lege, neque numero inter se dissident: qua ratione è contrarijs atque dissimilibus discernuntur: Exempli gratia, amare, & odio habere, contraria sunt: amare verò, & nocere, & lædere, & conuitijs insectari, repugnantia sunt. Argumenti à repugnantibus talis est formula, Amat illum, igitur non insectatur illum conuitijs. Hortensius non erat aduersarius Ciceronis

nis aut obtrectatur, semper enim est alter ab altero adiutus & communicando, & monendo, & fauendo.

De caussis. Cap. XXVI.

CAussa est, quæ sua vi efficit id, cuius est caussa: vt vulnus mortis, cruditas morbi, ignis ardoris. Eius quattuor sunt genera, finis, efficiens, forma, materia. Finis est cuius gratia fit aliquid: vt domus finis est vsus, belli pax, hominis beata vita. Ab eo ducit argumentum hoc modo Cicer. contra Epicureos. Hi non viderunt, vt ad cursum equum, ad arandum bouem, ad indagandum canem sic hominem ad duas res, vt ait Aristoteles, intelligendum, & agendum esse natum, quasi mortalem Deum: contraq; vt tardam aliquam & languidam pecudem ad pastum, & procreandi voluptatem, hoc diuinum animal ortum esse voluerunt, quo nihil mihi videtur absurdius. Huius enim loci hæc vis est, Homo natus est ad intelligendum & agendum, non igitur ad pastum et voluptatem est ortus. Efficiens caussa est, qua aliquid est: vt, Sol diem efficit, toto cœlo luce diffusa. Ab ea est illud Ciceronis contra senectutis vituperatores, Caret epulis, aiunt, extructisq; mensis, & frequentibus poculis: caret ergo vinolentia, cruditate, & insomnijs. Cuius loci vis in eo est, quod ibi caussa deest, effecta, quæ ex illa oriuntur, nullo esse modo possint. Et Nisus vt Euryalum seruet, se autorem cædis profitetur.

Me me adsum, qui feci, in me conuertite ferrū

O Ru-

Quid caussa sit.

Cic. de fato.

Genera caussarum sunt quattuor.

Finis quid sit.

Arist. ct. lib. 2. phys. 3. Cic. de finib. 2.

Homo ad intelligendum & agendum est natus.

Efficiens caussa quid sit.

Arg. à caussa efficienti. in lib. de senect.

Aenei. lib. 9.

O Rutuli, mea fraus omnis, nihil iste nec ausus,
Nec potuit.

Forma quid sit. Arist. 2. phys. cap. 3. Forma vel artificiosa est vel naturalis. Argumentū à forma. Materia quid sit. Cic. de na. deo. lib. 1. Argumentū à materia. Lib. 2. met. li. 8. Act. 5. in Verrem. Loc' à caussis in omni scribendi genere suppeditat magnā copiam.

Forma est ratio rei & nota, per quam res est id quod est, & à rebus alijs distinguitur: vt, Animus est hominis forma. hic enim caussa est, vt homo sit, eumq́ à rebus alijs distinguit. Sic domus, sic nauis, sic ignis, sic terræ, cæterarumq́ rerum sua forma est vel artificiosa, vel naturalis. Ab ea ducitur argumentum hoc modo, Animi hominum immortales sunt: homines igitur ad æternitatem immortalitatemq́ beatæ vitæ aspirare debent. Materia *est, ex qua, & in qua res sunt: vt statuæ æs, argentū pateræ, corpus hominis.* Ex materia *sic sumitur argumentum, Corpus hominis mortale est: ab eius igitur societate & contagione immortalis animus seuocādus est.* Ex hoc loco, *Regia solis apud* Ouidiū, *Arma Aeneæ apud Virgilium, multa signa sublata à Verre, à Cic. describuntur.* Ex his *caussarum generibus tanquam ex fonte non modo in caussis, sed in omni scribendi genere magna argumentorum suppetit copia.* Licebit *igitur diligenter eo cognito non modo oratoribus & philosophis, quorum est proprius. sed historicis etiam & poëtis multa et varia & copiosa ex eo facilè depromere.*

Effecta quid sint, & eorum genera. Arist. 2. post cap. 7.

De effectis. Cap. XXVII.

EFfecta sunt ea, quæ sunt orta de caussis Eorū *vt caussarum quatuor sunt genera: est enim suus effectus & finis, & efficientis caussæ, itemq́ formæ ac materiæ. Quæ autem sint singularum caussa-*

caussarum effecta, cognitis caussis intelligitur: vt enim, quod effectum est, quæ fuerit caussa demonstrat, sic caussa effectum indicat. Nam si finis belli pax est, bellum eius pacis, quæ bello quæritur, effectus est: eodemq; modo dies solis effectus est, & homo corporis ac animi: quorum illud materia eius est, hic forma. Ab effectu sumitur hoc modo argumentum: Virtus facit laudem, sequenda igitur: at voluptas infamiam, fugienda igitur.

Cic. in Top. Effecta cognitis caussis, & caussæ cognitis effectis facile intelliguntur. Argumentū ab effectu.

De comparatione. Cap. XXVIII.

LOcus à comparatione simplex quidem est, sed tripliciter tractatur: à comparatione nimirum maiorum, vel minorum, vel parium. A comparatione maiorum ducitur argumentum hoc modo: si, quod magis videtur conuenire, non conuenit, ne id quidem, quod minus: vt, Num me fefellit Catilina non modo res tanta, tam atrox, tam incredibilis, verum id, quod multo magis est admirandū, dies? &: Etenim si summi viri, & clarissimi ciues Saturni, & Gracchorum, & Flacci, & superiorum complurium sanguine non modo se non contaminarunt, sed etiam honestarunt: certè verendum mihi non erat, ne quid, hoc parricida ciuium interfecto, inuidiæ mihi in posteritatem redundaret.

Locus à cōparatione tripliciter tractatur. Argu. à maioribus ad minora. Arist. 2. Top. cap. 4. & 1. Rhet. 1. in Catil.

A minoribus ad maiora ducitur argumentum hoc pacto, si quod minus videtur conuenire, tamen conuenit; ergo & id, quod videtur magis. Ouidius.

Argu. à minoribus ad maiora.

Vt corpus redimas, ferrum patieris & ignes,
Arida nec sitiens ora lauabis aqua:
Vt valeas animo, quicquam tolerare negabis?
At pretium pars hæc corpore maius habet.

Et Hortatius:

Vt iugulēt homines, surgūt de nocte latrones:
Vt te ipsum serues, non expergisceris?

In epist. lib. 1. ad Lollium

Lib. 5. accu. in Top.

Et Cicero, *Capitolium, sicut apud maiores nostros factum est, publicè gratis coactis fabris, operisq́, imperatis exædificari, atq; effici potuit: maiore igitur ratione nauis cymba. & in Catil. 1. serui me hercule mei Sime, &c.*

Arg. à paribus.

Consilio iuuabant iuris consulti, auxilio. Oratores.

2. de orat.

Lib. 5. de accus.

Parium autem comparatio nec elationem habet, nec submißionem, est enim æqualis Multa autem sunt, quæ æqualitate ipsa comparantur, quæ ita ferè concluduntur, Eripuit contra Rempubl. pecunias, ergo & largitus est. & , si tibi non licuit imperare nauem Mamertinis fœderatis , non licuit imperare Taurominitanis item fœderatis , aut, filijs iure est imperata nauis , etiam illis potuit imperari.

De argumentis remotis. Cap. XXIX.

Argumenta remota arte tractantur.

in Part.

Testimonij nomine cōprehenduntur argumēta remota.

Argumenta siue remota siue assumpta non eo dicuntur sine arte, quòd ita sunt, sed quod ea non parit oratoris ars sed foris ad se delata tamen arte tractat. Ea Cicero *in Topicis testimonij nomine complectitur. Testimonium enim in eo loco dicit omne id, quod ab aliqua re externa sumitur ad faciendam fidem. Sed ad intelligendum erit facilius,*

lius, si cum Quinctiliano in præiudicia, rumorem, & famam, tormenta, tabulas, iusiurandum, & testes ea diuidamus: Quæ vt ipsa per se carent arte, ita summis eloquentiæ viribus & alleuanda sunt plerumq; & refellenda. Quare genus harum rerum, quæ ad oratorem deferebantur meditatum, in perpetuum vsum similium rerum, veteres oratores habebant. Nunc translatis ab oratoribus ad iurisconsultos iudicijs, vt veterum oratorum scripta intelligamus, cognoscenda sunt.

in Top. Lib. 5. à cap. 1. vsque ad 7.

Argumenta remota sunt præiudicia, rumor, fama, tormenta, tabulæ, iusiurandū, & testes.

De præiudiciis & testibus. Cap. XXX.

CAeteris quattuor omißis, quæ facilè intelliguntur, de præiudicijs, & testibus dicamus. Præiudiciorum vis omnis tribus in generibus versatur. Rebus, quæ aliquando ex paribus caußis sunt iudicatæ, quæ exempla rectius dicuntur. Iudicijs ad ipsam caussam pertinentibus, vnde etiam nomen dictum est, qualia in Milonem à senatu facta dicuntur. Aut cum de eadem caussa est pronunciatum. Veteres oratores & pro testibus & contra testes magno labore dicebant, vt è pluribus Ciceronis orationibus, maximeq; oratione pro Flacco apparet. Nunc iudiciorum mutata ratio facit, ne is labor sit necessarius, & vt de rumore, fama, tormentis, & iureiurando pluribus agendum non sit.

Quinctil. lib. 5. cap. 2.

Præiudiciorū tria sunt genera.

Cic. pro Mil.

Oratores olim magno labore dicebant pro testibus & cōtra testes.

De vsu & vtilitate locorum. Cap. XXXI.

Loci multa meditatione parati esse debent.
De orat. 2.

HOs locos multa commentatione, atq; meditatione paratos atq; expeditos, qui volet in dicendo excellens esse, habere, debet. Atq; vt quæq; res ad dicendum erit suscepta, tum deniq; scrutari locos, ex quibus argumenta eruat. Quæ quidem ei, qui mediocriter ea modò cõsiderarit studio adhibito, et vsu, pertractata esse possunt. Est enim vtilißimum nosse regiones, intra quas venere, & peruestiges quod quæras. Vbi cum locum omnem cogitatione sepseris, si modo vsum rerum percallueris, nihil te effugiet, atq; omne quod erit in re occurret, atq; incidet. Vt enim, si aurum cui, quod esset multifariam defossum, commonstrare aliquis vellet, satis esse deberet, si signa & notas ostenderet locorum, quibus cognitis, ille ipse sibi foderet, & id quod vellet, paruo labore, nullo errore inueniret, sic has argumentorum notas indicare satis est, quæ illa quærenti demonstrant, vbi sint. Reliqua cura & cogitatione eruuntur.

Loci sunt argumentorum notæ.

Qui modus in argumentis adhibendus. Cap. XXXII.

in orat. in part.
Argu. sunt seligenda.
Nihil feracius ingeniis, quę sunt disciplinis exculta.

NEc verò imprudenter quisquam vtetur hac copia, sed omnia expendet & seliget. Non enim semper, nec in omnibus caußis, ex ijsdem argumentorum momenta sunt. Iudicium ergo adhibebit, nec inueniet solum quid dicat, sed etiam expendet. Nihil enim feracius ingenijs, his præsertim, quæ disciplinis exculta sunt: sed vt segetes fœcundæ & vberes, non solum fruges, verum herbas etiam

etiam effundunt inimicißimas frugibus, sic interdum ex illis locis, aut leuia quædam, aut caußis aliena, aut non vtilia gignuntur. Quorum ab oratoris iudicio delectus magnus adhibebitur. Illud autem intelligendum est, ex his locis & ad faciendam fidem, & ad afferendum motum auditorum animis, materiam peti. Sed quia difficile est, etiam si locorum naturam cognoueris, ex illis ea, quæ ad mouendos animos valent, eruere, de affectibus mouendis separatim dicamus, illud iterum monentes, nihil planè esse siue ad docendum, siue ad mouendum accommodatum, quod ex his supradictis fontibus non fluat

Ex locis interdũ leuia quædã aut caußis aliena, aut non vtilia gignũtur.

Ex locis & ad probandum, & ad mouendum materia petitur.

De affectibus. Cap. XXXIII.

MAxima vis existit oratoris in hominum mentibus permouendis, quod amplificatione fit. Est enim amplificatio grauior quædam affirmatio, quæ motu animorum cõciliet in dicendo fidem. Ea & verborum genere conficitur & rerum. Quæ verba in amplificatione ponenda sint, tunc dicemus, cum ad elocutionis præcepta venerimus. Rerum amplificatio sumitur ex eisdem locis omnibus, quibus illa quæ dicta sunt ad fidem: maximeq́, definitiones valent conglobatæ, & consequentium frequentatio, & contrariarum, & dißimiliũ, & inter se pugnantium rerum conflictio, & caussæ & ea quæ sunt orta de caußis, maximeq́ similitunes & exempla.

in orat. Maxima vis Oratoris est in affectibus mouendis. *in part.*

Qui loci maximè ad mouendum valeant.

De amplificatione à definitionibus cōglobatis. Cap. XXXIIII.

Historiæ laus per amplificationē à definitionibus cōglobatis. *de orat. 2.*

A *Definitionibus conglobatis est illa Ciceronis amplificatio. Historia vero, testis temporum, lux veritatis, vita memoriæ, magistra vitæ, nuntia vetustatis, qua voce alia nisi oratoris immortalitati commendatur. Est & illud ex eodem loco inprimis illustre exemplum eiusdem pro Sestio. Ignari quid grauitas, quid integritas, quid magnitudo animi, quid deniq; virtus valeret, quæ in tempestate sæua quieta est, & lucet in tenebris, & pulsa loco manet tamen atq; hæret in patria, splendetq́; per se semper, nec alienis vnquam sordibus obsolescit. Vbi sunt quinq; quasi definitiones, tum historiæ, tum virtutis, cōglobatæ: raro enim adhibetur ab oratore definitio ad amplificandum, quæ genere declaretur, & proprietate.*

Definitio quæ genere & propietate declaratur, raro ad amplificandum adhibetur.

De amplificatione à consequentium frequentatione. Cap. XXXV.

Act. 7.

A *Consequentium frequentatione est illa in Verrem amplificatio, Constitue nihil opis esse in hac voce, Ciuis Romanus sum, iam omnes prouincias, iam omnia regna, iam omnes liberas ciuitates, iam omnem orbem terrarum, qui semper nostris hominibus maximè patuit, Ciuibus Romanis ista defensione præcluseris.*

De amplificatione à contrariarum rerum conflictione. Cap. XXXVI.

Arte-

A Rerum contrariarum conflictione est illa amplificatio Ciceronis in Antonium: Tam autem eras excors, vt tota in oratione tecum ipse pugnares, vt non modo non cohærentia inter se diceres, sed maximè disiuncta atq; contraria, vt non tanta mecum, quanta tecum tibi esset contentio. Vitricum tuum in tanto fuisse scelere fatebare, pœna affectum querebare. Ita quod proprium meum est, laudasti: quod totius senatus est, reprehendisti: Nam cum comprehensio sontium mea, animaduersio senatus fuerit: homo disertus non intelligit eum, quem contra dicit, laudari à se, eos apud quos dicit, vituperari. Et in eisdem orationibus. O spectaculum illud non modo hominibus, sed vndis ipsis, & littoribus luctuosum, cedere patria seruatorem eius: manere in patria proditores? Et in Catilinam. Hoc vero quis ferre possit, inertes homines fortissimis insidiari, stultissimos prudentissimis, ebriosos sobrijs, dormentes vigilantibus? Ex hoc loco etiam est illud eiusdem in Pisonem & Gabinium. Qui latrones igitur, si quidem vos Consules? qui prædones, qui hostes, qui proditores, qui tyranni nominabuntur? Magnum nomen est, magna species, magna dignitas, magna maiestas Consulis, non capiunt angustiæ animi, pectoris tui: non recipit leuitas ista, non egestas, non infirmitas ingenij sustinet, non insolentia rerum secundarum tantam personam, tam grauem, tam seueram.

Phil. 2.

Phil. 10. Brutum vocat seruatorem, Antonium verò proditorē.

Orati. 2.

In Pis.

De amplificatione à dissimilium & inter se pugnantium rerum conflictione. Cap. XXXVII.

Philip. 2.

A Dißimilium rerum conflictione sumpta est eleganter amplificatio illa Ciceronis, O tecta ipsa misera, quam dispari domino: quanquam quo modo iste dominus? sed tamen quàm à dispari tenebantur. studiorum enim suorum M. Varro voluit esse illud, non libidinum diuersorium, quæ in illa villa ante dicebantur? quæ cogitabantur? quæ literis mandabantur? iura populi Romani, monumenta maiorum, omnis sapientiæ ratio, omnisq́ doctrina, at vero de inquilino (non enim domino) personabant omnia vocibus ebriorum, natabant pauimenta vino, madebant parietes, ingenui pueri cum meritorijs, scorta inter matresfamilias versabantur. at illa ex contentione pugnantium rerũ

Pro Rosc. com.

Qua in re mihi ridiculè es visus esse inconstans, qui eundem & læderes, & laudares, & virum optimum, & hominem improbißimum esse diceres: eundem tu & honoris caussa appellabas, & virum optimarum, & hominem improbißimum esse diceres: eundem tu & honoris caussa appellabas, & virum primarium esse dicebas, & socium fraudasse arguebas.

De amplificatione à caussis conglobatis, & his quæ sunt orta de caussis. Cap XXXVIII.

CAussæ etiam, & ea quæ sunt de caußis orta, multum valent ad amplificandum, si conglobentur

bentur. Cicero multas & varias caussas propter quas multi essent ab eo alieniores, iunxit hoc modo, Cum alij me suspicione periculi sui non defenderent, alij vetere odio bonorum incitarentur, alij inuiderent, alij obstare sibi me arbitrarentur, alij vlcisci dolorem suum aliquē vellent, alij rē ipsam publicam atq; hunc bonorum statum ociumq; odissent, & ob hasce caussas tot, tamq; varias, me vnum deposcerent. Orta verò de caussis ad amplificandum adhibuit contra M. Antonium, Doletis tres exercitus P. R. interfectos, interfecit Antonium: Desideratis clarissimos ciues, eos quoq; vobis eripuit Antonius: Autoritas huius ordinis afflicta est, afflixit Antonius: Omnia deniq; quæ postea vidimus mala (quid, autem māli non vidimus?) si rectè ratiocinabimur, vni accepta referemus Antonio. Ex hoc loco Mezentij immanem crudelitatem auget Euander apud Vergilium:

In orat. pro Se.

Tres exercitus Pop Roma. in bello ciuili Cæsaris & Pōpei sunt interfecti.

Phil. 2.

Lib 8.

Quid memorē infandas cędes, quid facta tyrāni
Effera? Dij capiti ipsius, generique reseruent,
Mortua quin etiam iungebat corpora viuis,
Cōponens manibusq; manus, atq; oribus ora,
Tormenti genus, & sanie taboq; fluentes
Complexu in misero, longa sic morte necabat.

De amplificatione à similitudine atq; exemplo. Cap. XXXIX.

Cicero in Verrem, Non enim Charybdim tam infestam, neq; Scyllam nautis, quàm istum in eodem freto fuisse arbitror. Vergilius etiā ex hoc loco pulchritudinem Aeneæ pulcherrimis carminibus amplificauit.

Cicero in Ver. 7.

Aenei. 1.

Restitit Aeneas, claraque in luce refulsit,
Os, humerosq; deo similis: namq; ipsa decorã
Cæsariem nato genitrix, lumenq; iuuentæ
Purpureum, & lætos oculis adflarat honores.
Quale manus addũt ebori decus, aut vbi flauo
Argentum, Pariúsve lapis circundatur auro.

Idẽ mirificè expreßit vim, qua Aeneas in Turnum hastam coniecit.

Aenei. 12.

Cunctanti telum Aeneas fatale coruscat,
Sortitus fortunam oculis, & corpore toto
Eminus intorquet: murali concita nunquam
Tormento sic saxa fremunt, nec fulmine tanti
Dissultant crepitus: volat atri turbinis instar,
Exitium dirum hasta ferens.

Pro Mil.

Ab exemplis verò est illa Ciceronis amplificatio pro Milone, Quamobrem vteretur eadem confeßione Titus Annius, qua Hala, qua Nasica, qua Opimius, qua Marius, qua nosmetipsi. Et in Catilinam An vero vir amplißimus P. Scipio Pontifex maximus Tiberium Gracchum mediocriter labefactantem statum Reip. priuatus interfecit: Catilinam verò orbem terræ cæde atq; incendijs vastare cupientem nos Consules perferemus? nam illa nimis antiqua prætereo, quod Qu. Seruilius Hala Sp. Melium nouis rebus studentem manu sua occidit.

Orat. 1.

Quæ sint ad amplificandum adhibenda. Cap. XL.

Ad amplificandum adhibẽda sunt, quæ magna habentur.

SI caussa patitur, ea sunt ad amplificãdum adhibenda, quæ magna habẽtur: quorum est duplex genus. Alia enim magna natura videntur

alia vsu. Natura, vt cœlestia, vt diuina vt ea, quorum obscuræ caussæ, vt in terris, mundoq́, admirabilia, quæ sunt: ex quibus similibusq́, si attendas, ad augendum multa suppetunt. Vsu habentur magna, quæ videntur hominibus aut prodesse, aut obesse vehementius: quorum sunt genera ad amplificandum tria. Nam aut charitate mouentur homines, vt Dei, vt patriæ, vt parentum: aut amore, vt fratrum, vt coniugum, vt liberorum, vt familiarium: aut honestate, vt virtutum maximeq́, earum, quæ ad communionem hominum & liberalitatem valent. Ex his & cohortationes sumuntur ad ea retinenda, & in eos à quibus ea violata sunt, odia incitantur, & miseratio nascitur, proprius locus augendi in his rebus, aut amissis, aut amittendi periculo. Quamuis enim neq; ad probandum, neq; ad amplificandum adhiberi quicquam potest, quod ex locis petitum non sit, tamen ea ipsa, quæ petuntur è locis ad amplificandum, magna esse debent. Sed. Sic fecit Cicero in Catilinam cum ait, Quapropter de summa salute vestra & populi Romani P. C. de vestris coniugibus ac liberis, de aris ac focis, de fanis ac templis, de totius orbis & tectis, ac sedibus, de imperio, de libertate, de salute Italiæ, deq́; vniuersa Rep. decernite diligenter, vt instituistis, ac fortiter. Pleraq; omnia sumpta sunt è loco ab adiūctis, sed sunt vsu magna. Vergilius etiā cum Iulij Cæsaris deplorat mortē, à rebus natura magnis, quas ad locos supra dictos referre tamē poßis, amplificationem duxit:

In part. Duplex est genus rerū magnarum. Rerum vsu magnarum genera sunt ad amplificā dum tria. Maximè mouētur homines honestate virtutū quæ ad communionem hominū valent. Quæ petuntur è locis ad amplifidum magna esse debent. *In Catil. Orat. 4.*

Ille

Ille etiam extincto miseratus Cæsare Romam,
Cum caput obscura nitidum ferrugine texit:
Impiaq; æternam timuerunt secula noctem.

Quam vsq; ad libri finem, elegantißimè prosequitur.

Quid in amplificatione seruandam. Cap. XLI.

Minuta est omnis diligentia.
in part.
Quo genere amplificationis vtendum in exornatione.
In cohortationibus bonorũ & malorum numeratio por amplificationem tractanda est.
Partit.

NIhil in amplificatione nimis enucleandum est. Minuta est enim omnis diligentia, hic autem locus grandia requirit. Illud est iudicij, quo quaq; in caussa genere vtamur augendi. In illis enim caußis quæ ad delectationem exornantur, ij loci tractandi sunt, qui mouere possunt expectationem, admirationem, voluptatem. In cohortationibus autem bonorum ac malorum, enumerationes & exempla valent plurimum. In iudicijs accusatori fere quæ ad iracundiam, reo plerumq; quæ ad miserationem pertinent. Nonnunquam tamen accusator misericordiam mouere potest, & defensor iracundiam.

Cur quædã inuentionis præcepta ad caussarum genera dentur accommodata: & de dignitate exornationis. Cap. XLII.

Laus generis demonstratiui.

ETsi ex supradictis fontibus omnis ad omnem orationem manat inuentio, tamen veteres oratores de generibus caussarum (vt discentiũ minuerent laborem) seorsum præcepta tradiderunt. De præceptis autem exornationis in primis dicendum est. Nam latum genus est, saneq; varium, vt

quod

quod ad laudandos claros viros, & ad improbos vituperandos suscipiatur: & ad aliorum etiam vel animalium, vel carentium anima, laudem, vel vituperationem adhibeatur, vt Cicero laudes Pompeij in Oratione pro lege Manilia, Siciliæ in libris accusationis in Verrem, studiorum verò humanitatis in oratione pro Archia poëta, exornauit. Accedit etiam ad eius commendationem, quòd nullum est genus orationis, quod aut vberius ad dicendum, aut vtilius ciuitatibus esse poßit, aut in quo magis orator in cognitione virtutum vitiorumq; versetur. Conficitur autem genus hoc dictionis ad animi motus leniter tractandos, magis quàm ad fidem faciendam, aut confirmandum accommodate. Proprium enim laudis, est res amplificare, & ornare. Quam ob caussam Aristoteles et post ea Cicero, & Quinctilianus idoneam maximè inter omnia genera caussarum existimauerunt ad scribendum, exornationem.

Quinctil. lib. 3. cap. 7. Lib. 4. Partit.

Animi motus leniter in exornatione tractantur.

Arist. lib. 1. Rhet. cap. 6. & Quin. lib. 3. cap. 7. Quinctil. lib. 3. cap. 8.

Exornatio, maximè idonea ad scribendum.

Ex tempore præterito quomodo laus ducatur. Cap. XLIII.

LAus hominum, cuius cognita præcepta facilè ad res alias transferentur, diuiditur in tempora, quodq; ante eos fuit, quoq; ipsi vixerunt. In his autem qui vita functi sunt, etiam quod est insecutum. Ante hominem patria, ac parentes, maioresq; erunt, quorum duplex tractatus est: aut enim respondisse nobilitati pulchrum erit, aut humilius genus nobilitasse factis. Illa quoq; interim ex eo, quod

Laus hominum in tria tempora diuiditur. Quinctil. lib. 3. cap. 7.

Dupliciter tractatur laus eorum quæ ante hominẽ sunt.

quod ante ipsum fuit tempore trahentur, quæ responsis, vel oraculis, vel signis futuram claritatem promiserint, vt in diuo Ioanne Baptista multisq; alijs viris sanctißimis.

De tempore quo vixit is, qui laudatur. Cap. XLIIII.

Laus hominis ex animo, & corpore, & reb' externis petenda est.
Quinctil. lib. 3. cap. 7. Cic. de orat. lib. 2.

Ipsius laus hominis ex animo, & corpore, & extra positis peti debet. Externa sunt, vt educatio, opes diuitiæ, propinqui, amici, potentia, gratia, cæteraq; huiusmodi. In corpore vero sunt hæc, forma, vires, valetudo, & his similia. Qui hæc habuerit, laudabitur, quòd bene illis sit vsus: si non habuerit, quod sapienter caruerit: si amiserit, quod moderate tulerit. Et quamuis & corporis, & fortuita, quæ dicuntur bona, in se veram laudem non habeant, quæ deberi virtuti vni putatur, tamen quòd ipsa virtus in earum rerum vsu ac moderatione maximè cernitur tractanda etiam in laudationibus hæc sunt. In quibus est summa laus non extulisse se in potestate, non fuisse insolentem in pecunia, non se prætulisse alijs propter abundantiam fortunæ: vt opes & copiæ, non superbiæ videantur ac libidini, sed bonitati, ac moderationi facultatem ac materiam dedisse. Inter corporis verò bona, forma, quæ virtutem significat, facilè laudatur, quod elegantißimè Latinis poëta his verbis significauit:

Virtus in externarum rerum vsu ac moderatione maximè cernitur.

In part. Inter bona corporis forma excellit.

Aenei. 5.

Tutatur fauor Euryalum, lachrymaq; decora.
Gratior & pulchro veniens in corpore virtus.

Sed horum omnium leuior, at animi semper vera est

Cæterarum rerum rerũ leuior, animi semper vera est laus.

est laus, quæ quoniam à virtute proficiscitur, de illa nunc dicendum est.

Quinctil. lib. 3. cap. 7.

De animi bonis, & virtute quæ scientia cerniter. Cap. XLV.

Virtutis duplex est vis: aut enim scientia cernitur virtus, aut actione. Nam quæ prudentia, quæq; grauissimo nomine sapientia appellatur, hæc scientia pollet vna: quæ verò moderandis cupiditatibus regendisq; animi motibus laudatur, eius est munus in agendo. Prudentia est rerum expetendarum fugiendarumq; scientia. Sapientia autem virtutum omnium princeps, est diuinarum humanarumq; rerum scientia. Sunt autem aliæ quasi ministræ comitesq; sapientiæ: quarum altera, quæ dialectica dicitur, quæ sint in disputando vera atq; falsa quibusq; positis, quid sequatur distinguit & iudicat: altera est oratoria. Nihil enim est aliud eloquentia, nisi copiose loquens sapientia, quæ ex eodem hausta genere, quo illa quæ in disputando, vberior est, atq; latior, & ad motus animorum, vulgiq; sensus accommodatior. Studia etiam omnium bonarum artium ad hunc locum pertinent.

Virtus aut scientia cernitur, aut actione. *In part.* Prudentia quid sit. *Offi. 2.* *In part.* Dialectica & oratoria quasi ministræ sunt & comites sapientiæ. Eloquentia est copiose loquens sapientia.

De virtute quæ in actione consistit. Cap. XLVI.

Virtus quæ in actione posita est, tres habet partes, Iustitiam, Fortitudinem, & Temperantiam. Iustitia est virtus, quæ in hominum socie-

Tres sunt partes virtutis in actione posita. Iustitia quid sit.

Offic. 1. Iustitiæ partes. *societate tuenda, tribuendoq́; suum cuiq;, & rerum contractarum fide versatur. Illa erga Deum religio, erga parentes pietas, vulgo autem bonitas, creditis in rebus fides, in moderatione animaduertendi lenitas, amicitia in beneuolentia nominatur.* *In part.* Fortitudo quid sit. *Fortitudo est considerata periculorum susceptio & laborum perpeßio, cuius & liberalitas in vsu pecuniæ.* *De inuent. 2.* Tēperantia quid sit. *Temperantia est rationis in libidinem, atq; in alios non rectos impetus animi firmi & moderata dominatio.* *In part.* Verecundia est custos virtutum omnium. *Custos verò virtutum omnium, dedecus fugiens, laudemq́; maximè consequens, verecundia est.*

Quomodo laus ab hoc loco sit ducenda. Cap. XLVII.

Singularum virtutū sunt certa quædam officia. *De orat. 2.* *ET quoniam singularum virtutum sunt certa quædam officia, ac munera, & sua cuiq; virtuti laus propria debetur: erit explicandum in laude iustitiæ, quid cum fide, quid cū æquabilitate, quid cum huiusmodi aliquo officio is, qui laudabitur fecerit. Huc spectat illa Ser. Sulpyti laus apud Ciceronem,* *Phil 9.* *Nec verò silebitur admirabilis quædam, & incredibilis, & penè diuina eius in legibus interpretandis, æquitate explicanda scientia. Omnes, qui ex omni ætate hac in ciuitate intelligentiam iuris habuerunt, si vnum in locum conferantur, cum Ser. Sulpitio non sunt comparandi. Neq; enim ille magis iuris consultus, quàm iustitiæ fuit. Itaq; quæ proficiscebantur à legibus, & à iure ciuili, semper ad facilitatem, æquitatemq́; referebat: neq; constituere*

stituere litium actiones malebat, quàm controuersias tollere. Itemq́; in cæteris res gestæ ad cuiusq; virtutis genus, & vim & nomen accommodabuntur. Gratissima autem laus eorum factorum habetur, quæ suscepta videntur à viris fortibus sine emolumento, ac præmio; quæ verò etiam cum labore, & periculo ipsorum, hæc habent vberrimam copiam ad laudandum, quòd & dici ornatissimè possunt, & audiri facillimè. Ea enim deniq; virtus esse videtur præstantis viri, quæ est fructuosa alijs, ipsi autẽ laboriosa, aut periculosa, aut certè gratuita. Hinc Seruium Sulpitiũ mirificè Cicero laudat: quòd difficillimo Reip. tempore graui periculosoq́; morbo affectus, autoritatem Senatus, salutemq́; popul. Rom. vitæ suæ præposuerit, contraq́; vim grauitatemq́; morbi contenderit, vt ad castra Antonij, quo Senatus eum miserat, perueniret. Magna etiã illa laus & admirabilis videri solet, tulisse casus sapienter aduersos: non fractum esse fortuna: retinuisse in rebus asperis dignitatem. Sic Cicero Milonis in graui ac difficili tempore vultum semper eundem, & vocem, & orationem stabilem ac non mutatam commendat, & eius infractum & excelsum animum extollit. Sumendæ autem res erũt aut magnitudine præstabiles: aut nouitate primæ: aut genere ipso singulares. Eiusmodi rerum plenæ sunt orationes Ciceronis pro lege Manilia, & pro M. Marcello, in quarum altera Cn. Pompeium, in altera Iulium Cæsarem laudat: neq; enim paruæ, neq; vsitatæ, neq; vulgares, admiratione,

Res gesta ad cuiusq; virtutis nomẽ, & vim sunt reuocandæ.

2. de orat.

Quæ virtus præstantis viri sit.

Phil. 9.

Magna est laus tulisse casus sapienter aduersos.

2 de orat.

Quæ res in laudatione ponenda.

aut omnino laude digni videri solent. Est etiam cum cæteris præstantibus viris comparatio in laudatione præclara. Sic apud Vergilium Augustus Cæsar cum his comparatur, quorum erant illustres victoriæ.

Lib. Aenei. 6.

Nec verò Alcides tantum telluris obiuit,
Fixerit aripedem ceruam licet, aut Erymanthi
Placarit nemora, & Lernam tremefecerit arcis.
Nec qui Pampineis victor iuga flectit habenis,
Liber agens celso Nisa de vertice tigres.

Phil. 3.

Et Cicero in Philippicis M. Antonium cum Tarquinio Superbo comparat: & D. Bruti qui regnare non patiebatur Antonium, beneficia in Remp. maiora esse docet, quam L. Bruti, à quo Tarquinius expulsus est.

De tempore quod finem hominis insequitur. Cap. XLVIII.

Partit. 2. de orat.

Quę sint laudanda in tēpore quod finem hominis insequitur.

Quinctil. lib. 3. cap. 7.

Liberi parētibus, vrbes conditoribus iuuenta inuentorib. laudem affe runt.

NEc mors eorum, quorum vita laudabitur, silentio præteriti debebit: si modo quid erit animaduertendum aut in ipso genere mortis, aut in ijs rebus, quæ mortem erunt consecutæ. In tempore autem quod finem hominis insequitur, insunt habiti post mortem honores, decreta virtutis præmia, res gestæ iudicus hominum comprobatæ. Afferunt etiam laudem liberi parentibus, vrbes conditoribus, leges latoribus artes inuentoribus, nec non instituta quoq; autoribus. Hinc est illud Ciceronis de S. Sulpitio. Quanquam nullum monimentum clarius S. Sulpit. relinquere potuerit, quam effigiem morum suorum virtutis, constantiæ, pietatis,

ingenij

ingenij, filium, cuius luctus aut hoc honore vestro, aut nullo solatio, leuari potest. Et in alia oratione: Romulum, qui hanc vrbem condidit, ad deos immortales, beneuolentia famaq; sustulimus. Omnis ordo supradictus in vituperatione constabit tantum in diuersum, id, quod in orationibus Ciceronis in Pisonem, in Vatinium, in M. Antonium, maximeq; ex secunda Philippica animaduertere licet. Phil. 9. In Cat.

De laude vrbium. Cap. XLIX.

LAudantur vrbes similiter atq; homines. Nam pro parente est conditor, & multũ authoritatis affert vetustas, & virtutes ac vitia circa res gestas, eademq; in singulis. Illa propria, quæ ex loci positione, ac munitione sunt. Ciues illis, vt hominibus liberi, decori. Ad hunc locum pertinet illud Verg. de vrbe Roma: Vrbes similiter atque homines laudãtur. *Quinctil. lib. 3. cap. 7.*

En huius, nate, auspiciis illa inclyta Roma.
Imperium terris, animos æquabit olympo,
Septemq; vna sibi muro circundabit arces
Felix prole virum. *Aenei. 6.*

Idem etiam poëta Italiæ laudes elegantißimè celebrauit ex his locis, in secundo libro Georgicorum.

De liberatione. Cap. L.

QVæ tradita sunt exornationis præcepta, multum ad sententiam dicendã valent: quia plerumq; eadem illic laudari, hic suaderi solent. In Exornationis pręcepta multũ conferũt ad deliberationē.

Quinctil. lib. 3. cap. 7.
De orat. 2.
Quinctil. lib. 3. caput. 8.
Tria sunt spectanda in suadendo vel dissuadendo.
Quinctil. lib. 3. cap. 8.

deliberando finis est dignitas, ad quam omnia referuntur in consilio dando, sententiaq́ dicenda. Sunt autem & in suadendo, & in dissuadendo tria primum spectanda quid sit de quo deliberetur: qui sint, qui deliberent: qui sit, qui suadet.

De re, de qua deliberatur. Cap. LI.

REm, de qua deliberatur, aut certum est posse fieri, aut incertum. Si incertum, hæc erit quæstio sola, aut potentißima. Sæpe enim accidit vt prius dicamus, ne si poßit quidem fieri, esse faciendum; deinde fieri nō posse. Cum autem de hoc quæritur, coniectura est, vt. An Rex Alexander terras vltra Oceanum sit inuenturus. Sic ait Cicer. Pacem cum M. Antonio esse nolo, quia turpis est, quia periculosa, quia esse non potest. Quæ tria diligentißimè in oratione explicat. Quædam & fieri posse, & futura esse credibile est, sed aut alio tempore, aut alio modo. Partes suadendi in vniuersum sunt tres prima est vt doceamus effici posse id, quod suademus: secunda deinde honestū esse id: postremò vero esse vtile. In primis itaq́ videndum est, an effici poßit id, quod suademus: nam si quid effici non poßit, deliberatio tollitur, quamuis & honestum et vtile sit. Videndum etiam est quàm facilè poßit: nam quæ perdifficilia sunt, perinde habenda sunt, ac si effici non poßint. Et cum de neceßitate attendemus, & si aliquid non necessarium videbitur, videndum tamē erit, quàm sit magnum. Quod enim perma-

Phil. 7.

Partes suadēdi sunt tres.
Si quid effici nō potest, deliberatio tollitur.
Ar. Rhet. lib. 1. cap. 4.
Cic. de orat. 2.
Quod permagni inter est, pro necessario habetur.

permagni intereſt, pro neceſſario ſæpe habetur. Eſt apud Titum Liuium præclara laus. Scipionis oratio, in qua & poſſe Annibalem in Africa vinci demonſtrat: & ad dignitatem populi Romani, famamq́, apud reges, genteſq́, externas pertinere, non ad defendendam modo Italiam, ſed ad inferenda etiam Africæ arma, videri Romanis animum eſſe, & in primis eſt vtile requieſcere aliquando diu vexatam Italiam, vri populariq́, inuicem Africam. Lib. 28. ab vrb. cond.

De his, qui deliberant. Cap. LII.

DIuerſi ſunt deliberantium animi: et ſiue conſultent plures ſiue ſinguli, in vtriſq́, differentia eſt. Quia & in pluribus multum intereſt, ſenatus ſit, an populus: Romani, an Hiſpani, an Galli: & in ſingulis, Cato, an Cicero: Cæſar, an Pompeius deliberet. Proinde intuenda ſexus, dignitas ætas, ſed mores præcipuè diſcrimen dabunt. Duo enim ſunt hominum genera, alterum indoctum, & agreſte, quod anteferr ſemper vtilitatem honeſtati: alterum expolitum, quod rebus omnibus dignitatem anteponit.

Quinct. lib. 3. cap. 8.
Multum intereſt quis deliberet.
Præcipuè intuẽdi mores eius, qui deliberat.
In part.

De prima parte ſuadendi. Cap. LIII.

SI honeſtatis pulchritudo cerni oculis poſſet, mirabiles ſui amores excitaret. Sed quoniam genus hominum ad honeſtatem natum, malo cultu, prauiſq́, opinionibus corruptum eſt, diligenti cohortatione opus eſt. Et honeſta quidem apud hone-

Magna eſt honeſtatis pulchritudo.
Offi. 1.
In part.

Facile est honesta apud honestos obtinere.

stos suadere facillimum est: si vero apud turpes recta obtinere conabimur, ne videamur exprobrare diuersam vitæ sectam, cauendum est. Et animus deliberantis non sola virtutis commemoratione permouendus, sed laude, vulgi opinione, & secutura vtilitate, aliquanto vero magis obijciendo aliquos, si diuersa fecerint, metus. Nam præter id, quod his leuißimi cuiusq; animus facillimè terretur nescio an natulariter apud plurimos plus valeat malorum timor, quàm spes bonorum. Sola virtutis commendatione incendit militum animos Cato, apud Lucanum, ad aggrediendum iter difficillimum & periculosißimum.

Leuissimi cuiusq; animus facillimè terrrtur.

Lib. 9.

O quibus vna salus placuit mea castra secutis
Indomita ceruice mori, componite mentes
Ad magnum virtutis opus, summosq; labores.

Quam orationem pulchra illa claudit sententia:

Serpens, sitis, ardor, arenæ,
Dulcia virtuti. Gaudet patientia duris.
Latius est, quoties magno sibi cõstat, honestũ.

Quæ officia quibus anteponenda.

Sæpe etiam controuersia inter hominum sententias in illo est, vtrum sit honestius. Affirmant autem viri sapientißimi omne officium, quod ad coniunctionem hominum, & ad tuendam societatem valet, anteponendum esse illi officio, quod cognitione & scientia continetur. In ipsa autem communitate sunt gradus, ex quibus, quid cuiq; præstet, intelligi potest, vt prima Deo Optimo Max. secunda patriæ, tertia parentibus, deinceps gradatim reliqua reliquis debeantur. Ex quibus atq; similibus

libus intelligimus quomodo hanc suasionis partem, quæ ad honestatem pertinet tractare debemus.

De vtilitate. Cap. LIII.

Facile, magnū, iucundum, ad vtilitatis quæstionem pertinent.

AN sit autem facile, magnum iucundum, sine periculo, ad quæstionem pertinet vtilitatis. suasor itaq; per omnia hæc, vel eorum pleraq; inesse in eo quod suadet, ostendet. Qui verò dissuadet, ille difficile, paruum, iniucundum, periculosum monstrabit. Hoc modo Fabius Maximus apud T. Liuium, ne P. Scipio in Africam traijciat, contendit: cum Annibal hostis incolumi exercitu quartum decimum annum Italiam obsideat. Nam nunc quidem præterquam quod & in Italia & in Africa duos diuersos exercitus alere ærarium non potest, præterquam quòd vnde classes tueamur, vnde commeatibus præbendis sufficiamus, nihil reliqui est: periculi tandem, quantum adeatur, quem fallit? Deinde grauiter & sapienter difficultates multas, & pericula commemorat, quæ futura sint, ni consul vterq; in Italia retineatur. Eodem etiam modo propositis duobus vtilibus, vtrum sit vtilius controuersia est. Cum autem species vtilitatis cum honestate certat, qui vtilitatem defendet, enumerabit commoda pacis, opum, potentiæ, vectigalium, præsidij, militum, vtilitatesq; cæterarum rerum, quarum fructum vtilitate metimur: itemq; incommoda contrariorum. Ex his locis Catilina apud Salustium ad nefarium facinus, quod ille maximum atq;

Quintil. lib. 3 cap. 8.

Lib. 8. Dec. 3.

de orat. 2.

Saluft. de Cat.

pulcherrimum vocat, coniuratos hortatur, Vobis (inquit) domi est inopia, foris æs alienum, mala res, spes multo asperior, deniq; quid reliqui habemus præter miseram animam? Quin igitur expergiscimini? en illa, quam sæpe optastis libertas: præterea diuitiæ, decus, gloria in oculis sita sunt. Curio similiter apud Lucanum specie vtilitatis Iuliū Cæsarem ad ciuile bellum hortatur.

Lib. 1.

Bellantem geminis tenuit te Gallia lustris,
Pars quota terrarum: facile si prælia pauca
Gesseris euentu, tibi Roma subegerit orbem.

2. de orat.

Vtilitas semper cum dignitate coniuncta est.

Quinctil. lib. 3. cap. 8.

Qui ad dignitatem impellet, maiorum exempla, quæ erunt vel cum periculo gloriosa colliget, posteritatis immortalem memoriam augebit, vtilitatem, ex laude nasci defendet, semperq; eam cum dignitate esse coniunctam. Hæc autem exercitatio defendendi speciem vtilitatis contra honestatem, in qua vna vera est vtilitas, ad scholarum exercitationes vtilis est: nam & iniquorum ratio noscenda est, vt melius æqua tueamur.

De eo qui suadet. Cap. LV.

De orat. 2.

Suadere aliquid aut dissuadere grauissimæ est personæ.

Quinctil. Lib. 3. cap. 8.

MVltum etiam refert, quæ sit persona dicentis: suadere enim aliquid, aut dissuadere grauissimæ est personæ. Nam & sapientis est, consilium explicare suum de maximis rebus: & honesti & diserti, vt mente prouidere, authoritate probare, oratione persuadere possit. Anteacta vita si illustris fuit, aut clarius genus, aut ætas, aut dignitas affert expectationem, videndum est ne quæ dicuntur, ab eo, qui dicit, dissentiant. At his contraria

ria summißionem quendam modum postulant. Nā quæ in aliis libertas est, in aliis licentia vocatur, et quibusdam sufficit authoritas, quosdam ratio ipsa ægrè tuetur.

Quædam in deliberatione obseruanda. Cap. LVI.

AD consilium de Rep. dandum, caput est nosse Rempublicam, ad dicendum verò probabiliter nosse mores ciuitates, qui quia crebro mutantur, genus quoq; orationis est sæpe mutandum. In Senatu minori apparatu dicendum est, sapiens enim est consilium, multisq; aliis dicendi relinquendus locus, vitanda etiam ingenii, ostentationisq; suspicio. Concio capit omnem vim orationis, & grauitatem, varietatemq; desiderat: maximaq; pars orationis admouenda est ad animorum motus. Hoc videre est in quibusdam Ciceronis orationibus contra M. Antonium in senatu habitis, quæ cū sint elegantes & disertæ, nullum tamen apparatum habent. At oratio pro lege Manilia, & orationes de lege Agraria, multo magnificentius habent & ornatius genus dicendi. Vis autem ad suadendum exemplorum est maxima, aut recentium, quo notiora sint; aut veterum, quo plus authoritatis habeant. Plerumq; enim videntur respondere futura præteritis, habeturq; experimentum, velut quoddam rationis testimonium. Suadet Fabius Maximus in Senatu, ne P. Scipio Annibale in Italia relicto, in Africam traiiciat: Dies me deficiat

De orat. 2. Ad dicendū probabiliter mores ciuitatis sunt cognoscendi. Minori apparatu apud sapientes dicendum.

Exemplorū maxima est vis ad suadēdum. *Arist. lib. 1. Rhet. cap. 9. Quinctil. lib. 3. cap. 8.*

Cicer. in part. Experimentū est velut quoddā rationis testimonium.

(inquit) si reges imperatoresq; temere in hostium terras transgressos, cum maximis cladibus suis exercituumq; suorum enumerare velim. Deinde vetus affert Atheniensium exemplum, qui classe in Siciliam transmissa, rempublicam suam in perpetuum afflixerunt. Et notum M. Attilij, qui in ea ipsa Africa annis ante quadraginta, in prælio victus & captus est. Sequebatur, vt ea, quæ iudicijs accommodata sunt, explicarentur: sed quia iudiciorum mutata ratio, vt ea præcepta parum sint necessaria, efficit; & ex orationibus Ciceronis & locis supradictis, tum etiam his, quæ de partibus orationis dicentur, facile cognosci possunt: sequitur vt de secunda parte Rhetoricæ dicamus.

DE ARTE RHETORICA LIBER SECVNDVS.

De dispositione. Cap. I.

SECVNDVS hic liber dispositionis præcepta continebit, quæ oratori perutilia sunt, & maximè necessaria. Quid enim diligenter argumenta inuenisse conferet, nisi pari diligentia, quæ inuenta sunt, collocentur? Excellentis ducis virtus non magis in deligendo fortissimo & strenuissimo quoq; milite ad bellum, quàm

Quinctil. lib. 7. in præfat.

quàm in instruendo ad pugnam acie, cernitur: & si quam in corporibus nostris, aliorúmve animalium partem permutes atq; transferas, licet habeat eadem omnia, prodigium sit tamen: & artus etiam leuiter loco moti, perdunt quo viguerunt vsum: & turbati exercitus sibi ipsis sunt impedimento. Sic oratio carens hac virtute, tumultuetur necesse est, & sine rectore fluitet, nec cohæreat, sibi multa repetat: multa transeat, velut nocte in ignotis locis errans: nec initio, nec fine proposito, casum potius quàm consilium sequatur. Quapropter hic liber dispositioni seruiat. Est autem dispositio rerum inuentarum in ordinem distributio. Cuius in infinita quæstione ordo est ferè idem, qui expositus est locorum. In definita autem adhibenda sunt illa etiam, quæ ad motus animorum pertinent. Atq; eò fit, vt vtamur Exordio, Narratione, Confirmatione, Peroratione. Hæ sunt enim quatuor orationis partes, per quas inuenta distribuimus. Quarum duæ valent ad rem docendam, narratio & confirmatio: ad impellendos animos duæ, principium & peroratio, de quibus sigillatim dicendum est.

De inuent. 1. In part.

In proposito qui ordo dispositionis sit seruãdus.

Cur in caussa orationis partibus vtamur.

In part.

Duæ partes orationis valent ad rẽ docendã, ad impellẽdos animos duę.

De exordio. Cap. II.

Exordium est oratio animum oratoris idoneè comparans, ad reliquam dictionem. Id fieri tribus maximè rebus inter authores plurimos constat, si beneuolum, attentum, docilem auditorem fece-

De inuent.

Quid sit exordium.

Quinctil. lib. 4. cap. 1.

Ar. 3. Rhet. cap. 14. In part.

Auditor in exordio beneuolus, docilis, & attentus fieri debet.

Quomodo concilietur auditoris beneuolentia.

Pro Cn. Rabirio.

Pro P. Sylla.

Pro Cn. Plancio,

fecerimus: quorum primus locus, id est, vt amicè audiamur, est in personis nostris, auditorum, aduersariorum: è quibus initia beneuolentiæ conciliandæ comparantur, aut meritis nostris, aut dignitate, aut aliquo genere virtutis, & maximè liberalitatis, officij, iustitiæ, fidei: contrarijsq́; rebus in aduersarios conferendis: & cùm auditoribus aliqua coniunctionis aut caussa aut spe significanda. Cicero pro C. Rabir. perduellionis reo, Me cum amicitiæ vetustas, tum dignitas hominis, tum ratio humanitatis; tum meæ vitæ perpetua consuetudo, ad C. Rabirium defendendum est adhortata: tum verò vt id studiosissimè facerem, salus Reipub. Consulare officium, Consulatus deniq; ipse, mihi vna vobiscum cum salute Reipub. cõmendatus, coëgit, hæc autem accuratè in eo exordio & ornatè explicat. In oratione verò pro P. Sylla sic ait, Quãquam ex huius incommodis magnam animo molestiam capio, tamen in cæteris malis facilè patior oblatum mihi tempus, in quo boni viri lenitatem meam, misericordiamq́; notam omnibus quondam, nunc quasi intermissam agnoscerent: improbi ac perditi ciues edomiti atq; victi, præcipitante Rep. vehementem me fuisse atq; fortem conseruata mitem ac misericordem faterentur. Et pro Cn. Plancio suam cum iudicibus coniunctionem significat his verbis, Nunc autem vester Iudices conspectus & concessus iste reficit, & recreat mentem meam, cum intueor & contemplor vnumquenq; vestrum: video enim hoc in numero neminem, cui mea salus

chara

chara non fuerit, cuius non extet in me suum meritum, cui non sim obstrictus memoria beneficij sempiterna. Itaq; non extimesco, ne Cn. Plancio custodia meæ salutis apud eos obsit, qui meipsum maximè saluum videre voluerunt. At in oratione pro P. Quintio vim aduersariorum & gratiam in inuidiam vocat, & C. Aquilium eosq; qui in consilio aderat, orat atq; obsecrat, vt multis iniurijs iactatam atq; agitatam æquitatem, in eo tandem loco consistere atq; confirmari patiantur. Intelligenter autem vt audiamur, & attentè à rebus ipsis ordiendum est, sed facillimè auditor discit, & quid agatur intelligit, si complectare ab initio genus naturamq; caussæ, si definias, si diuides, si neq; prudentiam eius impedias confusione partium, nec memoriam multitudine. Sic exorditur Cicero pro A. Cluentio: Animaduerti Iudices, omnem accusatoris orationem, in duas diuisam esse partes: Quam distributionem ait certum sibi esse in defensione seruare, vt omnes intelligant nihil eum nec subterfugere voluisse reticendo, nec obscurare dicendo. Vt attentè autem audiamur, trium rerum aliqua consequemur. Nam aut magna quadam proponemus, aut necessaria, aut coniuncta cum ipsis, apud quos res agetur. Luculenter hunc locum Cicero tractauit in exordio nobilissimæ orationis pro domo sua: Quod si vllo tempore magna caussa in sacerdotum populi Rom. iudicio ac potestate versata est, hæc profectò tanta est, vt omnis Reipublicæ dignitas, omnium ciuium salus, vita, libertas, aræ, foci, dij pena-

Pro P. Quint.

Partit.

Quomodo fiat auditor docilis.

Pro A. Cluent.

Quo ratione reddatur auditor attentus.

Partit.

pro domo sua.

Quinctil. lib. 4. cap. 1.

penates, bona fortunæ, domicilia, vestræ sapientiæ, fidei, potestatiq; commissa creditaq; esse videantur. Verum ex his, quæ proposita sunt, aliud atq; aliud pro varietate caussarum desiderari palàm est.

De generibus caussarum. Cap. III.

Quinq; caussarum sunt genera. *Quinctil. lib. 4. cap. 1.* Genus admiratio.

GEnera porrò caussarum, plurimi quinq; fecerunt, honestum, humile, dubiũ vel anceps, admirabile, obscurum. Sunt quibus rectè videatur adijci turpe, quod alij humili, alij admirabili subijciunt. Admirabile autem vocant, quod est præter opinionem hominum constitutum. In accipiti maximè beneuolum iudicem, in obscuro docilem, in humili attentum parare debemus: nam honestum quidem ad conciliationem satis per se valet: in admirabili & turpi remedijs opus est. & eò quidam exordium in duas diuidunt partes, principium, & insinuationem, vt sit in principijs recta beneuolentiæ & attentionis postulatio, quæ quia esse in turpi caussæ genere non poßit, insinuatio surrepat animis, maximè vbi frons caussæ non satis honesta est, vel quia res sit improba, vel quia hominibus parum probetur. Et quidem quibus aduersus hæc remedijs sit medendum, consilium ex caußis sumetur. Illud in vniuersum præceptum sit, vt ab ijs quæ lædunt, ad ea quæ prosunt refugiamus. Si caussa laborabimus, persona subueniet; si persona, caussa. His etiam de caußis insinuatione vtendum est, si aduersarij oratio auditorum animos

Insinuatio quãdo sit necessaria. *Quinctil. lib. 4. cap. 1. Ad Heren. lib. 1. Cic. de inuen.*

mos occupauerit, vel si dicendum apud fatigatos est: quorum alterum pro mittendo nostras probationes, & aduersas eludendo vitabimus: alterum & spe breuitatis, & ijs quibus attentum fieri auditorem docuimus. Vrbanitas etiam oportuna reficit animos, & vndecunque petita auditoris voluptas leuat tædium.

Vrbanitas opportuna reficit animos.

Cuiusmodi exordia esse debeant. Cap. IIII.

EXordia semper cum accurata, & acuta, & instructa sententijs, apta verbis: cum caussarum propria esse debent. Prima est enim quasi cognitio & commendatio oratoris in exordio, quæ continuò eum, qui audit, permulcere atque allicere debet. Maxima autem copia exordiorum ad auditorem aut afficiendum, aut incitandum ex his locis trahitur, qui ad motus animorum conficiendos inerunt in caussa: quos tamen totos in exordio explicari non oportebit, sed tantum impelli primò auditorem leniter, vt iam inclinato reliqua incumbat oratio.

Exordia debēt esse apta verbis & instructa sententiis.

De orat. 2.

In exordio leniter est alliciēdus aut incitandus auditor.

De vitiis exordij. Cap. V.

HAec autem sunt vitia certißima exordiorum quæ summopere vitare oportebit: vulgare, commune, commutabile, longum, separatum, translatum, contra præcepta. Vulgare est quod in plures caussas potest accommodari, vt conuenire videatur. Commune est quod nihilominus

Septem exordij sunt vitia.

De Inu. lib. 1.

Ad Her. lib. 1.

Exordiū vulgare.

Commune.

Cõmutabiles. nus in hanc, quàm in contrariam caussæ potest conuenire. Commutabile est, quod ab aduersario potest leuiter mutatum, ex contraria parte dici. Longum. Longum est, quod pluribus verbis aut sententijs, vltra quàm satis est, producitur. 2. de orat. Oportet enim vt ædibus ac templis vestibula & aditus, sic caussis proportione rerum principia præponere. Separatum. Separatum est quod non ex ipsa caussa ductum est, nec sicut aliquod membrum, annexum orationi. Translatũ. Translatum, est, quod aliud conficit quàm caussæ genus postulat, vt si quis docilem faciat auditorem, cum beneuolentiam caussa desideret: aut si principio vtatur, cum insinuationem res postulet. Contra præcepta. Contra præcepta est, quod nihil eorum efficit, quorum caussa præcepta de exordijs traduntur: hoc est quod eum, qui audit, nec beneuolum, nec attentum, nec docilem reddit, aut, quo profecto nihil peius est, vt contra sit, facit.

De exordio quædam in genere iudiciali. Cap. VI.

Ex caussa visceribus exordia in genere iudiciali sunt sumẽda. De orat. 2. Quinctil. lib. 4. cap. 1. Laus Iudicũ est cum vti-

DIctum est de exordio in commune, restat vt breuiter, si quid in singulis generibus in exordiendo proprium est, adijciamus. Et vt à iudicijs incipiamus, veteres oratores diligenter id curabant, vt in genere iudiciali ex ipsis visceribus caussæ sumerent exordia: iudicem conciliabant nõ tantum laudando eum, sed laudem eius ad vtilitatem caussæ suæ coniungẽtes, allegando pro honestis dignitatem illi suam, pro humilibus iustitiam, pro

bant,

in felicibus misericordiam, pro læsis seueritatem, & similiter cætera: metum nonnunquam amouebant, vt Cicero pro Milone, ne arma Pompeij contra se disposita putarent, laborauit, nonnunquam adhibebant, vt idem in Verrem facit: dabant etiam operam, ne ostentarent in principijs curam. Non semper autem exordio vtebantur, sed in honestis: in paruis etiam atq; frequentibus caussis, ab ipsa re omisso oxordio incipiebant.

litate caussa iungenda.
Actio. 2.
Nō semper exordio vtendum in iudicio.
Ari, Rhet. lib 3, cap. 14.
Quinctil. lib. 4. cap. 1.
Cic. de orat.

De exordio in exornatione, & deliberatione. Cap. VII.

PRæterea, quæ de exordio dicta in genus demonstratiuum facile transferri possunt, illud est notandum: exordia in eo esse maximè libera vt Aristoteles existimat. Nam & longe à materia duci, & ex aliqua rei vicinia possunt. In deliberatione verò sæpe nulla, vel breuia esse debent. Non enim supplex vt ad iudicem venit orator, sed hortator atq; author. Quare cum principio vtetur, proponere qua mente dicat, quid velit, quibus de rebus dicturus sit debet, hortariq; ad se breuiter dicentem audiendum.

In exornatione principia sunt maxime libera.
Rhet ad Ale. cap. 13. & Quinctil. lib. 3. cap. 8.
In deliberatione principia vel nulla sunt, vel breuia.
In part.
Quinctil. Lib. 3. cap. 3.
In part.

De narratione. Cap. VIII.

NArratio est rerum explicatio, & quædam quasi sedes ac fundamentum constituendæ fidei. Oportebit autem eam tres habere res, vt breuis, vt aperta, vt probabilis sit: per quas efficitur, vt auditor intelligat, meminerit, credat. Erit autē

Narratio debet esse breuis, aperta & probabilis,
Quinctil. lib. 3. cap. 8

In part.

Breuitas narrationis, nō sit inornata.

In part.

breuis narratio, si constet simplicibus verbis, & semel vnaquæq; res dicatur: tū etiam si reciderimus omnia, quibus sublatis neq; cognitioni quicquam neq; vtilitati detrahatur: non tamen inornata debet esse breuitas, alioqui sit indocta. Erit autem perspicua, si verbis vsitatis, si ordine temporum conseruato, si non interrupto narrabitur. Probabilis autem erit si personis, si temporibus si locis ea, quæ narrabuntur consentient: si cuiusq; facti & euenti caussa ponetur: si testata dici videbuntur: si cum hominum opinione, authoritate, si cum lege, cum more, cum religione coniuncta: si probitas narrantis significabitur: si antiquitas, si orationis veritas, & vitæ fides. Ciceroni vehementer placet vt iucunda, & suauis sit narratio: eamq; suauem esse narrationem ait, quæ habet admirationes, expectationes, exitus inopinatos, quæ interpositos motus animorum, colloquia personarum, dolores, iracundias, metus, lætitias, cupiditates.

Narratio iucunda sit & suauis.

In part. & 2. de Orat. & Quinctil. lib. 4. cap. 2.

Quando narratione vtendum sit. Cap. IX.

De orat. 2.

IN iudicijs quando vtendum esset, aut non esset narratione, id erat consilij. Nec enim si nota res esset, nec dubium erat, quid gestum esset, narratio adhibebatur, nec si aduersarius narrauerat, nisi si refellebatur. In exornatione verò narratio non erit vlla, quæ necessariò cōsequatur exordium, sed si qua inciderit, cum aliquid eius, de quo loque-

Arist. Rhet. 3. cap. 16. Cic. in partit.

quemur, nobis narrandum sit, cum laude, aut vituperatione, præceptio narrandi de hoc loco petitur. Nec multum sane sæpe in deliberatione narrandum est: est enim narratio præteritarum rerum, aut præsentium, suasio autem futurarum. Priuata certè deliberatio narrationem nunquam exiget eius duntaxat rei, de qua dicenda sententia est, quia nemo ignorat id, de quo consulit: extrinsecus possunt pertinentia ad deliberationem multa narrari. In concionibus sæpe est etiam illa, quæ ordinem rei docet, necessaria. Nunc ad confirmationem transeamus.

Quinctil. lib. 3. cap. 8.

De confirmatione. Cap. X.

SEquitur confirmatio, in qua suggerenda sunt firmamenta caussæ coniuncta, & infirmandis contrarijs, & nostris confirmandis. namq́; vna in caußis ratio quædam est eius orationis, quæ ad probandum argumentationem valet: ea autem & confirmationem, & reprehensionem quærit. Sed quia nec reprehendi quæ contradicuntur possunt, nisi tua confirmes, neq; hæc confirmari, nisi illa reprehendas: idcirco hæc & natura, & tractatione, & vtilitate coniuncta sunt. Tota autem spes vincendi ratioq; persuadendi in hac parte posita est. Nam cum argumenta nostra exposuerimus, contrariaq; dissolueriмus, absolutè nimirum erat à nobis oratoris muneri satisfactum. Vtrunq; igitur poterimus commodè facere, si constitutionem caussæ cognouerimus.

De orat. 2.

Tota spes vincendi est in confirmatione.

Ad Her. lib. 1.

Quid sit status. Cap. XI.

Status nasci tur ex prima caussarũ cõflictione.
Quinctil. lib. 3. cap. 6.
Status Orationis pro Sylla.
Vnde dict' sit status.
Quinctil. ib.
Status sunt tres.
Cic. in Top. & in part.
Quinct. lib 3. cap 6.
Coniectura lis stat' quid sit.
Finitionis status quid sit.
Stat' qualitatis quid sit.
Status qualitatis habet partes duas.
Ad Her. lib. 1.
Cic. de inuen. libro 1. &
Quinctil. lib. 7. cap. 4.
In quouis genere caus-

STatus est quæstio, quæ ex prima caussarum cõflictione nascitur, vt sit intentio accusatoris: Sylla coniurasti cum Catilina: depulsio vero defensoris: non coniuraui: ex hac prima conflictione nascitur illa quæstio, coniuraueritne Sylla cum Catilina? quam quæstionem vel statum, vel constitutionem oratores appellant. Status autem appellatio dicitur ducta vel ex eo, quod ibi sit primus caussæ congressus, vel quod in eo caussa consistat.

Quot sint status. Cap. XII.

CVm tria sint, quæ in omni disputatione quærantur, sit, nec ne: quid sit, quale sit: fit vt constitutiones quoq; tres sint. Prima coniecturalis in qua, sit nec ne quærimus, vt, sit nec ne insidiatus Miloni Clodius? secunda autem nominis vel finitionis, cum quid sit aliquid, & quo nomine afficiendum inuestigamus, vt fueritne Cæsar rex, an tyrannus, an dictator? tertia in qua de vtilitate, honestate, æquitate disseritur, deq; his rebus, quæ his sunt contrariæ, vt. Recténe fecerit Romulus, cum fratrem interfecit? Eius constitutionis partes sunt duæ, quarum vna absoluta, altera assumptiua nominatur.

Absoluta est, cum idipsum quod factum est, vt aliud nihil foris assumatur, rectè factum esse dicemus. Ea est eiusmodi: Pater filium verberauit, is iniuriarum cum patre agit, pater nihil aliud defendit, nisi licere filium à patre verberari. Assumptiua est,

cum

cum aliquid necessariò foris assumitur, vt iure factum esse aliquid confirmemus: vt, Milo damnetur nisi foris assumat, à Clodio sibi esse factas insidias. Hæ tres constitutiones & in exornatione, & in deliberatione, & in iudicio reperiuntur.

sarũ reperiuntur tres status.

De ratione, firmamento, & iudicatione. Cap. XIII.

R*Ationem appellant oratores eam, quæ affertur à reo, depellendi criminis caussa: qui nisi esset, quo defenderet non haberet: firmamentum autem quod contra ad labefactandam rationem refertur, sine quo accusatio stare non potest. Ex rationis autem, & ex firmamenti cõflictione & quasi concursu, quæstio exoritur quædam, quam iudicationem appellant, in qua, quid deueniat in iudicium, & de quo disceptetur, quæri solet, hoc modo: Orestes cum fateatur se interfecisse matrem, nisi attulerit rationem, peruertit defensionem: ergo affert eam: Illa enim, inquit, patrem meum occiderat. Tum contra rationem defensoris firmamentum ab accusatore subijcitur, hoc modo: Sed non abs te occidi tamen, neq; indamnatam pœnas pendere oportuit. Ex coniunctione rationis firmamenti iudicatio constituitur, hoc modo, Cum dicat Orestes se patris vlciscendi caussa matrem occidisse, rectum ne fuerit à filio sine iudicio Clytemnæstram occidi? Ergo hac ratione iudicationem reperire conuenit, ad quam, omnem rationem totius*

Ratio affertur à reo.

Cic. in part. ad Her. lib. 1. De inuent. li. 1. & Quinctil. lib. 3. cap. 11.

Firmamentum est quo ratio rei labefactatur,

Ex rationis & firmamenti conflictione nascitur iudicatio.

Ratio

Ratio totius orationis ad iudicationem conferenda est.

In cõiectura eadẽ & prima constitutio & iudicatio est extrema.

orationis conferri oportebit. Nam primus status diffusam habet quæstionem: rationem verò & firmamentorum contentio adducit in angustam disceptationem. Ea in coniectura nulla est: nemo enim eius quod negat factum, rationem aut potest, aut debet, aut solet reddere. Itaq; in his caußis eadem & prima quæstio, & disceptatio est extrema.

Quo statu quæstio, quæ in scripto existit, contineatur. Cap. XIIII.

Quatuor modum in scripto existit cõtrouersia.

Quinctil. lib. 7. cap. 5.

Cic. lib. 1. de inuent.

Autor ad Heren. lib. 1.

SAepe ex scripti etiam interpretatione existit contentio, quod quatuor modis potest contingere. Aut enim defenditur non id scriptum dicere, quod aduersarius velit sed aliud: id autem contingit cum scriptum ambiguum est, vt duæ differentes sententiæ accipi possint. tum opponitur scripto voluntas scriptoris, cum scripto scriptum contrarium affertur: aut ex eo quod scriptum est, aliud quoq; quod scriptum non est, ducimus. Ita sunt quatuor genera quæ controuersiam in omni scripto facere possunt, ambiguum discrepantia scripti & voluntatis, scriptura contraria, ratiocinatio.

Ambigui cõtrouersia.

Quinctil. lib. 7. cap 9.

Ambiguum hoc modo Testamento quidam iußit poni statuam auream hastam tenentem: quæritur, Statua hastam tenens aurea esse debeat, an hasta aurea in alterius statua materiæ. Ex discrepantia vero scripti & voluntatis, eiusmodi oritur controuersia. Lex est, Peregrinus si murum ascenderit, capite puniatur: cum hostes murum ascendis-

Discrepãtia scripti & voluntatis.

Idem lib. 7. cap. 6.

dissent, peregrinus eos depulit, petitur ad suppli- cium, ille voluntatem allegat scriptoris. Ex contra rijs scripturis hoc modo existit contentio: lex est, Vir fortis optato præmium, quod volet: & altera lex est, Magistratus ab arce ne discedito: Magistra tus qui fortiter egit, optat hoc præmiũ, vt ab arce liceat discedere: lex illi posterior opponitur, ipse ve rò priore se tuetur. In ratiocinatione verò quæri- tur, an vbi propria lex non est, simili sit vtendum? vt Lex est, lanas Tarento vehere non liceat: qui- dam oues vexit, etsi nulla lex certa est quæ factum eius nominatim prohibeat, tamen illa, quæ similis est, accusatur. Itaq; ex eo, quod certum est, id quod incertum est ducit hæc controuersia: quod quoniã ratiocinando fit, nomen etiam ratiocinationis acce pit. Hæc quatuor controuersiarum genera, quæ in- scripto nascuntur, semper in qualitatis statum ca- dere cum Cic. debemus existimare, vt in primo ge- nere disceptetur, Vtram æquum sit ex differenti- bus sententijs accipi: in secundo verò, Verbáne plus an sententia valere debeant: in tertio, Vtram legem sequi sit iustius: in quarto, Oporteánte legẽ similem ad factum, quod venit sine lege in iudici- um, accommodare,

Idem lib. 7. cap. 7.
Contrariæ leges.

Idem lib. 7. cap. 8.
Ratiocinatio.

Scripti controuersiæ semper in qualitatis statu versãtur.
2. de orat.

Quomodo status tractetur. Cap. XI.

IVdicatio cum est constituta, proposita esse debet oratori, quo omnes argumentationes repertæ ex inueniendi locis conijciantur, quod satis est ei, qui videt, quid in quoq; loco lateat, quiq;

De orat. 2.

Vtilissimũ est locos in mente & cogitatione defigere.

Quomodo argumenta debeant collocari.

Vitiosis argumentis nusquam locus esse debet.

illos locos tanquam thesauros aliquos argumentorum, notatos habet. Quibus in mente & cogitatione defixis, & in omni re ad dicendum posita excitatis, nihil erit quod in vllo dicendi genere, oratorem possit effugere. Diligenter tamen ordinem, collocationemq́; argumentorum attendet, & curabit, vt firmissimum quodq́; sit primũ, dum ea; quæ excellant, seruentur ad extremum, si quæ erunt mediocria (nam vitiosis nusquam esse oportet locum) in mediam turbam conijciantur. Reliquum *nunc est, quando de argumentorum locis, & caussarum constitutionibus dictum est, vt rationem, qua expoliuntur ab oratore argumenta, quorum propria sedes est in confirmatione, accuratè doceamus.*

De argumentatione. Cap. XVII.

Quid argumẽtatio sit.

Cic. in part.

Cic. lib. 1. de inuent.

Quinctil. lib. 5. cap. 12.

Quæ habeantur pro certis.

Idem lib. 5. cap. 10.

ARgumentatio est argumenti vel explicatio, vel artificiosa expolitio. Sed ea conficitur, cũ ex locis, de quibus superiori libro dictum est, aut certa, aut probabilia sumpseris, ex quibus id efficias, quod aut dubium, aut minus probabile per se videtur: dubijs enim probari dubia quomodo possunt? Pro certis autem habemus, primum quæ sensibus percipiuntur, vt quæ videmus, audimus. deinde ea, quæ communi hominum opinione, atq́; sententia sunt comprobata, vt, afficiendos esse honore parentes. Præterea quæ legibus cauta sunt, quæ persuasione, si non omnium hominum, eius certè ciuitatis aut gentis, in qua res agitur, in mores recepta

cepta sunt: si quid inter vtramq; partem conuenit: si quid probatum est, deniq; cuicunq; aduersarius nõ cõtradicit. Probabilium autẽ genera sunt tria, vnũ firmissimum, quod fere accidit; vt, liberos à parentibus amari: alterum velut propensius, eum qui rectè valeat, in crastinum peruenturum: Tertium tantum non repugnans, in domo furtum factum ab eo qui domi fuit. Ad probandum verò id quod est dubium hoc modo id quod probabile est, potest adhiberi, sit dubium, an Catilina coniurarit, sumatur illud, quod credibile est: Homines æris alieni magnitudine oppressos, eos deniq; egentes, & sumptuosos, facile adduci vt coniurent: Iam id quod dubium erat, efficitur probabile, Catilinam coniurasse. Sed hæc oratores non tenuiter more dialecticorum, sed copiosissimè expoliunt. Dicitur autem illa argumenti expolitio argumentatio, de cuius quatuor partibus, ratiocinatione, inductione, enthymemate, & exemplo breuiter & enucleatè disseremus.

Probabili genera sunt tria.

De ratiocinatione. Cap. XVII.

Συλλογισμος vel ἐπιχείρημα Græcis appellatur.

Cicer. de inuen. lib. 1. Quinctil. lib. 5. cap. 14. Ad Her. lib. 1.

RAtiocinatione, quam & syllogismum & epicherema Græci vocant, constat propositione, cum qua eius ratio iungitur, deinde assumptione et eius probatione, postremo complexione. Propositio est, per quam breuiter locus is exponitur, ex quo omnis vis, oportet, emanet ratiocinationis. Propositionis verò approbatio est, per quam breuiter id, quod expositum est, rationibus firmatum probabilius,

lius, & apertius fit. Assumptio per quam id, quod ex propositione ad ostendendum pertinet, assumitur. Assumptionis approbatio, per quam id, quod breuiter sumptum est, rationibus firmatur. Complexio, per quam id, quod conficitur ex omni argumentatione breuiter exponitur, hoc modo: sit propositio, Melius gubernantur ea, quæ consilio geruntur, quàm quæ sine consilio administrantur: deinde subijciatur ratio, Exercitus enim is, cui præpositus est sapiens imperator, omnibus partibus commodius regitur, quàm is, qui stultitia & temeritate alicuius administratur. Assumptio deinde ponitur, Nihil autem omnium rerum melius quàm omnis mundus administratur. Assumptioni probatio adiungitur: Nam & signorum obitus, & ortus definitum quendam ordinem seruant, & annuæ commutationes non modo semper eodem modo fiunt, verum ad vtilitates quoq; rerũ omnium sunt accommodatæ. Tertio loco inducenda est complexio, quæ id infert quod ex superioribus partibus cogitur, hoc modo: Consilio igitur mundus administratur. Hæc vberius & doctius dicuntur in oratione, sed præcipiendi ratio hanc simplicem, & apertam breuitatem requirit.

Propositio quid sit. Propositionis approbatio. Assumptio. Assumptionis approbatio. Cõplexio.

Quot sint partes ratiocinationis. Cap. XVIII.

Nihil refert siue tripartitam, siue quinq; partitam ratiocinationẽ esse putemus.

EX supradictis manifestum est, nihil referre siue tripartitam, siue quinq; partitam putes esse hanc argumentationem. Commodior tamen illa

partitio videtur esse, quæ in tres partes distributa est. quod fit, si propositionem & eius rationem, vnã partem existimemus: alteram verò assumptionem, & eius exornationem. at si separes propositionem à ratione, & assumptionẽ ab exornatione, in quinq; partes distributa erit. Cũ propositio ex se intelligitur, sine ratione assumenda est. Assumptio etiam cũ perspicua est, nullius approbationis indiget. Quod si & propositio, & assumptio perspicuæ sint, vtraq; approbatione præterita ratiocinationẽ cõficiemus, hoc modo: Summopere virtus expetenda est: At prudentiam esse virtutem in confesso est: Summopere igitur prudentia expetenda est. Vitare autem similitudinem, quæ satietatis est mater poterimus, non semper à propositione ordientes, sed interdum à complexione, ab assumptione nonnunquam.

Cic. lib. 1. de inuent. Quinctil. lib. 5. cap. 14. Recti⁹ existimatur ratiocinatio esse tripartita, quinque partita. Cic de inuent. lib. 1 Similitudo quæ satietatis mater est, in argumẽtationibus vitetur.

De Enthymemate. Cap. XIX.

Cic. in part. et lib. 1. de inuen. Enthymema est syllogismi pars, vel syllogismus imperfectus.

ENthymema est imperfectus syllogismus, vel vt alij definiunt, syllogismi pars. Ratiocinatio enim tripartita est, ex tribus igitur eius partibus si vna prætereatur, bipartita fit argumentatio, quæ est enthymema, vt, Omnes artes sunt expetẽdæ, igitur expetenda est eloquentia. Intelligitur enim assumptio. Propositione verò præterita fit enthymema, hoc modo. Eloquẽtia est ars: igitur est expetenda. Optimũ autem videtur enthymema quod fit ex pugnantibus, quod etiam solum enthymema quidam vocant, non quod non omnis argumentatio bipar-

Quinctil. lib. 5. cap. 10. et 14 Optimũ est enthymema ex pugnantibus. Quinctil. lib. 5. cap. 14. Cic. in Top.

Homer' propter excellētiam cōmune poëtarū nemen fecit suum.

Pro Mil.

In Iugur. li 1.

Rhe. cap. 1. & li. 1. post. ca. 1.

Enthymema cur oratorius syllogismus dicatur.

Lib. 5. cap. 10.

Vnde dictū sit enthymema. ἐν θυμῷ.

bipartita proprio nomine enthymema dicatur, sed vt Homerus propter excellentiam commune poëtarum nomen effecit apud Græcos suum: sic cum omnis argumentatio bipartita enthymema dicatur, quia videtur ea, quæ ex contrarijs conficiatur, acutißima, sola propriè nomen commune poßidet. Eius generis est illud Ciceronis. *Eius igitur mortis sedetis vltores, cuius vitam si putetis per vos restitui posse, nolitis?* Et illud Micipsæ ad Iugurtham apud Sallustium. *Quem alienum fidum inuenies, si tuis hostis fueris?* Enthyemate *sæpius vtuntur oratores, quàm ratiocinatione: quod mouit Aristotelem, vt enthymema syllogismum oratorium esse diceret.* Enthymema *Quinctilianus commentum, aut commentationem interpretatur, quo nomine cum poßint omnes animi cogitationes significari, argumentatio bipartita signatur. Alij propterea credunt bipartitam argumentationem enthymema appellatam, quod in animo maneat condita illa pars, quæ silentio est præterita.*

De Inductione. Cap. XX.

Quid sit inductio.

Cic. lib. 1. de inuent.

Breuior inductionis definitio.

In Top.

Quinctil. lib. 5. cap. 11.

INductio est oratio, quæ rebus non dubijs captat assensionem auditorem: quibus assensionibus facit, vt illis dubia quædam res propter similitudinē earum rerum, quibus assenserint, probetur: vel, Inductio est argumentatio, quæ ex pluribus collocationibus peruenit quo vult. hoc modo: Quod pomū generosißimum? puto quod optimum: & equus? qui velocißimus: et plura in eundem modum. Deinde,

cuius

cuius rei gratia illa proposita sunt: Ita hominum, non qui claritate nascendi, sed qui virtute maximè excellet, erit generosissimus. Hoc genere argumentationis plurimum Socrates vsus est, propterea quod nihil afferre ad persuadendum volebat, sed ex eo quod sibi ille dederat, qui cum disputabat, aliquid conficere malebat, quod ille ex eo, quod iam concessisset, necessario approbare debebat. Sed in oratione perpetua dissimile est. Etenim sibiipsi respondet orator. Poëtæ vehementer inductione delectantur: sed maximè omnium eam frequentauit Ouidius, apud quem & multa & præclara sunt exempla: nos vno erimus contenti. Probat ille ad consolandam vxorem hac inductione, asperas res & tristes segetem ac materiam esse gloriæ.

Inductione Socrates plurimum vsus est.

Ari. 3. Meta. cap. 4.

Materiamq; tuis tristem virtutibus imple,
Ardua per præceps gloria vadit iter.
Hectora quis nosset, felix si Troia fuisset?
Publica virtutis per mala facta via est.
At tua Tiphy iacet, si non sit in æquore fluctus:
Si valeant homines, ars tua Phœbe iacet.
Quæ latet, inque bonis cessat non cognita rebus,
Apparet virtus, arguiturque malis.

Trist. lib. 4. Eleg. 3.

Hoc in genere duo sunt diligenter cauenda, primum vt illud, quod inducemus pro similitudine, eiusmodi sit, vt sit necesse concedi: deinde vt illud, cuius confirmandi caussa fiet inductio, simile iis rebus sit, quas res quasi non dubias antè induxerimus.

Quæ sint in hoc genere cauenda.

De

De exemplo. Cap. XXI.

Exemplum est inductio imperfecta.
Arist. Rhet. 1. cap. 2. & lib. 2. cap. 20. Quinctil. lib. 5. cap. 11.

EXemplum est Inductio imperfecta, vel quod idem est, Inductio Rhetorica. Cicero pro Milone, Negant intueri lucem esse fas ei qui ab se hominem esse occisum fateatur: in qua tandem vrbe hoc homines stultissimi disputant? nempe in ea, quæ primum iudicium de capite vidit M. Horatij fortissimi viri, qui nondum libera ciuitate, tamen P. Rom. comitijs liberatus est, cum sua manu sororem esse interfectam fateretur. Aliqui, Aristotelem summum in omni scientia virum, temere ausi sunt reprehendere, quòd exemplum genus argumentationis fecerit: sed magnus ille vir, & acuta mente præditus, maius quiddam perspexit: nimirum exemplum esse argumentum quidem à similitudine, sed in argumentatione positum, efficere nouum argumentationis genus, quod à ratiocinatione, & inductione sine controuersia differt. Enthymema autem esse non potest, cum in enthymemate semper generale aliquid vel ponatur, vel intelligatur: in exemplo verò ex vna re singulari alia inducatur. Vnde fit vt sit quartum argumentationis genus, quod ea ratione ab inductione separatur, qua Enthymema à syllogismo disiungitur.

Recte Aristoteles exemplum, argumẽtationis partem esse dixit.
Locis supradictis & lib. 2. prior cap. 24. & lib. 1. post. cap. 1.
Exemplum ex vna re singulari, aliã inducit.

De Epicheremate. Cap. XXII.

Ἐπιχείρημα.
Quinctil. lib. 5. cap. 14.

QVamuis argumentationis partes omnes sint iam expositæ, tamen operæ precium fuerit, quid Epicherema, quid Sorites, quid Dilemma sit, explicare, nam authores, & quidem grauissimi, eorum

rum

rum mentionem fecerunt. Ea vbi explicata fuerint, facile intelligitur, cur nouæ argumentationis partes non debeant existimari. Epicherema igitur Græci aliquando argumentationem vocant, nonnunquam eam argumentationis partem, quã Cicero ratiocinationem appellauit, de qua paulò antè dictum est. Aliquando etiam epicherema vocant breuiter comprehensam ratiocinationem, cuius omnes partes in vnam conferuntur, hoc modo: Sine caussa dominum seruus accuset? Similis enim est locus apud Ciceronem pro rege Deiotaro, quem seruus apud Cæsarem accusabat: En crimen, en caussa, cur regem fugitiuus, dominum seruus accuset: vbi vehemens argumentum Epicheremate, inclusum & inuolutum est. Erit autem absoluta ratiocinatio si hoc modo euolueris: Sine caussa non debet dominum seruus accusare: hic medicus est seruus Deiotari: non igitur debet sine caussa dominum accusare.

Epicherema est aliquando breuiter comprehensa ratiocinatio.

Pro rege Deiota.

De Sorite. Cap. XXIII.

SOrites contrà multas argumentationes aceruatim conuoluit atq; complectitur. vndè nomẽ etiã inuenit. Cicero scripsit de eo in libris de diuinatione his verbis: Si necesse sit, inquit, Latino verbo liceat acerualẽ appellare, sed nihil opus est: vt enim ipsa philosophia et multa verba Græcorũ, sic sorites satis Latino sermone tritus est. Pulchrũ in primis est eius exemplum apud eundem Ciceronem: Atq; si etiam hoc natura præscribit, vt homo

Σωρείτης.

Nisi sorites esset Latino sermone tritus, possit acerualis appellari.

Lib. 2. de Diuinat. 3. Offic.

homo homini quicunque sit, ob eam ipsam caussam, quòd is homo sit, consultum velit: necesse est secundum eandem naturam, omnium vtilitatem esse cõmunem. Quod si ita est, vna continemur omnes, & eadem lege naturæ: idque ipsum si ita est, certè violare alterum lege naturæ prohibemur: verum autẽ primum, verum igitur & extremum. Sed apertissimè concludit sorites ille, qui est in quinta Tuscul. propositum enim erat probare, Quod esset honestũ, id solum esse bonum: id autem sic probat: Etenim quicquid sit, quod bonum sit, id expetendum: quod autem expetendum, id certe approbandum: quod verò approbandum, id gratum acceptumque habendum: Ergo etiam dignitas ei tribuenda est Bonum igitur omne laudabile. Ex quo efficitur, vt quod sit honestum, id sit solum bonum. In quo sorite cum per sex quasi gradus ad complexionem perueniatur, quinque ratiocinationes inclusæ sunt. Sed hoc argumentandi genus sæpe solet esse fallax atque captiosum: dum enim minutatim & gradatim multa adduntur, periculosissima respondenti tela texitur. retexere igitur oportet, & seorsum singula considerare: sic facilius vniuersa frangentur. In hoc disputandi genere frequentes fuerunt Stoici, & Zeno qui eorum inuentor & princeps fuit. Sed maximè omniũ illo delectatus dicitur Chrysippus, vt Socrates inductione.

Vulgo appellatur argumentatio à primo ad vltimum.
In 5. Tuc.

Sorites sæpe fallax est, atque captiosus.
Cic. in Aca.
Quomodo sit soriti resistendum.
Persius Satyr. 6.

De Dilemmate. Cap. XXIIII.

Δίλημμα
Quid sit diemma.

Dilemma est, in quo vtrum concesseris reprehenditur. Cicero patriam cum Catilina sic agen-

agentem inducit: Quamobrem discede, atq; hunc mihi timorem eripe: si verus, ne opprimat: sin falsus, vt tandem aliquando timere desinam. Et in Epistola ad Quintum fratrẽ: *Si amplacabiles sunt iracundiæ, summa est acerbitas: sin autem, exorabiles, summa lenitas.* Dictum est autem dilemma, quòd ita vtrinq; premat, ac vrgeat, vt ex altera parte capiat aduersarium: qua de caussa cornutus etiam syllogismus vocatur: sic enim argumentationis cornua in eo disponuntur, vt qui alterum effugerit, in alterum incurrat. Cicero complexionẽ appellat. Ea si vera est nunquam reprehendetur: sin falsa, duobus modis diluetur, aut conuersione, aut alterius partis infirmatione Cum viderem, inquit Varro apud Ciceronem, philosophiam Græcis litteris diligentissimè explicatam, existimaui, si qui de nostris eius studio tenerentur, si essent Græcis literis eruditi, Græca potius quàm nostra lecturos: sin à Græcorum artibus, & disciplinis abhorrerent, ne hæc quidẽ curaturos, quæ sine eruditione Græca intelligi non possunt. Itaq; ea scribere nolui quæ nec indocti intelligere possent, nec docti intelligere curarent Hoc dilẽma deinde Cicero in eum conuertit hoc modo: Imò verò & Latina legent, qui Græca non potuerunt, non contemnent sua Veterum scriptis celebrata est conuersio ea, qua Euathlus discipuluss Protagoræ præceptoris dilemma elusit Alterius partis infirmatione reprehenderetur si diceret Cicero: Et si doctis minus esset necessarium tamen indoctis Latine scribendo consuli debere

Cic. de inuen. 1. Orat. 1.

Vnde dictũ sit dilẽma.

Dilemma Ciceroni est complexio.

De inu. lib. 1.

Complexio falsa duob' modis dilui tur.

In Ac. lib. 1.

Euathlus cõuertit in præceptorẽ Protagoram ipsius dilemma.

Cel.lib. 5.cap. 10.

Quomodo ex dilemmate fiat ratiocinatio perfecta.

bere Non est autem cur quisquam existimet, amplexionem genus esse argumentationis à quatuor illis, de quibus supra dixi, diuersum. Est enim ratiocinatio imperfecta, quæ à duabus partibus contrarijs ducitur, cui si assumptionem subiunxeris, efficies ratiocinationem perfectam, hoc modo: Si implacabiles sunt iracundiæ, summa est acerbitas: sin autem exorabiles, summa leuitas: sed vel implacabiles sunt iracundiæ, vel exorabiles: igitur in illis summa est acerbitas, rei summa leuitas.

De confirmatione. Cap. XXV.

Refutatio dupliciter accipi potest.

Quinctil. lib. 5. cap 13.

Cicer. 2. de or.

Quid refutatio sit.

De inu. lib. 1.

Eodẽ inuentionis fonte vtuntur confirmatio, & confutatio.

Quæ sint obseruanda, vt, quę contradicuntur, diluere aut infirmare possimus.

Expositis generibus argumentationem, reliquũ est, vt rationem, qua refutandæ ac reprehendendæ illæ sunt, ostendamus. Refutatio dupliciter accipi potest. Nam & pars defensoris tota est posita in refutatione, & quæ dicta sunt ab aduersario, debent vtrinq; dissolui, & hæc est propriè reprehensio, quam cum confirmatione, vsu, & natura, & tractatione coniunctam esse diximus. Est autem reprehensio, per quam argumentando aduersariorum cõfirmatio diluitur, aut infirmatur, aut eleuatur. Hæc fonte inuentionis eodem vtetur, quo vtitur confirmatio, propterea quod quibus ex locis aliqua res confirmari potest. Quare inuentionem & argumentationem expolitionem sumptam ex illis, quæ antè præcepta sunt, hanc quoq; in partem orationis transferri oportebit. Sed vt facilius ea, quæ contradicentur, diluere aut infirmare possimus,

mus, obseruare debemus, aut totum esse negandum, quod in argumentatione aduersarius sumpserit, si perspicue falsum erit: vt pro Cluentio Cicero eum, quem dixerat accusator: epotota poculo cōcidisse, negat eodem die mortuum: aut redarguenda esse ea, quæ pro verisimilibus sumpta sunt. Primum dubia sumpta esse pro certis, deinde etiam in perspicuè falsis eadem posse dici. Tum ex ijs quæ sumpserint, non effici quæ velint. Accedere autem oportet ad singula, sic vniuersa facilius frangentur.

Quinctil. lib. 5. cap. 13.
Cic. in paut.

Quomodo sint argumentationes oratoriæ tractandæ. Cap. XXVI.

IN oratione insunt aliquando & ratiocinationes breuiter conclusæ, & aperta enthymemata, & inductiones, atq; exempla subtili quadam & breui oratione comprehensa. Quod vt reprehendendum non est, ita diligentissimè est curandum, ne syllogismorum & enthymematum turba conferta oratio sit: dialecticis enim disputationibus, quàm oratorijs actionibus erit propior ac similior; quod longè aliter esse debet. Locuples enim, & speciosa vult esse eloquentia: quorum nihil consequetur, si conclusionibus certis, & crebris, & in vnam propè formam cadentibus concisa, & contemptum ex humilitate, & odium ex quadam seruitute, & ex copia satietatem, & ex amplitudine fastidium tulerit. Feratur igitur non semitis, sed campis: nō vti fontes angusti fistulis colliguntur, sed vt latissimi

Quinctil. lib. 5. cap. 14.
Oratio non debet syllogismorum & enthymematū turba esse cōferta.
Locuples, & speciosa vult esse eloquentia.
In argumentando varietas est adhibenda.
Cic. in part.
Quo fuerit vberior ac

simi omnes totis vallibus fluat: ac sibi viam, si quãdo non acceperit, faciat. Adhibebatur in argumẽtando varietas, & iucunda quædam distinctio: figuris verborum, & ornamentis sententiarum argumentatio, expoliatur. Quo fuerit enim vberior ac suauior, eo etiam erit credibilior. Nunc sequitur vt de peroratione dicamus.

suauior, eo erit credibilior argumẽtatio.

Perorationis duę sunt partes amplificatio & enumeratio. *Cic. in part.*

De peroratione. Cap. XXXI.

EXtrema pars orationis est peroratio, quæ diuisa est in duas partes amplificationem, & enumerationem. Augendi autem & hic est proprius locus in perorando, & in ipso cursu orationis declinationes ad amplificandum dantur, confirmata re aliqua, aut reprehensa. Omnes enim affectus, etiã si quibusdam videntur in proœmio atq; peroratione sedem habere, in quibus sanè sunt frequentissimi, tamen aliæ quoq; partes recipiunt, sed breuiores, vt cùm ex his plurima sint reseruanda. At hic, si vsquam totos eloquentiæ aperite fontes licet; hic deniq; efficiendum est oratori, vt non modo auditores qui sua sponte se dant, & quò impellit ipse, inclinant atq; propendent, penitus incitentur, sed vt quietos etiam & languentes poßit vi orationis permouere. In quo & si plus est operis, tantam vim habet tamen illa, quæ rectè à bono poëta dicta est Flexanima, atq; omnium regina rerum oratio, vt non modè inclinantem erigere, aut stantem inclinare, ed etiam aduersantem, et repugnantem, vt imperator

Affect⁹ sunt in exordio & peroratione frequentissimi, in narratione & confirmatione breuiores. *Quinctil. lib. 6. cap. 1.*

In peroratione penitus incitandi sunt auditores. *De orat. 2.*

Magnã vim habet omnium regina rerũ oratio.

rator

rator bonus ac fortis, capere poßit. Quod vsq; eò magnum est atq; præclarum vsq; eò admirabile, vt in eo penè sint omnia. Ad id autem consequendum, quæ superiore libro de amplificatione dicta sunt, valde conducunt: sed illud caput est, in quo optimi et grauißimi authores vna voce consentiunt, vt omnes animi motus, quos orator adhibere volet auditoribus, in ipso oratore impreßi sint atq; inusti. Neq; enim facile est perficere vt incitentur alij, nisi is qui dicit, ijs ipsis sensibus, ad quos illos adducere vult, permoueatur. Vt enim nulla materies tam facilis ad exardescendum est, quæ, nisi admoto igni, ignem concipere poßit: sic nulla mens est tam ad comprehendendam vim oratoris parata, quæ poßit incendi, nisi inflammatus ipse ad eam & ardens accesserit. Primum est igitur, vt apud eum qui dicit valeant ea, quæ valere apud auditores volet: afficiaturq; prius, quàm afficere conetur. Nihil autem opus est similitudine & fallacijs, vt toties omni animi motu concitetur orator. Ipsa enim natura orationis eius, quæ suscipitur ad aliorum animos permouendos, oratorem ipsum magis etiam, quàm quenquam eorum qui audiunt, permouet. Miram etiam vim habet, in hoc ipsum imagines rerum absentium ita complecti animo, vt eas cernere oculis, ac præsentes habere videamur; has quisquis bene conceperit, is erit in affectibus potentißimus. Hæc quæ dicta sunt, vera esse indicant multæ Ciceronis perorationes: vt pro Milone, vbi ait: Sed finis sit: neq; enim præ lacrymis iam lo-

Cic. de orat. 2. Quinctil. lib. 6. cap. 2. Horat. in art poeti.

Ad mouendos animos auditorũ caput est, cum qui dicit cõmoueri.

Qua ratione moueatur is qui dicit.

Simulatione

Quinctil. lib. 6. cap 2.

Cic in perorãdo fuit vehementissimus.

Pro Mil.

Pro C. Rabirio Posthumo.

Enumeratio laudatori nonnunquam, suasfori nō sepe, accusatori sæpius quā reo est necessaria.

qui possum, & hic se lachymis defendi vetat. Et pro C. Rabirio Posthumo: Sed iam quoniam, vt spero, fidem quam potui, tibi præstiti Posthume, reddam etiam lachrymas, quas debeo. Et paulò post: Iam incidat tot hominum fletus, quàm sis charus tuis, & me dolor debilitat, includitq́ vocem. Alijs autem affectibus aliæ eiusdem perorationes sunt plenæ.

Cic in part.

Enumerationis duo sunt tempora.

Quinctil. lib. 6. cap. 1.

Ἀνακεφαλαίωσις.

Enumeratio autem nonnunquam laudori, suasori non sæpe, accusatori sæpius quàm reo necessaria. Huius tempora duo sunt: si aut materiæ diffidas eorum, apud quos agas, vel interuallo temporis, vel longitudine orationis: vel si frequentatis firmamentis, vim est habitura caussa maiorem. Quæ autem repetimus, quàm breuissimè dicenda sunt; & quod Græco verbo patet, decurrendum per capita. nam si morabimur, non iam enumeratio, sed altera quasi fiet oratio.

Quæ enumerantur, cum pondere aliquo dicēdu sunt & varietate.

Cic in part.

Quæ autem enumeranda erunt, cum pondere aliquo dicenda sunt, & aptis excitanda sententijs, & figuris vtique varianda: alioqui nihil est odiosius recta illa repetione, velut memoriæ auditorum diffidentiæ. Est etiam in enumeratione vitandum, ne ostentatio memoriæ suscepta, videatur esse puerilis.

DE

DE ARTE RHETORICA LIBER TERTIVS.

De elocutione. Cap. I.

PROXIMO *libro ratio inuenta collocandi atq; disponendi explicata est. Hic iam elocutionis rationem tractabimus, in qua oratorem excellere, cætera in eo latere: indicat nomen ipsum.* Non enim *inuentor, aut compositor, aut actor hæc complexus est omnia, sed & Græcè ab eloquendo* Rhetor, *& Latine eloquens dictus est.* Cæterarum enim rerum quæ sunt *in oratore, partem aliquam sibi quisq; vendicat, dicendi autem, id est eloquendi maxima vis huic soli conceditur.* Eloqui autem est, *omnia quæ mente conceperis promere, atq; ad audientes proferre. Sine quo superuacua sunt priora, & similia gladio condito atq; intra vaginam hærenti.* Hoc *itaque maximè docetur: hoc nullus nisi arte assequi potest: huc studium adhibendum: hoc exercitatio petit, hoc imitatio: hic omnis ætas consumitur: hoc maxime orator oratore præstantior. Ideoq; M. T. inuentionem quidem ac dispositionem prudentis hominis putat, eloquentiam oratoris. Eum autem eloquentem, id est, in eloquendo excellentem putat, qui ita dicit, vt probet, vt delectet vt flectat.*

Cit in orat. Et apud Græcos, & apud Romanos, ab eloquendo nomen accepit orator.

Quinctil. lib 5 in proœmio. Quid sit eloqui. Cætera omnia superuacua sunt sine elocutione.

De orat. 2. Eloquẽs est, qui ita dicit, vt probet, vt delectet, vt flectat.

In orat.

Sed probare neceßitatis est, delectare suauitatis. flectere verò victoriæ. Hæc cùm ita sint, meritò tertius hic liber, qui elocutionis præcepta continet, vt duobus superioribus vtilior est: sic etiam erit aliquando longior.

Quæ in elocutione spectanda sint. Cap. II.

Quatuor in elocutione spectanda sunt.

2. de orat.

Verborū delectus origo est eloquentiæ.

Cæsar aut.

Cic. in Brut.

2. de orat.

Omnis eloquentię laus continetur in aptè atque ornatè dicendo.

HAec in elocutione spectanda sunt, vt Latinè, vt planè, vt ornatè, vt ad id quodcunq; agetur aptè, congruenterq; dicamus. De ratione puri dilucidiq; sermonis, & si permagni eam facere debemus, cum verborum delectus origo sit eloquentiæ, locus hic præcipiendi non est. Nam traditur literis, doctrinaq; puerili, & consuetudine sermonis quotidiani, & lectione veterum oratorum & poëtarum confirmatur. Reliquas igitur duas partes, quibus omnis admiratio ingenij, omnis laus eloquentiæ continetur, explicemus: quæ duæ partes, illustrandæ orationis, ac totius eloquentiæ cumulandæ, quarum altera dici postulat ornatè, altera aptè, hanc habent vim, vt sit quàm maximè iucunda quàm maximè in sensus eorum qui audiunt, influat, & quàm plurimis sit rebus instructa.

De ornatu. Cap. III.

2. de orat.

ORnatur igitur oratio genere primùm, et quasi colore quodam & succo suo. nam vt grauis,

vt

vt suauis, vt erudita, sit vt liberalis, vt admirabilis, vt polita, vt sensus, vt dolores habeat quantum opus sit, non est singulorum articulorum, in nato spectantur hæc corpore. Genus igitur dicendi est eligendum, quod maximè teneat eos qui audiunt, & quod non solum delectet, sed etiam sine satietate delectet. Sed volenti ornate dicere, diligentissimè sylua rerum primum sententiarumq́; comparanda est. Rerum enim copia verborum copiam gignit; & si est honestas in rebus ipsius, de quibus dicitur, existit ex rei natura quidam splendor in verbis, facileq́; suppeditat omnis apparatus, ornatusq́; dicendi.

Genus dicẽdi eligendũ est quod sine sacietate delectet.

Rerũ copia copiam gignit.

De ornatu orationis. Cap. IIII.

O*Mnis orationis conficitur ex verbis, quorum primùm nobis ratio simpliciter videnda est, deinde coniunctè. Nam est quidam ornatus orationis, qui ex singulis verbis est, alius, qui ex continuatis coniunctisq́; constat. Ergo vtemur verbis, aut ijs quæ propria sunt & certa quasi vocabula rerum, pene vnà nata cum rebus ipsis, aut ijs quæ nouamus & facimus ipsi.*

Ornatus orationis aut est in singulis verbis, aut in coniunctis

Cic. 3. de orat. in part. Quinctil. lib. 8. cap. 3.

De verbis simplicibus. Cap. V.

V*Erba simplicia natura sunt, alia consonantiora, grandiora, leuiora, & quodammodo nitiora; alia contra. Consonantiora enim sunt, quanquam moderatio, & concertare; quàm etsi, mode-*

Verba simplicia alia sunt consonantiora, & grandiora.

d.de orat. in Part. Quinctil.lib. 8.cap.1.

Optima simplicium, quæ aut maximè exclamant, aut sono sunt iucundissima.

Cic. & Quin. ex Aristot. Rhet.lib.3. cap.7.

Verba clara & sublimia materiæ modo cernenda sunt.

Verba simplicia iudicio aurium sunt ponderanda.

Quæ sunt verba inusitata.

3.de orat. Vigilius mirificè vsus

modestia, & confligere. Grandiora, immanis, contrucidare, optimus, officiosissimus; quàm hæc: magnus, necare, bonus officiosus. Nitidius etiam bos, quàm vacca. Vt syllabæ autem è literis melius sonantibus clariores sunt, ita verba è syllabis magnis vocalia: & quo plus quæque spiritus habet, eo pulchrior: & quod facit syllabarum, idem verborum quoque inter se copulatio, vt aliud alij iunctum melius sonet. In vniuersum quidem optima simplicium creduntur, quæ aut maximè exclamant, aut sono sunt iucundissima. Et honesta quidem turpibus potiora semper, nec sordidis vnquam in oratione erudita locus. Clara verò, ac sublimia, materiæ modo cernenda sunt. Quod enim alibi magnificum, tumidum alibi: & quæ humilia circa res magnas, apta circa res minores videntur, & sicut in oratione nitida notabile est humilius verbum, & velut macula, ita à sermone tenui sublime, nitidumque discordat, fitque corruptum, quia in plano tumet. Sed hæc ferè aurium quodam iudicio sunt ponderanda, in quo consuetudo etiam bene loquendi valet plurimum. Sed quoniam tria sunt in verbo simplici, quæ orator afferat ad illustrandam atque exornandam orationem, aut inusitatum verbum, aut nouatum, aut translatum, de singulis breuiter dicamus.

De verbis inusitatis. Cap. VI.

INusitata sunt prisca ferè ac vetusta, & ab vsu quotidiani sermonis iam diu intermissa, quæ sunt

sunt poëtarum licentia liberiora, quam oratorum: eoq; ornamento acerrimi iudicij P. Virgilius vnicè est vsus. olli enim, & quianam, & pone, pellucent, & aspergunt illam, quæ etiam in picturis est gratißima, vetustatis: inmitabilem arti authoritatem. Habet etiam in oratione poëticum aliquod verbum dignitatem, si rarò etiam & in loco adhibeatur. Neq; enim est cur illud quisquam fugiat dicere, vt Cœlius, sobolem, aut effari, aut nuncupari, & alia multa: quibus loco positis grandior atq; antiquior oratio sæpe videri solet.

est verbis inusitatis. *Quinctil. lib. 8. cap. 10.* *Aenei. 1. et. 2.* Poëticũ aliquod verbũ si rarò, & in loco adhibeatur, dignitatem habet in oratione, Quatuor modis verba nouãtur.

De verbis nouis. Cap. VII.

NOuantur autem verba, quæ ab eo qui dicit ipso gignuntur ac fiunt, aut similitudine, aut imitatione, aut inflexione, aut adiunctione verborũ. Similitudine: vt syllaturit, à Cicerone formatum est, & ab Asinio, fimbriaturit, ad similitudinem verbi proscripturit & à Liuio, sobolesceret, ab Horatio, iuuenescere, à Virgilio lentescere, & ignescere dictum est, vt seruescere. Imitatione facta sunt tinnio, rugio, clangor, murmur, aliaq; permulta. Inflexione, vt à bibo, bibosus inflexit Laberius Mimographus. Adiunctione versutiloquus, & expectatore nouauit Ennius. Sed græcis magis concessum est fingere, audendum tamen aliquando, & si quid periculosius finxisse videbimur, quibusdam remedijs præmuniendum est, Vt ita dicã, Si licet dicere, Quodam modo, permitte mihi sic dicere.

2. de orat. Syllaturit, fimbriaturit, sobolescere, iuuenescere, lentescere & ignescere, similitudine sunt nouata. *Ad At. lib. 9.* *In epist. 12.* *Liu. 29 ab. vrb. cõd. Lib. 4. car. ode 7.* *Georg. 2. & Aenei. 9.* Tinnio rugio, clangor, murmur.

aliaque permulta, imitatione sunt nouata. Græcis magis concessum est fingere quàm Latinis. *Quinctil. lib. 8 cap. 3.* Quibus remediis præmuniantur, quæ periculosius finxisse videbimur. *Quinctil. lib 8. cap. 6.*

dicere. In quo non falli iudicium nostrum, solicitudine ipsa manifestum erit. Nunc quoniam de verbis inusitatis & nouis dictum est, de tropis, nã illis verba transferuntur, exponamus.

De tropis. Cap. *VIII.*

Quid tropus sit. Tropi numero sunt vndecim, septem in vno verbo, quatuor verò in oratione.

Tropus est verbi, vel sermonis à propria significatione in aliam cum virtute mutatio: vt cùm dicimus, lætas segetes, verbum lætus, à propria significatione, qua lætos homines dicimus, ad segetes cum virtute transfertur. Sunt autem tropi numero vndecim. In vno verbo septem, Metaphora, Synecdoche, Metonymia, Antonomasia, Onomatopœia, Catachresis, Metalepsis. In oratione verò quatuor, Allegoria, Periphrasis, Hiperbaton & Hyperbole: de quibus tametsi nondum de eo dicamus ornatu, qui ex coniunctis continuatisq́; verbis constat, breuiter scribemus, ne iterum de tropis disserere cogamur.

De metaphora. Cap. *IX.*

Μεταφορα. Translatio cùm frequẽtissimus tropus est, tum longè pulcherrimus.

INcipiamus igitur ab eo, qui cum frequentissimus est, tum longè pulcherrimus, translatione dico, quæ Metaphora Græcè vocatur. Latissimè enim patet. Eam necessitas genuit inopia coacta, & angustijs, post autem delectatio iucunditasq́; celebrauit. Nam vt vestis frigoris depellendi caussa reperta primò, post adhiberi cœpta est ad orna-

ornatum etiam corporis, & dignitatem: sic verbi translatio instituta est inopiæ caussa, frequentata delectationis. Est autem translatio, cùm nomen, aut verbum propter similitudinem transfertur ex eo loco, in quo proprium est, in eum, in quo propriũ deest, aut translatum proprio melius est. Id facimus, aut quia necesse est, aut quia significantius, aut quia decentius. Nam gemmare vites, luxuriem esse in herbis, lætas segetes etiam rustici necessitate dicunt. Oratores durum hominem aut asperum. Non enim proprium erat, quod darent his affectionibus nomen. Iam incensum ira, inflammatum cupiditate, & lapsum errore, significandi gratia. Nihil enim horum suis verbis, quàm his accersitis magis proprium erat. Illa ad ornatum, lumen orationis, & generis claritatem, & concionum procellas, & eloquentiæ flumina. vt Cic. pro Milone, Clodium fontem eius gloriæ vocat: & alio loco segetem, ac materiam. Illud autem admirandum videtur, quid sit quòd omnes translatis, & alienis magis delectantur verbis, quàm proprijs & suis. Nam si res suum nomen, & proprium vocabulum non habet, vt pes in naui, vt in vite gemma, necessitas cogit, quod non habeas, aliunde sumere: sed in suorum verborum maxima copia, tamen homines aliena multò magis, si sunt ratione translata delectant. Caussa autem illa est, quòd translatio est similitudo ad vnum verbum contracta: similitudine autem mirificè capiuntur animi, eo tamen distat, quòd illa comparatur rei quam volu-

Ar. Rhet. lib. 3. cap. 2. Quinctil. lib. 8. cap. 6.

Trãslationẽ genuit necessitas, iucũditas, celebrauit.

3. de orat. Aut. ad Her. lib. 4.

Quid Translatio sit.

Quinctil. lib. 8. cap. 6.

Translato verbo vtimur, quia necesse est, aut quia significãtius, aut quia dicentius est.

Pro Milone. 3. de orat.

Mirandũ est cur homines tãtopere delectentur trãslatione, & eius rei caussa.

Ar. 6. Top. cap. 2. et Rhe. 3. cap. 4. Qu.

volumus exprimere; hæc pro ipsa te dicitur. Comparatio est, cùm dico fecisse quid hominem vt leonem: translatio, cùm dico de homine, leo est.

lib. 8. cap. 6 & Cic. 3. de orat.
Translatio est similitudo ad vnum verbum contracta.

Quotuplex sit translatio. Cap. X.

M*Etaphoræ autem vis omnis quadruplex est. Cùm in rebus animalibus aliud pro alio ponitur: vt Liuius Scipionem à Catone allatrari solitum refert. Inanima pro alijs generis eiusdem sumuntur: vt, concentu virtutum nihil est suauius. Aut pro rebus animalibus inanima: vt,*

Duo fulmina belli.
Scipiadas. *Aut contra.*
Accipiens sonitum saxi de vertice pastor.

Præcipueq́ ex his oritur mira sublimitas, quæ audaci & proximè periculum translatione tolluntur, cum rebus sensu carentibus actum quendam & animos damus. qualis est:

Pontem indignatus Araxes.

& illa Ciceronis: Quid enim tuus ille Tubero districtus in acie Pharsalica gladius agebat? cuius latus ille mucro petebat? qui sensus erat armorum tuorum? In translatione primum fugienda est dissimilitudo, qualis est in illo Ennij, Cæli ingētes fornices. Deinde videndum est, ne longè simile sit dictum: Syrtim patrimonij, scopulum libentius dixerim: Charybdim bonorum, voraginem potius. Facilius enim ad ea, quæ visa, quàm ad illa quæ audita

Translationis vis est quadruplex.
Quinctil. lib. 8. cap. 6.
In rebus animalibus aliud pro alio ponitur.
Dec. 4. lib. 7.
Inanima ponuntur pro inanimis: aut pro reb' animalibus inanima, aut contra.
Aene. 6.
Aene. 2.
In quibus translationibus sit mira sublimitas.
Aene. 8.
Pro Lig.
3. de orat.
Quæ sint in translatione fugienda.

ta sunt, mentis oculi feruntur. Sunt quædam & humiles translationes, vt Saxea est verruca. quædam maiores: quam res postulat: vt, Tempestas comessationis quædam minores: vt, Comessatio tempestatis. Vt modicus autem atq; opportunus eius vsus illustrat orationem, ita frequens & obscurat & tædio complet: continuus verò in allegoriam, & ænigma exit. Quòd si vereare ne paulò durior translatio esse videatur, mollienda est præpositio sæpe verbo: vt, Si olim M. Catone mortuo pupillum senatum quis relictum dicat: paulò durius. sin: Vt ita dicam pupillum, aliquanto mitius est. Etenim verecundia debet esse translatio, vt deducta esse in alienum locum, non irruisse, atq; vt precario, non vi venisse videatur. Diligenter etiam cauendum est, ne omnia quæ poëtis permissa sunt, cõueniri orationi putemus; nec enim pastorem populi authore Homero dixerim, nec volucres pennis remigare, licet Virgilius in apibus ac Dædalo speciosissimè sit vsus. Modus autem nullus est florentior in singulis verbis, nec qui plus luminis afferat orationi, eoq; in illo explicando meritò longiores fuimus.

3. de orat. Quinctil. lib. 8. cap. 6.

Frequens vsus translationis exit in allegoriã & ænigma.

3. de orat.

Quomodo durior metaphora molliri debeat.

Multæ poëtis permissæ sunt metaphoræ, quæ oratori non cõueniunt.

Quinctil. lib. 6. cap. 8.

4. Geor. & Aene. 6.

De Synecdoche. Cap. XI.

SYnecdoche tropus est, in quo ex parte totum, aut contrà, aut ex antecedentibus sequentia intelliguntur. Quæ descriptio octo illos modos comprehendit, quibus fit synecdoche, quos grauissimi

Συνεκδοχὴ Græcè intellectio dicitur.

Aut. ad Her.

Quid sit Synecdoche.
Octo modo Synecdoch. ab authoribus traditi, ad quatuor reuocantur.

uissimi scriptores tradiderunt. Ex parte totum intelligitur, vt ex puppi nauis: ensis ex mucrone, aut ex tecto domus. Cicero: Mucrones eorum à iugulis nostris reiecimus. Huc pertinet, cùm vel ex vno plures significantur. Liuius: Romanus prœlio victor. & Virgilius:

Hostis habet muros.

In. Ca. 3. orat.
Aene. 2.

Vel genus ex forma, id est parte illi subiecta. Virgil.

Dentesque Sabellicus exacuit sus.

pro quouis sue. vel ex materia res vniuersa: qua ratione & ferrum pro gladio, & pinus pro naui, & aurum atq; argentum pro aurea & argentea pecunia sumitur. Cicero: Homines instructi & certis locis cum ferro collocati. Cùm verò & ex toto pars declaratur: vt in illo Virgilij,

Pro Cecina.

Fontemque ignemque ferebant.

Aene. 12.

de quo genere est, cum aut è pluribus vnus intelligitur. Cicero ad Brutum, Populo, inquit, imposuimus, & oratores visi sumus: cùm de se tantum loqueretur. Aut è genere pars illi subiecta. Virgilius:

Aene. 12.

Prædamque ex vnguibus ales.
Proiecit fluuio. *Pro Aquila.*

Ecl. 3.

Ex antecedentibus sequentia monstrantur: vt cum ait idem poëta,

Aspice aratra iugo referunt suspensa iuuenci.

Quinctil. lib. 8. cap. 6.

Vt ex his perspicuũ est, quæ hoc & proximo capite dicta sunt, translatio permouendis animis plerunque, & signandis rebus, ac sub oculos subijciendis reperta est: synecdoche variare sermonem potest,

vt

vt ex vno plures intelligamus, parte totum, specie genus, præcedentibus sequentia, vel contrà, omnia liberiora poëtis, quàm oratoribus.

De Metonymia. Cap. XII.

M*Etonymia est tropus, in quo caussas per effecta, vel effecta per caussas, vel ex eo quod cõtinet, id quod continetur, vel rem è signo intelligimus per caussas effecta declaramus, cum inuentor, aut alicuius rei author, pro re inuenta ponitur. Virg.*

Μετονυμίαν *Græci vel* ὑπαλλαγὴν. *Auth. ad Her. Denominationem appellat.*
Metonymia quid sit.
Omnes modi quibus fit metonymia, ad quatuor reuocãtur.
Aene. 8.
De cla. Or.

-- onerántque canistris
Dona laboratæ Cereris.

Hoc modo Platonem, Aristotelem, Demosthenem frequenter pro eorum scriptis ponimus. Cicero: Lectitasse Platonem, studiose audiuisse etiam Demosthenes dicitur. Ex effectis autem caussa significatur cùm sacrilegium deprehensum, & scelus dicimus pro scelerato. Hinc mæstum timorem, tristem senectutem, & pallidam mortem, eleganter optimi dicunt authores. Virgilius:

Mæstumq́ue timorem Mittite. *Aene. 1.*

Horatius:

Pallida mors æquo pulsat pede pauperum tabernas,
Regumq́ue turres.

Ex eo quod continet, id quod continetur venustè etiam intelligitur. Sic bene moratæ vrbes vocantur, sic seculum felix: Romanis, Athenæ pro Atheniensibus frequenter ponuntur Virg.

Æne. 7. — Cælo gratissimus amnis. *Id est, Cælestibus.*

De orat. 2. De clar. orat. — *Cicero: vt omittam illas omnium doctrinarum inuentrices Athenas, in quibus summa dicendi vis & inuenta est & perfecta. Athenas dixit pro Atheniensibus. Huc referuntur etiam illa, cùm ex possessore res, quæ possidetur: aut ex duce exercitus significatur. Virgilius:*

Æne. 2. — Iam proximus ardet.
Vcalegon. *id est, Vcalegontis domus.*

Sic hominem deuorari, cuius patrimonium deuoratur: & ab Annibale apud Cannas cæsa sexaginta milia dicimus, id est, ab eius copijs. E signo denique res monstratur: vnde toga, quæ pacis erat insigne & otij, pro pace: & fasces vsurpantur pro magistratu. Virg.

Georg. 2. — Non illum populi fasces, non purpura Regum
Flexit.

In orat. — *Metonymiam, vt ait Cicero, Rhetores hypallagen vocant.*

De Antonomasia. Cap. XIII.

Ἀντονομασίαν Græci, Aut. ad Her. lib. 4. vocat Nominationē.

Antonomasia quid sit.

Antonomasia ponit aliquid pro nomine: vt, Euerso Carthaginis & Numantiæ, pro Scipione; & Romanæ eloquentiæ princeps, pro Cicerone. Epitheton autem, siue Latinè malis dicere appositum, non est tropus, quia nihil vertit. Necesse est enim semper, vt id, quod est appositum, si à proprio diuiseris, per se significet, et faciat Antonomasiam. Nam si dicas, Ille qui Carthaginem & Numantiā euertit, Antonomasia est: si adieceris, Scipio, appositum. Apposito & frequentius & liberius poetæ vtuntur, namque illis satis est conuenire verbo, cui appo-

Epithetō nō est tropus.

Quomodo differat epitheton ab antonomasia.

apponitur: & ita, Dentes albi & humida vina, apud eos non reprehenduntur. Apud oratorem nisi aliquid efficitur, redundat. Tum autem efficitur, si sine illo, quod dicitur, minus est: qualia sunt, ô scelus abominandum, ô deformem libidinem. Exornatur autem res tota maximè translationibus: Cupiditas effrenata, & insanæ substructiones. Solet etiam fieri alijs adiunctis Epitheton tropis, apud Virg. Turpis egestas, & tristis senectus. Veruntamen talis est ratio huius virtutis, vt sine appositis nuda sit & velut incompta oratio, ne oneretur tamen multis. Nam fit longa, & impedita.

do epith vtitur.
Arist. lib. 3. Rhet. cap. 3. & Quinctil. lib. 8. cap. 6.
Aene. 6.
Appositorũ vsus sit in oratione moderatus.

De Onomatopœia. Cap. XIIII.

ONomatopœia, id est fictio nominis, Græcis inter maximas habita virtutes, Latinis vix permittitur. Ab his tamen plurima sunt per Onomatopœiam posita, qui primi sermonem fecerunt aptantes affectibus nomen. Nam mugitus & sibilus, & murmur, & vagitus, aliaq; quàm plurima inde venerunt. At nunc raro & cum magno iudicio hoc genere vtendum est, ne noui verbi assiduitas odium pariat: sed si commodè quis eo vtatur, & raro, non modò non offendet nouitate, sed etiam exornabit orationem.

Ονοματοποιίαν Græci.
Auth. ad Her. nominationẽ appellat. li. 4.
Onomatopœia vix Latinis permittitur.
Quinctil. lib. 8. cap. 6.

De Catachresi. Cap. XV.

ABusio, quam κατάχρησιν appellant, est quæ verbo simili, & propinquo, pro certo, & pro-

In Orat.

prio abutitur: hoc modo, vires hominis breues sunt, aut parua statura, aut longum in homine consilium, aut vti pauco sermone, aut cum grandem orationem pro magna, minutum animum pro paruo dicimus. sic Verg.

2. Aeneid. Instar montis equum diuina Palladis arte
6. Aeneid. Aedificant. *Et*, quin protinus omnia
Perlegerent oculis.

Quinctil. lib. 8. cap. 6. In orat. 3. de orat.

Sic pyxides cuiuscunque materiæ sunt, & parricida matris quoque, aut sororis interfector dicitur. Abutimur autem verbis propinquis, non solum in ijs quæ nomen non habent, vt de pyxide, & parricida diximus. sed etiam in ijs quæ habent, vt grandis oratio, equum ædificant, perlegerat oculis: vel quod delectat, vel quod licet. Sed hoc interest inter abusionem & translationem, quòd abusio licet impudens non sit, est tamen licentior, & audacior quàm translatio. Ex quo apparet duos hos tropos ita similes esse, vt tamen sint diuersi.

De Metalepsi. Cap. XVI.

Μετάληψις Metalepsis est rarissim' tropus & maximè improprius. Quinctil. lib. 8 cap. 5. Quin. ibid.

SVperest ex his, qui aliter significant, Metalepsis, id est, transumptio ex alio in aliud velut viam præstans. Tropus autem est rarissimus, & maximè improprins. Virgilius:

Post mea aliquot mea regna videns mirabor
aristas.

Gradatim enim ab aristis ad spicas, à spicis ad segetes, ab his ab æstates, ab æstatibus ad annos acceditur. Idem etiam poeta in primo libro Aeneid. sic ait:

Spelun

Speluncisque abdidit atris.

Vbi speluncæ nigræ, ac per hoc craßis & obscuris tenebris circumfusæ, ad extremum deniq; infinita altitudine depressæ intelliguntur.

De allegoria. Cap. XVII.

A*Llegoria, quam inuersionem interpretamur, aliud verbis, aliud sensu ostendit, ac etiam interim contrarium. Virgilius.*

Αλληγοριαν Græ. Aut. ad Her. Permutationem vocat lib. 4.

Sed nos immensum spatiis confecimus æquor:
Et iam tẽpus equum spumantia soluere colla.

Quid sit allegoria.

Geor. 2.

Habet vsum talis allegoriæ frequenter oratio, sed rarò totius plerunq; apertis permista est. Tota apud Cic. talis est: Hoc miror enim querorq́; quenquam hominem ita pessundare alterum verbis velle, vt etiam nauem perforet, qua ipse nauiget. Illud commistum frequentißimum. Equidem cæteras tempestates, & procellas in illis duntaxat fluctibus concionum, semper Miloni putaui esse subeundas, nisi adiecisset, fluctibus concionum, esset allegoria, nunc eam miscuit. Illud verò longè speciosißimum genus orationis, in quo trium permista est gratia, similitudinis, allegoriæ, & translationis. Quod fretum, quem Euripum tot motus, tamq; varias habere creditis agitationes, commutationes, fluctus, quantas perturbationes, & quantos æstus habet ratio comitiorum. Dies intermissus vnus, aut nox interposita sæpe perturbat omnia, & totam opinionem parua, nonnunquam commutat aura rumoris. Nam id quoq; in primis est custodiendum, vt quo genere cœperis translationis,

Oratio recipit etiam allegoriã, sed rarò totam Allegoriam mistæ in oratione frequens est.

Pro Mil.

Speciosissimum genus orationis, est, quod cõstat allegoria, similitudine & trãslatione.

Pro Mur.

Quid in allegoria custodiẽdum sit.

Allegoria in quotidiano sermone est frequentissima.

hoc desinas. Multi enim cùm initium à tempestate sumpserunt, incendio aut ruina finiunt, quæ est inconsequentia rerum fœdissima. Cæterum allegoria paruis quoq; ingenijs, & quotidiana sermoni frequentissimè seruit, nam illa in agendis caussis trita: Pedem conferre & Iugulũ petere, & Sanguinẽ mittere, inde sunt. Allegòria quæ est obscurior, ænigma dicitur, vitium profectò; siquidem dicere dilucidè virtus: quo tamen & poetæ vtuntur. Virgilius:

Aenigma est obscurior allegoria. Ecl. 3.

Treis pateat cæli spatium non amplius vlnas.

Et oratores nonnunquam: vt, in triclinio Coa, in cubiculo nola.

De Ironia. Cap. XVIII.

Εἰρωνείαν Græci inuersionẽ vocãt, & dissimulationem Latini.

Quid ironia sit: eam Aut. ad Her. lib. 4 vocat permutationẽ. *Ar. Rhet. ad Alex. c. 20. et Quinctil. lib. 8 cap. 6.*

Quomodo ironia intelligatur.

IN genere, quo contraria ostenduntur Ironia est, quam illusionem vocant, quæ non solùm aliud sensu, aliud verbis ostendit sed contrarium. Ea aut pronunciatione intelligitur, aut persona, aut rei natura. Nam si qua earum verbis dissentit, apparet diuersam esse orationi voluntatem. Cic. in Clod. Integritas tua te purgauit, mihi crede, pudor eripuit, vita antè acta seruauit. & Turnus apud Virgilium:

Meque timoris.
Argue tu Drance, quando tot cædis aceruos
Teucrorum tua dextra dedit.

De Periphrasi. Cap. XIX.

CVm pluribus verbis id quod vno, aut paucioribus dici potest, explicatur, Periphrasin vocant,

vocant, circuitum loquendi, qui est apud poetis frequentissimus. Vt,

Tempus erat quo prima quies mortalibus ægris
Incipit, & dono diuûm gratissima serpit.

Et apud oratores non rarus, semper tamen astrictior: quidquid enim significari breuius potest, & ornatu latius ostenditur, periphrasis est. Verùm vt cùm decorem habet, periphrasis, ita cùm in vitium incidit, perissologia dicitur: obstat enim quicquid non adiuuat.

Aene. 11. περίφρασις Circuitio est. *Aut. ad Her. lib. 4.* Quid sit Periphrasis. *Aene. 2.* Periphrasis est apud poëtas frequentissima. Periphrasi cõtraria est Perissologia.

De Hyperbato. Cap. XX.

Hyperbaton, id est transgreßio, est quæ verborum perturbat ordinē peruersione, aut transiectione. Peruersione, vt vulgò, mecum, tecum, secum, apud oratores & historicos, quibus de rebus, apud Virgil. maria omnia circum. Transiectione, vt, Animaduerti iudices omnem accusatoris orationem in duas diuisam esse partes. Huiusmodi transiectio, quæ rem non reddit obscurā, multum proderit ad continuationes, de quibus postea dicetur: in quibus oportet verba sicuti ad poeticū quendam extruere numerum, vt perfectè, & perpolitißimè poßint esse absolutæ. Poetæ quidem etiam verborum diuisionem faciunt, & transgresionem.

Hyperboreo septem subiecta trioni. *quod oratio nequaquam recipiet.*

4. ad Her. 3. de orat. Quinctil. lib. 8. cap. 6. 1. Aene. Pro Cluen. 3 Georg.

De Hyperbole. Cap. XXX.

ὑπερβολή. Superlatio est. *Aut. ad Her. lib.4.* *Quinctil. lib. 8.cap.6.*

HYperbole est ementiens superiectio, cuius virtus, est ex aduerso par augendi ac minuendi. Virgilius:

Hyperbole valet ad augendum & minuendū. *Aenei.1.*

Geminique minantur In cælum scopuli.

Aenei.5. *Et,* Fulminis ocior alis.

Cicero in Antonium: Quæ Charybdis tam vorax? Charybdim dico, quæ si fuit, fuit animal vnum: Oceanus medius fidius vix videtur, tot res, tam dißipatas, tam distantibus in locis positas, tam cito absorbere potuisse. Illud Virgilij ad minuendum:

Ecl. 2. Vix ossibus hærent.

Hyperole non debet esse vltra modum.

Sed tam in augendo quàm in minuendo seruetur mensura quædam. Quamuis est enim omnis hyperbolæ vltra fidem, non tamen esse debet vltra modum.

De ornatu qui est in verbis coniunctis. Cap. XXII.

3.de orat.

SEquitur continuatio verborum, quæ duas res maximè, collocationem primum, deinde modum quendam formamq́ue desiderat. Tum & verbis & sententijs oratio conformanda est, de quibus post tropos aptißimè dicemus: deinde de collocatione, postremò de modo & forma, id est numeris qui sunt adhibendi in oratione, differemus.

De figuris. Cap. XXIII.

Quid sit figura.

FIgura (sicut nomine ipso patet) est conformatio quædam orationis remota à communi, & primum

primum se offerente ratione. Differt autem à tropis figura, quòd proprijs verbis figura fieri potest, quod in tropos non cadit: vt, Fuit hoc quondam, fuit proprium populi Romani: figura est in verbo geminato, in sua significatione permanente. Illud tamen notandum, coire frequenter in easdem sententias & tropum & figuram. Tam enim translatis verbis quàm proprijs figuratur oratio: vt, Qui spem Catilinæ mollibus sententijs aluerunt, coniurationemq́ue nascentem corroborauerunt. Aluerunt, & corroborauerunt, translata sunt, & similiter desinentia, similiterq́ue cadentia.

Quinctil. lib. 9. cap. 1. Quod sit discrimen inter tropos & figuras.

Tam verbis propriis quā translatis figuratur oratio.

De generibus figurarum. Cap. XXIIII.

SIcut omnē orationem, ita figuras quoq́ue necesse est versari in sensu, & in verbis. Vt verò natura prius est concipere animo res, quàm enunciare: ita de ijs figuris antè loquendum esset, quæ ad mentem pertinent: sed facilitatem secuti de figuris verborum prius dicemus. Est autem verborum exornatio, quæ ipsius sermonis insignita continetur perpolitione. Inter conformationem verò verborum & sententiarum hoc interest, quòd verborum conformatio tollitur, si verba mutaris: sententiarum permanet quibusq́ue verbis vti velis: vt, Nunc verò quid agat, quid moliatur, quid deniq́ue quotidie cogitet, quem ignorare nostrum putat? Repetitio est, verborum figura, & interrogatio, figura

Figuræ vel sunt in verbis, vel in sententiis.

Quid sit verborū figura. *Her. lib. 4. 3. de orat.* Quo pacto verborum figuræ à figuris sententiarum distinguantur.

gura sententiarum, persæpe enim vnus & idem locus, & verborum & sententiarum ornamentis illuminatur. muta verba. Quid agat, & moliatur, ac deniq; quid cogitet, quem ignorare nostrum putat? Repetitio tollitur, interrogatio permanet, semperq; permanebit quibuscunq; verbis vti velis. Sed quoniam parum inter authores conuenit de numero & nominibus figurarum, & in eo etiam magna discrepantia est, quòd aliquæ à quibusdam inter verborum ponuntur, quæ ab alijs inter sententiarum ornamenta numerantur, nos mediam viam secuti, ea de quibus grauissimorum scriptorum maior consensus est, explicabimus.

Parum conuenit inter authores de numero & nominibus figurarum.

Quot modis fiunt figuræ verborum. Cap. XXV.

Figuræ verborum trib9 maximè fiunt modis.

Quinctil. lib. 9. cap. 3.

Pro Mil.

Inuect. 2.

Figuræ quæ vocum habent similitudinem, aures in se precipuè vertunt.

In orat.

FIguræ verborum tribus maximè fiunt modis, per adiectionem, detractionem, similitudinem. Per adiectionem, vt Cicero pro Milone: Occidi, occidi non Spurium Melium: quo loco verbum, occidi, figuratè geminatum est. Per detractionem etiam fiunt figuræ, in quibus multum est venustatis. Cic in. Catilinam: Abijt, excessit, erupit, euasit: vbi coniunctiones prætermittuntur. Sed, tertium genus figurarum, quod quandam vocum habet similitudinem, & aures præcipuè in se vertit, & animos excitat. Cicero in oratore: Itaq; efficis, vt cum gratiæ caussa nihil facias, omnia tamē sint grata quæ facis.

De

De figuris quæ fiunt per adiectionem. Cap. XXVI.

REpetitio est cùm ab eodem verbo ducitur sæpius oratio: vel, vt Cicero describit, est eiusdem verbi crebra à primo repetitio. Quod acriter & instanter fit. Cicero in Catilinam: Nihil agis, nihil moliris, nihil cogitas, quod ego non modo audiam sed etiam videam, planeq; sentiam. Idem contra Rullum: Quid enim est tam populare, quàm pax? qua non modò ij, quibus natura sensum dedit sed etiam tecta atq; agri mihi lætari videntur. Quid tam populare, quàm libertas, quam non solùm ab hominibus, verumetiam à bestijs expeti, atq; omnibus rebus anteponi videtis. Quid tam populare, quàm otium? quod ita iucundum est, vt & vos, & maiores vestri, & fortißimus quisq; vir maximos labores suscipiendos putet, vt aliquando in otio poßit esse, præsertim cum imperio ac dignitate.

Ἀναφορὰ vel Ἐπιβολή. Aut. ad Her lib. 4. Quinctil. lib. 9. cap. 3. De orat. 2. In orat. Inuect. 1. Acriter & instanter ab eodẽ verbo ducitur sæpius oratio.

COnuersio est cùm in idem verbum conijcitur sæpius oratio. Cicero in Antonium: Doletis tres exercitus populi Romani interfectos? Interfecit Antonius. Desideratis clarißimos ciues? eos quoque eripuit vobis Antonius. Authoritas huius ordinis afflicta est? Afflixit Antonius.

Ἐπιφορὰ vel Ἀντιστροφή. Phil. 2.

COmplexio est, quæ repetitionem & conuersionem complectitur. Qui sunt, qui fœdera sæpe ruperunt? Carthaginenses. Qui sunt, qui crude-

Συμπλοκή.

crudele bellum in Italiam gesserunt? Cathaginenses. Qui sunt, qui Itatiam deformauerunt? Carthaginenses. Qui sunt, qui sibi postulant ignosci? Carthaginenses. Cic. pro lege Agraria: Quis legem tulit? Rullus. Quis maiorem populi partem suffragijs priuauit? Rullus. Quis comitijs præfuit? idem Rullus.

Ἀναδίπλωσις.

Conduplicatio est verborum geminatio, quæ habet interdum vim, leporem aliàs. Geminantur autem verba modis pluribus: Aut enim adiungitur idem iteratum, vt Cic. in Cat. Viuis, & viuis non ad deponendam, sed ad confirmandam audaciam. Aut idem ad extremum refertur: Cic. in Verrem: Multi & graues dolores inuenti parentibus, & propinquis multi. Aut continenter vnum verbum non in eadem sententia ponitur. Cic. pro Ligario: Principũ dignitas erat penè par, non par fortasse eorum qui sequebatur. Aut post aliquam interiectionem repetuntur. Cicer. Bona miserum me (consumptis enim lachrymis tamen infixus animo hæret dolor) bona inquam Cn. Pompij acerbissimæ voci subiecta præconis. Possunt quoque media respondere, vel primis, vt Virg.

Inuect. 1. lib. 5. Accus.

Aliquando continenter idẽ verbum in diuersis ponitur sententiis.

Phil. 2.

Media verba possunt primis respondere.

Te nemus Angiciæ, vitrea te Fucinus vnda.

Aene. 7.

Vel vltimis: Cic. in Verrem: Hæc nauis onusta ex præda Siciliensi: cum ipsa quoque esset ex præda. Interim sententia tota repetitur. Cicero in eodem libro: Quid Cleomenes facere potuit? non enim possum quenquam insimulare falso. Quid inquam Cleomenes magnopere facere potuit? Ille verò

Aliquando sententia tota repetitur.

Locus apud Ciceronem pulcherrimus.

apud

apud Ciceronem locus est pulcherrimus, in quo & primo verbo longo interuallo redditum est vltimum, & media primis, & medijs vltima congruunt. Vestrum iam hic factum reprehenditur P. C. non meum: ac pulcherrimum quidem factū, verùm, vt dixi, non meum, sed vestrum. πλοκὴ Græcis.

TRaductio est eiusdem verbi crebrius positi quædam distinctio: quæ facit, vt cum idem verbum crebrius ponatur, non modò non offendat animum sed etiam concinniorem orationem reddat, hoc pacto: Qui nihil habet in vita iucundius vita, is cum virtute vitam non potest colere. Item: Eum tu hominem appellas, qui si fuisset homo, nunquam tam curdeliter vitam homines petiisset. At erat inimicus: ergo inimicum sic vlcisci voluit, vt ipsi sibi reperiretur inimicus. Item: Diuitias sine, diuitum esse, tu verò virtutem præfer diuitiis. nam si voles diuitias cum virtute comparare, vix satis idoneæ tibi videbuntur diuitiæ, quæ virtutis pedissequæ sint. Ex eodem genere exornationis, cum idem verbum modò ponitur in hac, modo in altera re, hoc modo: Cur eam rem tam studiosè curas, quæ multas tibi dabit curas? Item: Amari iucundum est, si curetur nequid insit amari. Item: Veniam ad vos si mihi senatus det veniam. Sed hoc posterius traductionis genus meritò Quictil. etiā in iocis frigidum videtnr. πολύπτωτον, quot in multis casibus ponitur, casuum commutatio Latinè dicitur. Fit aut in vno verbo, aut in pluribus. In vno, vt aput Cicer. Homines te propter pecuniam Lib. 4. ad Her 3. de orat. Lib. 9. cap. 3. Aut. ad Her. lib. 4. de orat. Quinctil. lib. 9. cap. 5. De Harusp. resp. Pro Arch.

niam iudicio liberarunt hominibus iniuria tui stupri dolori non fuit Homines tibi arma, alij me, alij post in illum inuictum ciuem dederunt: hominum beneficia prorsus concedo tibi. Et pleni sunt omnes libri, plenæ sapientum voces, plena exemplorum vetustas. Et: Non minus in caussa cederet A. Cæcina Sex. Ebutij impudentiæ, quàm tum in vi facienda cessit audaciæ. Casus enim paulò aliter, quam Grammatici, Rhetores appellant vt sint etiam verborum tempus adsignificantium sui casus, in pluribus: vt, Tib. Gracchum Remp. administrantem, indigna prohibuit nec diutius in ea commorari, C Graccho similiter occasio oblata est, quæ Reip. virum amantissimum subitò de sinu ciuitatis eripuit. Saturnium fide captum malorum perfidia per scelus vita priuauit. Tuus, ô Druse, sanguis domesticos parietes, vultum parentis aspersit. Sulpicio cui paulo antè omnia concedebant, eum breui spatio non modò viuere, sed etiam sepeliri prohibuerunt. Qui casuum commutationem cum traductione coniunxerunt, aut annominationi subiecerunt, magnopere mihi videntur errasse.

Pro Cæc. *Ant. ad Her.*

Συνονυμία.

SYnonymia est, cum verba idem significantia congregantur. Quæ cùm ita sint Catilina, perge quò cœpisti: egredere aliquando ex vrbe, patent portæ, proficiscere. Et alio loco: Abijt, excessit, erupit, euasit. Nec verba modò, sed sensus quoq; idẽ facientes aceruantur. Perturbatio istum mentis & quædam scelerum offusa caligo & ardentes Furiarum faces excitarunt.

Inuect. 1. *Inuect. 2.* Non verba modò, sed sensus quoque idem facientes aceruantur. *Pro Mil.*

Poly-

Polysyndeton est schema quod coniunctionibus abundat: πολυσύνδετον.

Tectumque laremque. Georg. 3.
Armaque, Amyclæumq; canem, Cressamq; pharetram.

Gradatio repetit quæ dicta sunt & priusquã ad aliud descendat, in pluribus resistit. Vel, vt cum Cicerone definiamus, Gradatio est, cùm gradatim sursum versus reditur. Africano virtutem industria, virtus gloriam, gloria æmulos comparauit. Cic. pro Mil. *Neque vero se populo solum, sed etiam senatui commisit: nec senatui modo, sed publicis præsidijs & armis: neque his tantum, sed etiam eius potestati, cui senatus totam Remp. commisit. In tertio loco, cum dicendum fuisset: nec publicis præsidijs & armis tantum: consulto, quoniam id longum erat & insuaue, pro eo dixit: neq; his tantum. Hæc figura apertiorem habet artem & magis affectatam, ideoq; esse rarior debet.* Κλίμαξ.

De figuris verborum, quę fiunt per detractionem. Cap. XXVII.

Figuræ quę per detractionẽ fiunt, nouitatis, breuitatisq; caussa maximè petũtur. *Quinctil. lib. 9 cap. 3. et 8. c. 6* Synecdoche figura.

Sequuntur figuræ, quæ per detractionem fiunt, quæ breuitatis, nouitatisq; maximè gratia petuntur, quarum vna est synecdoche, non tropus ille, de quo dictum antea est, sed verborum figura, cùm subtractum verbum aliquod satis ex cæteris intelligitur: quod inter vitia ἔκλειψις vocatur, vt

Cœlius

Cœlius in Antonium, stupere gaudio Græcus, subauditur, enim cœpit. Cicero ad Brutum: sermo nullus, scilicet nisi de te. Quid enim potius: subintelligitur in priori quidem parte, est in posteriori verò, faciamus, aut aliquid simile. Differt ab Aposiopesi, quæ sententiarum est exornatio, quod in ea vnum verbum, & manifestum quidem, desideratur, vt in superiori exemplo, & in illo etiam Ciceronis: Data Lupercalibus quo die Antonius Cæsari: vbi nihil aliud intelligi potest quàm hoc, diadema imposuit. At in aposiopesi aut incertum est quod tacetur, aut certè longiore sermone explicandum.

Synecdoche differt ab Aposiopesi.

Ἀσύνδετον vel Ἀσύνδετον. [margin reads: νιάλυτον vel Ἀσύνδετον]

Aut. ad Her. lib. 4.
3. de orat.
Quinctil. lib. 9. cap. 3.
De prou. cons.
Quinctil. lib. 9. cap. 3.

Dissolutio nō in singulis modò verbis fit, sed sententiis etiam.
Pro Arch.
Dissolutionis & Polyndeti vnus est fons.
De Polysyndeto dictu est capite superiori.
3. de orat.
προσόζευγμα et ὑπόζευγμα cō-

DIssolutio est, cum demptis coniunctionibus dissolutè plura dicuntur Cic. Sit in eius tutela Gallia, cuius virtuti, fidei felicitati commendata est. Apta est hæc figura non in singulis modo verbis, sed sententijs etiam. vt Cic. pro Archia: Hæc studia adolescentiam alunt, senectutem oblectant, secundas res ornant, aduersis perfugium præbent, delectant domi, non impediunt foris, pernoctant nobiscum, peregrinantur, rusticantur. Dissolutionis autem, & Polysyndeti fons vnus est, quia acriora faciunt quæ dicuntur, & vim quandā præ se ferentia velut sæpius erumpentis affectus. Qui dissolutionem & articulum idem esse putant, falluntur; cùm articulus & in 4. ad Her. & apud Ciceronem idē sit quod incisum.

ADiunctio est, in qua vnum ad verbum, quod primum aut postremum collocatur, plures sen-

sententiæ referuntur, quarum vnaquæq; desideraret illud, si sola poniretur. Fit autem præpositio verbo ad quod reliqua respiciant, hoc modo: Vicit pudorem libido, timorem audacia, rationem amentia. Aut illato, quo plura cluduntur. Nec enim is es Catilina, vt te, aut pudor vnquam à turpitudine, aut metus à periculo, aut ratio à furore reuocauerit. Medium quoq; potest esse, quod & prioribus, & sequentibus sufficiat: Vt formæ dignitas aut morbo deflorescit, aut vetustate. Quod cùm fit, Coniunctio figura est.

prehendit adiunctio.
Tribus modijs adiunctio fit.

DIsiunctio (quam perspicuitatis gratia, quoniam superiori contraria est, hoc loco tradimus) est cum eorum, de quibus dicimus, vnum quodq; certo concluditur verbo. Cicero pro Archia: Me autem quid pudeat, qui tot annos ita viuo, iudices, vt ab illis nullo me vnquam tempore aut commodum, aut otium meum abstraxerit, aut voluptas auocarit, aut deniq; somnus retardarit. Et in eadem oratione: Homerum Colophonij ciuem esse dicunt suum, Chij suum vendicant, Salaminij repetunt, Smyrnæi, verò esse suum confirmant. Συνοικείωσις, est quæ duas res diuersas colligat, hoc modo: Tam deest auaro quod habet, quàm quod non habet.

Ἄλυτον vel ὑποζευγμένον.

Homerum multæ ciuitates situ ciuem esse dicunt.

Συνοικείωσις.

De figuris verborum tertij generis. Cap. XXVIII.

Cic. 3. de orat. & in orat. Quinctil. lib. 9. cap. 3. Aut. ad Her. lib. 4.

TErtium est genus figurarum, quæ aut similitudine vocum, aut paribus, aut contrarijs, vertunt in se aures, & animos excitant.

παρονομασία.
Multis & variis rationibus fit Paronomasia.
Pro Cluen.

A Nominatio, quam Græci Paronomasiam vocant, est cùm, paululum immutata verba, atq; deflexa, in oratione ponuntur. Ea multis & varijs rationibus conficitur. Adiectione hoc modo, Cicero pro Cluentio: Si in hac calamitosa famu, quasi in aliqua perniciosissima flamma. Et, Emit morte immotalitatem. Detrectatione sic, contra eum qui se legationi immoriturum dixerat, pater Quinctiliani: Non exigo vt immoriaris legationi, immorare. Commutatione, hoc modo. Cic. in Catilinam Hanc reipublicæ pestem paulisper reprimi, non in perpetuum comprimi posse. Translatione: Videte iudices vtrum homini nauo, an vano credere malitis. Hæc figura leuis alioqui sententiarum pondere implenda est. Merito igitur illa exempla vitandi potius, quàm imitandi gratia ponit Quinctilianus: Auium dulcedo ducit ad auium &: Non Pisonum, sed pistorum: pessimum verò, Ne patres conscripti videantur &, Raro euenit, sed sed vehementer venit: aliaq; similia.

Innect. 1.
Paronomasia pondere sententiarũ implẽda est.

Aut. ad Her. lib. 4.
Quinctil. lib. 9. cap. 3.
ὁμοιόπτωτον.

SImiliter cadens exornatio est, cùm in eadem constructione verborum duo aut plura sunt verba quæ similiter ijsdem casibus efferuntur: ὁμοιόπτωτον appellant, id est, similem casum, etiamsi dissimilia sint, quæ declinentur. nec tantum in fine reprehenditur, sed respondent vel prima inter se, vel medijs, vel extremis: vel etiam permutatis his, vt media primis, & summa medijs accommodentur, & quocunq; modo poterunt accommodari. Cicero: Est idem Verres qui fuit semper, vt ad audendum

dum proiectus, sic paratus ad audiendum. Et: *Qui in his rebus non ita defendatur, vt mediocris prætor; sed ita laudetur, vt optimus imperator:* Et, *Si quantum in agro, locisq́; desertis audacia potest, tantum in foro, atq; in iudicijs impudentia valeret, non minus in caussa cederet. A. Cæcina Sex. Ebutij impudentiæ, quàm tum in vi facienda cessit audaciæ.* Nam in his exemplis casus similes referuntur, *audendum audiendum. proiectus paratus, defendatur laudetur, mediocris prætor optimus imperator, agro foro, locis desertis iudicijs, audacia impudentia, caussa vi facienda, impudentiæ audaciæ.* 1. Accus. in Verr. lib. 5. Accus.

S*imiliter desinens est similis duarum sententiarum vel plurium finis: hoc est cùm orationis membra, vel articuli simili exitu terminantur. Cicero: Vt eius semper voluntatibus non modò ciues assenserint, socij obtemperarint, hostes obedierint: sed etiã venti, tempestasq́; obsecundarint. Non modò ad salutem eius extinguendam, sed etiam gloriam per tales viros infringendam. Et: Non minus in caussa A. Cæcina Sex. Ebutij impudentiæ, quàm tum in vi facienda cessit audaciæ. Et pro Cluentio: Vt & sine inuidia culpa plectatur, & sine culpa inuidia ponatur. Differt hæc figura à superiori, est enim similiter cadens, tantum casus similis etiam si dissimilia sint quæ declinentur: at similiter desinens in eosdem exitus cædit, vt superiora exempla declarant. Atq; eo fit, vt similiter cadens, verbis & nominibus tantum confici* ὁμοιοτέλευτον. Pro Manil. Pro Mil. Similiter cadens, & similiter desinẽs quomodo differunt.

Quinctil. lib. 9 cap. 3.

posſit, cùm ſimiliter deſinens illis etiam, quæ declinare non poſſunt, conficiatur: vt: Eiuſdem non eſt & facere fortiter, & viuere turpiter. Deniq; ſimiliter cadens quouis, vt dictum eſt, loco, ſimiliter deſinens non inſit in membris & articulis extremis.

Ἰσόκωλον

Animi quodā ſenſu ſine noſtra enumeratione cōpar fit.

Pro lege. Manil.

4. ad Her.

Quinctil. lib. 9. cap 3.

4. ad Heren.

3. de orat.

COmpar Græci vocant Iſocolon, habet membra orationis, quæ conſtant ex pari ferè numero ſyllabarum. Hoc non de enumeratione noſtra fiet, nam id quidem puerile eſt; ſed tantum affert vſus & exercitatio facultatis: vt animi quodā ſenſu par membrum ſuperiori referre poſſimus. Cicero pro lege Manilia: Extrema hyeme apparauit, ineunte vere ſuſcepit: media æſtate confecit. Loquitur autem de bello quod Pompeius geſſit contra piratas.

τρίκωλον eſt quod è tribus conſtat membris: vt pro Cluentt. Vicit pudorem libido, timorem audacia, rationem amentia. fit etiam ſingulis verbis, vt 2. in Catil. abijt, exceſſit, erupit, euaſit.

Ἀντίθετον.

Cicero pro Cluent.

Singula ſingulis opponuntur per contentionem.

Ibidem.

Bina binis opponūtur per contentionem.

3. de orat.

COntrapoſitum autem, vel, vt quidem vocant, Contentio, vt Cicero loquitur contrarium (antitheton Græcis dicitur) non vno fit modo. Nam & fit, ſi ſingula ſingulis opponuntur: vt, Vicit pudorem libido, timorem audacia, rationem amentia. Et bina binis: Non noſtri ingenij, veſtri auxilij eſt. Nec ſemper compoſitum ſubiungitur, vt in hoc Ciceronis pro Milone: Eſt enim hæc iudices non ſcripta, ſed nata lex. Verum, ſicut Cicero dicit, quod de ſingulis rebus propoſitis refertur ad ſingula, vt in eo

in eo quod sequitur: Quam non didicimus, accepimus, legimus, verùm ex natura ipsa arripuimus, hausimus, expreßimus. Magnæ veteribus curæ fuit, gratiam dicendi è quatuor his proximis figuris acquireret. Gorgias in hoc immodicus, copiosus vtiq; prima ætate Isocrates fuit. Delectatus est his etiã Marcus Tullius, verùm & modum adhibuit non ingratæ (nisi copia redundet) voluptati, & rem alioqui leuem sententiarum pondere impleuit. Nam per se frigida, & inanis affectatio, cùm in acreis incidit sensus: innata videtur esse, non accersita.

Crebra crebris per antitheton opponuntur.

Veteres ex quatuor proximis figuris sunt aucupati gratiam dicendi.

Cicero optimè vsus est his figuris.

Commutatio est cùm duæ sententiæ inter se discrepantes ita efferuntur, vt à priore posterior contraria priori proficiscatur: Non vt edam viuo, sed vt viuam edo. Item, si poëma loquens pictura est, pictura tacitum poëma debet esse. Et apud Cic. Vt & sine inuidia culpa plectatur, & sine culpa inuidia ponatur. Hæc de verborum figuris dicta sint: in quibus illud notandum est, multas earum cadere frequenter in easdem sententias, idq; cum magna venustate. Cicero: Si quantum in agro locisq; desertis audacia potest, tantum in foro, atq; in iudicijs impudentia valeret: Compar est, & similiter cadens. Non minus in caussa cederet Aulus Cæcina Sexti Ebutij impudentiæ, quam tum in vi facienda ceßit audaciæ: Compar, similiter cadens, similiter desinens. Accedit & ex illa figura gratia, qua mutatis casibus verba repetuntur. Non minus cederet, quàm ceßit.

Pro Mil.

Αετιμεταβολὴ vel μετάθεσις.

Poëma est eques pictura.

Pro Cluen.

Multæ verborum figuræ in eandẽ sententiã sæpe cadent.

Pro Cæcin.

Figura illa est traductio.

4. ad Heren. 3. de orat. Phil. 2.

CORrectio est quæ corrigit quod positum est verbum. Sed ea fit duobus modis, aut enim prius verbum tantum tollit: vt, Ibi te cum & illius largitionibus, & tuis rapinis expleuisses (si hoc est explere, quod statim effundas (& : Atq; hæc ciues, ciues inquam (si hoc nomine eos appellari fas est) de sua patria cogitant. Aut priori sublato, pro eo id quod magis idoneum videbitur, reponit: vt, Sed stuporem hominis, vel dicam pecudis, attendite. et, O hominem fortunatum, qui eiusmodi nuncios, vel potius pegasos, habeat. Alia correctio est sententiæ, de qua suo loco dicemus.

Phil. 2. Pro Quinct. 4. ad Heren. 3. de orat. Lib. 4. Accu.

DVbitatio est, cùm quærere videtur orator, vtrum de duobus potius, aut quid de pluribus potißimum dicat: vt, Venio nunc ad istius, quemadmodum ipse appellat, studium; vt amici eius, morbum, & insaniam, vt Seculi, latrocinium. Ego quo nomine appellem, nescio: rem vobis, proponam: vos eam suo nominis pondere penditote.

Quid verborum figuræ orationi conferant, & quid in iis cauendum sit. Cap. XXIX.

Figurę verborum immodico adhibendæ nō sunt. Quinctil. lib. 9. cap. 2.

SI quis autem parcè, & cùm res poscit, verborum figuris vtatur, iucundiorem facit orationem, qui vnò immodicè & sinè iudicio eas adhibuerit. ipsam illam gratiam varietatis amittet. Danda gitur opera est, vt nec multæ sint supra modum.

ne c

nec eiusdem generis, aut iunctæ aut frequentes: quia satietas vt paucitate earum, ita varietate quoq; vitatur. Quod de his verborum figuris quæ nobiles sunt atq; insignes, intelligendum est, non de illis quæ valde sunt vsitatæ, ac vulgares quæ etiam si sunt crebriores, consuetas aures minus feriunt. Ridiculum etiam est neglecto rerum pondere, & viribus sententiarum, inania verba in hos modos deprauari. Cùm enim figuræ sint quasi quidam gestus orationis, eas sine sententia sectari tam est ridiculum, quàm quærere habitum gestumq; sine corpore. Non sunt etiam nimis densandæ. Sciendum verò imprimis, quid quisq; in orando postulet locus, quid persona, quid tempus. Maior enim pars harum figurarum posita est in delectatione: vbi verò atrocitate, inuidia, miseratione pugnandum est, quis feret contrapositis, & pariter cadentibus, & consimilibus irascentem, flentem, rogantem? Cùm in his rebus cura verborum deroget affectibus fidem, & vbicunq; ars ostentatur, veritas abesse videatur.

Figuræ verborum non sint multæ, non iunctæ, non frequētes.

De figuris sententiarum. Cap. XXX.

NVnc res ipsa monet, vt deinceps ad sententiarum exornationes transeamus. Est autem sententiarum exornatio, quæ non in verbis, sed in ipsis rebus quandam habet dignitatem. Atq; ea de caussa sententiarum ornamenta maiora sunt. Quo genere, quia præstat omnibus Demosthenes, idcirco à doctis oratorum est princeps iudica-

Quid sit sententiarum figura.

Cic. 3. de orat. & in orat. Quinctil. lib. 9. cap. 3. Aut. ad Her. lib. 4. Ruffiniam.

Aquila & Rutilius.
Maiora sunt sentētiarum ornamenta quam verborum.
Demostenes cur oratorũ princeps iudicetur.
ἐρώτησις.
Inuect.1.
Variis de caussis interrogatione, quæ sententiarũ est figura, vtimur.
Pro Cluen.

dicatus. Schemata ea vocant Græci, quæ maximè ornent orationem, eaq́; vt definitio, demonstrat, non tam in verbis pingendis pondus habent, quàm in illuminandis sententijs. Nec aliud quicquam est dicere, nisi omnes aut certè plerasq; aliqua specie illuminare sententias.

INterrogatio figura est, quoties non suscitandi gratia assumitur, sed instandi: Quo vsq; tandem abutere Catilina patientia nostra? &, Patere tua consilia non sentis? Et totus deniq; hic locus. Quanto enim magis ardet, quàm si diceretur? Diu abuteris patientia nostra: & patent tua consilia. Interrogamus etiam, quod negari non possit. Cicero pro Cluentio: Dixit ne tandem caussam C. Fidiculanus Falcula? Aut vbi respondendi difficilis est ratio, vt vulgò vti solemus: Quomodo? Qui fieri potest? Aut inuidiæ aut miserationis, vt Si non apud Virg.

Aene.2.

Heu quæ nunc tellus, inquit, quæ me æquora possunt.
Accipere?

Conuenit etiam indignationi:

Aene.1.

Et quisquam numen Iunonis adorat?

Et admirationi:

Quid non mortalia pectora cogis
Anri sacra fames?

Aene.2.

Et interim acrius imperandi genus:

Num arma expedient, totaque ex vrbe sequentur?

Aene.4.

Et ipsi nosmet rogamus: Quale est illud Turni apud Virgilium:

Quid

Quid agam: aut quæ iam satis ima dehiscat
Terra mihi? Aene. 7.

Responsio figura est, cum aliud interroganti ad aliud, quia sic vtilius sit, occurritur, tum augendi criminis gratia: Vt testis in reum rogatus an à reo fustibus vapulasset? & innocens, inquit. Tum declinandi, quod est frequentißimum. Quæro an occideris hominem? respondetur, latronem.

Αἰτιολογία.

Subiectio est, cùm orator vel interrogat seipsum, & respondet sibi: vel alium rogauerit, non exspectat responsum. vt Cicero pro Ligario: Apud quem igitur hoc dico? nempe apud eum, qui cum hoc sciret, tamen me antequam vidit, reipublicæ reddidit. Et: Domus tibi deerat? at habebas pecunia superabat? at egebas. Sunt autem interrogandi, & respondendi sibi non ingratæ vices.

Pro Ligario.

In Orat.

πρόληψις.

In Diui.

Anteoccupatio, quam Quinctilianus Præsumptionem, Græci Prolepsin dicunt, est cùm id quod obijci potest, occupamus. Huc pertinet illa Ciceronis præmunitio contra Quinct. Cæcilium: Quod ad accusandum descendat, qui semper defenderit. Verborum quoq; vis, ac proprietas confirmatur, vel præsumptione: Quanquam illa non pœna, sed prohibitio sceleris fuit. vel reprehensione: quam alij correctionem appellant.

Reprehēsio, quā alij correctionē vocant, est occupationis genus quoddam.

Correctio est quæ tollit sententiam aliquam, et eam alia, quæ magis idonea videtur, emendat & corrigit. Cicero: *Italiam ornare, quàm domum suam maluit: quanquam Italia ornata, do-*

Correctio est verborũ & sententiarum figura.

mus ipsa videtur ornatior. Est etiam Correctio in verborum exornationibus, de qua suprà dictum est.

Διαπόρησις.
Pro Cluen.
pro Ligar.
Lib. 5. Accus.

DVbitatio est, cùm quærimus vnde incipiendum, vbi desinendum, quid potißimum dicendum, an omnino dicendum sit. Eiusmodi exemplis, plena sunt omnia, sed vnum interim sufficit. Cicero pro Cluentio: Equidem, quod ad me attinet, quò me vertam, nescio. Negem fuisse infamiam iudicij corrupti. & quæ sequuntur. &, itaq; quò me veram nescio. &, quid agam iudices? quò accusationis meæ rationem conferam? quò me vertam.

Διαπόιωσις.
Pro Rab.

COmmunicatio non procul abest à dubitatione, cum aut ipsos aduersarios consulimus. Cicero: Tu deniq; Labiene quid faceres tali in re ac tempore? cùm ignauiæ ratio te in fugam atq; in latebras impelleret, improbitas & furor L. Saturnini in Capitolium arcesseret, consules, ad patriæ salutem, ac libertatem vocaret, quam tandem authoritatem, quam vocem cuius sectam sequi, cuius imperio parere potißimum velles? Aut cum iudicibus deliberamus. vt Cato: Si vos in eo loco essetis, quid aliud fecissetis? Et Cicero: Nunc ego iudices iam vos consulo, quid mihi faciendum putetis: id enim consilij mihi perfectò taciti dabitis, quid ego met mihi necessariò capiendum intelligo.

2. in Verg.
προσωποποιία, 4. ad Here. Sermocinatio 4. ad Her. conformatio.

PRosopopœia est personarum ficta inductio, vel grauißimum lumen augendi hac & aduersariorum, & nostros cum alijs sermones, et aliorum

rum

rũ inter se credibiliter introducimus: & suadendo, obiurgando, querẽdo laudando, miserãdo personas idoneas damus. Quin mortuos excitare in hoc genere dicendi concessum est: Vrbes etiam, populiq́, vocẽ accipiunt, in quibus hoc modo mollior fit figura: Etenim si mecum patria, quæ mihi vita mea multo est charior, si cuncta Italia, si omnis respubl. sic loqueretur. M. Tulli quid agis? & quæ sequuntur. Sed magna quædam vis eloquentiæ desideratur. Falsa enim & incredibilia natura necesse est, aut magis moueant, quia supra vera sunt, aut pro vanis accipiantur, quia vera non sunt. Formas quoq; fingimus sæpe, vt famæ Vir. vt voluptatis ac virtutis (quemadmodum à Xenophōte traditur) Prodicus, vt multarum aliarum rerum Ouid.

Vrbes etiam & populi vocem accipiunt per Prosopœiam. Inuect. 1. Magna vis eloquentiæ desideratur in hac figura. Formæ rerũ, quæ corporis expertes sunt, per Prosopopœiam finguntur. Aene. 4. ὑπομνηματισμῶν.

APostrophe est auersus à iudice sermo: mirè autem valet, siue aduersarios inuadimus. Quid enim tuus ille Tubero in acie Pharsalica gladius agebat? Siue ad inuocationem aliquam conuertimur. Vos enim iam Albani Tumili atq; Luci. Siue ad inuidiosam implorationem: O leges Porciæ, legesq́, Semproniæ.

Ἀποστροφή. Græcis. Auersio Lat. Quinctil. lib. 9 cap. 2. Cic. pro Lig. Pro Mil.

HYpotyposis, quam descriptionem Cicero appellat, est proposita quædam forma rerum ita expressa verbis, vt cerni potius videatur, quàm audiri: vel, Est rerum quasi gerantur, sub aspectũ penè subiectio, vt actione in Verrem septima. Ipse inflammatus scelere ac furore in forum venit, ardebant oculi, toto ex ore crudelitas emicabat. Nec solum quæ facta sint aut fiant, sed etiam quæ futu-

ὑποτύπωσις. Aut. ad Her. est demonstratio, & descriptio. De orat. 3.

Cic. pro Mil.

futura sint, aut futura fuerint, dicendo exprimimus. Mira tractat hæc Cic. pro Milo. Quæ facturus fuerit Clodius si præturam inuasisset. Hæc trãslatio temporum erit verecundior, si proponamus talia: Credite vos intueri. vt Cicero: Hæc, quæ non vidistis oculis, animis cernere potestis.

Ἀποσιώπησις.
3. de orat.
4. ad Heren.
Præcisio & abscisio.
Aeneid. 1.
Preciſeo oſtẽdit affect' iræ vel ſolicitudinis.

A Posiopesis, quam Cicero præcisionem, non reticentiam, vt Quinctilianus existimauit, nõnulli interruptionem appellant, & ipse ostendit affectus, vel iræ; vt Virgilius:

Quos ego: ſed motos præſtat componere fluctus:

Vel solicitudinis, & quasi religionis: An huius ille legis, quam Clodius à se inuentam gloriatur, mentionem facere ausus esset, viuo Milone, ne dicam consule? de nostrûm enim omnium, non audeo totum dicere.

ἠθοποιία, *vel* μίμησις *Græc.*
Aut. ad Her. est Effictio & notatio.

E Thopœia est imitatio vitæ, ac morum alienorum: magnum quoddam ornamentum orationis, et aptum ad animos conciliandos vel maximè, sæpe autem ad permouendos. Cicero contra Rullum: Ineunt tandem magistratus tribuni plebis, concio tandem expectata P. Rulli, quòd & princeps erat Agrariæ legis, & truculentius se gerebat, quàm cæteri. Iam designatus alio vultu, alio vocis sono, alio incessu esse meditabatur, vestitu obsoletiore, corpore inculto, & horrido, capillatior quàm antè, barbáq; maiore, vt oculis & aspectu denunciare vim tribuniciam, & minitari Reip. videretur.

Empha-

EMphasis est, cum ex aliquo dicto latens aliquid eruitur: vel, vt Cicero definit, plus ad intelligendum quam dixeris, significatio. Virgilius. Εμφασις Aut. ad Her. est Significatio.

Demissum lapsi per funem. Aene. 2.

Idem de Cyclope.

Iacuitque per antrum. immensum.

Vbi prodigiosam illam corporis magnitudinem è loci spatio intelligimus. 3. Aene.

SVstentio est figura, qua diu suspenduntur auditorum animi, atque aliquid deinde inexpectatum subiungitur, vt in Verrem Cicero: Quid deinde? quid censetis? furtum fortasse aut prædam aliquam? Deinde cùm diu suspendisset iudicum animos, subiecit, quod multo esset improbius. Aliquando etiam, cùm expectationem alicuius rei grauissimè orator concitauerit, ad aliquid, quod leue sit, aut nullo modo criminosum, descendit. ὑπομονή, vel παράδοξον. Lib. 7. παράλειψις, Απόφασις Græc.

PRætermissionem, vel præteritionem vulgò dicunt, quam Cicero reticentiam vocat. Ea est cùm dicimus nos præterire, aut non scire, aut nolle dicere id, quod tunc maximè dicimus. Cicero in Rullum: Non queror diminutionem vectigalium, non flagitium huius iacturæ atque damni. Prætermitto illa, quæ nemo est quin grauissimè & verissimè conqueri possit nos caput patrimonij publici, pulcherrimam populi Romani possessionem, subsidium annonæ, horreum belli, sub signo claustrisque Reip. positum vectigal seruare non potuisse: eum denique nos agrum P. Rullo concessisse, qui ager ipse Aut. ad Her. Occupatio est. 3. de orat.

per

se & Syllanæ dominatione, & Gracchorum largitioni restitisset: non dico hoc solum in Rep. vectigal esse, quod amißis alijs remaneat, intermißis nunquam quiescat, in pace niteat, in bello non obsolescat, militem sustentet, hostem non pertimescat: prætermitto omnem hanc orationem & concioni reseruo. De periculo salutis, ac libertate loquor.

παρρησία. *Licentia est cùm apud eos, quos aut vereri, aut metuere debet orator, tamen aliquid pro iure suo dicit, quod eos minime offendat.* Cicero pro Ligario: *Vide quàm non reformidem: vide, quanta lux liberalitatis, & sapientiæ tuæ mihi apud te dicendi oboriatur: quantum potero, voce contendam, vt hoc populus Romanus exaudiat. Suscepto bello Cæsar, gesto etiam magna ex parte, nulla vi coactus, iudicio meo ac voluntate ad ea arma profectus sum, quæ erant sumpta contra te.*

Pro Ligario.

Quinctil. lib. 9. cap. 3.

Concessio est, cum aliquid etiam iniquum videmur caussæ fiducia pati atque concedere. Cic. pro Milone: *Excitate, excitate eum, si potestis, ab inferis. frangetis impetum viui, cuius vix sustinetis furias sepulti.* Et lib. 2. Accus. *Verum esto: eripe hæreditatem propinquis, da palæstritis.* & lib. 5. *Leuia sunt hæc in hoc reo crimina: metum virgarum Nauarchus nobilißimæ ciuitatis pretio redemit: humanum. Aliusne condemnaretur pecuniam dedit: vsitatum est. Non vult populus Rom. obsoletis criminibus accusari Verrem: noua postulat.*

lat, inaudita desiderat: non de prætore Siciliæ, sed de crudelissimo tyranno fieri iudicium arbitratur. Sunt qui concessionem dictorum esse velint: qualis apud Cic. Est illa ficta defensio Verris, sit fur, sit sacrilegus, sit flagitiorum omnium vitiorumq́, princeps: at est bonus imperator, & felix, & ad dubia Reip. tempora reseruandus. Sed concessio iuncta ironiæ miram, vim habet, vt apud Virgil: Lib. 5. Accus.

> I, sequere Italiã ventis, pete regna per vndas. 4. Aeneid.
> *Et:* meque timoris 11. Aeneid.
> Argue tu Drance, quando tot stragis aceruos.
> Teucrorum tua dextra dedit. *Et apud Cic.*

Litemus igitur Lentulo, parentemus Cethego, reuocemus eiectos, nimiæ pietatis & summi amoris in patriam vicissim nos pœnas, si ita dijs placet, sufferamus. Pro Flac.

P*Arenthesis, quam Quinctilianus interpretationem vel interclusionẽ vocat, est declinatio breuis à propositio, cum continuationi medius aliquis sensus interuenit. Virg.* παρένθεσις. Lib. 9. cap. 3. 3. de orat. in orat. Ecl. 9.

> Vare tuum nomen, superet modò Mantua nobis,
> (Mantua væ miseræ nimium vicina Cremonæ)
> Cantantes sublime ferent ad sidera cycni.

Hæc breuior à re digressio plurimis fit modis. Sed hoc exemplum rei declarandæ caussa posuisse sit satis. Longior illa digressio, quæ multis pars caussæ videtur, inter figuras iudicio quorundam,

nume-

3. de orat. In orat. in lib. 4. Ac

numeranda non est. verum à Cicer. numeratur his verbis: Et ab re non longa digreßio, in qua cùm fuerit delectatio, tum reditus ad rem aptus & concinnus esse debebit. Exemplum est apud Cicer. de situ & ornatu Syracusarum, aliaq́; permulta.

Εἰρωνεία

IRonia & à Quinctiliano & à Cicerone inter sententiarum exornationes numeratur. Differt autem ab illa quæ tropus est, quod tropus breuior sit, & apertior. At in figura totius voluntatis fictio est. Cic. pro Ligario: Nouum crimen C. Cæsar, & ante hunc diem inauditum propinquus meus Q. Tubero detulit, Q. Ligarium in Africa fuisse: idq́; C. Pansa præstanti vir ingenio, fretus fortasse ea familiaritate, quæ est ei tecum, ausus est confiteri. Itaq; quò me vertam, nescio. Paratus enim veneram, cùm tu id neq; per te scire, neq; audire aliunde potuisses, vt ignoratione tua ad hominis miseri salutem abuterer. Et: Quid agam iudices, & quæ sequuntur.

Pro Ligario.

Lib. 5. Accus.

Μερισμός. Rutilius ex Aristot.

DIstributio, quæ ad sententiarum exornationes pertinet, est cùm aliquid in partes plures tribuitur, quarum vnicuiq; ratio deinde sua subiungitur. vt Alexandro Macedoni neq; in deliberando consilium, neq; in prœliando virtus, neq; in beneficio benignitas deerat. Nam cùm aliqua res dubia accidisset, apparebat sapientißimus: cùm autem confligendum esset cum hostibus, fortißimus: cùm verò præmium dignis tribuendum, liberalißimus. In quæst. ad Heren. paulò aliter definitur.

nitur. Distributio est, cùm in plures res aut personas certas negotia quædam dispertiuntur, neq; fit vlla mentio subiectæ rationis quia sine illa fieri potest distributio, vt exempla ibi posita demonstrant, & verba Cic. in Orat. vt aliud alij tribuens dispertiat.

Permissio est cùm alicui rei vehementer confidimus, & ostendimus nos eam tradere atq; concedere alicuius voluntati, hoc modo: Sed ego iam iudices summum ac legitimum meæ caussæ ius omitto: vobis quodq; æquissimum videatur, vt constituatis, permitto. Non enim vereor, quin etiam si nouum sit vobis instituendum, libenter, id quod postulo propter vtilitatem communis consuetudinis sequamini. Est etiam illa permissio, cùm aliqua ipsis iudicibus relinquimus æstimanda: nonnunquam aduersarijs quoq;: vt Caluus Vatinio perfrica frontem, & dic te digniorem qui consul fieres, quàm Catonem. Quidam permissionem factorum esse volunt, vt concessionem dictorum, sed concessio Quinctiliani iudicio factorum est.

Ἐπιτροπή. 4. ad Heren. Rutilius ex Hyperide.

Quinctil. lib. 9. cap. 2.

Deprecatio, quam vel obsecrationem, vel obtestationem alij appellant, est cum opem alicuius imploramus. Cicero pro Deiotaro Quamobrem hoc nos primum metu C. Cæsar per fidem, & constantiam, & clementiam tuam libera, ne residere in te vllam partem iracundiæ suspicemur. Per dexteram te istam oro, quam rege Deiotaro hospes hospiti porrexisti: illam, inquam, dextram

Δέησις.

non tam in bellis & in prœlijs, quàm in promissis de firmiorem.

Optatio est, quæ voti alicuius præbet significationem, vt pro lege Manilia: Vtinam Quirites virorum fortium, atq; innocentium tantam copiam haberemus. Et pro Rabirio: Vtinam mihi facultatem caussa concederet, vt possem hoc prædicare & Phil. 9. Vellem, dij immortales fecissent P. C. vt. &c.

Ἀρεια. Execratio est, qua malum alicui precamur. Cicero pro Deiotaro: Dij te perdant fugitiue, ita non modo nequam & improbus, sed fatuus & amens es.

Ἐπιφώνυμα, Epiphonema est rei narratæ vel probatæ summa acclamatio. Virgilius:

Aene. 1. Tantæ molis erat Romanam condere gentem.

Phil. 2. Exclamatio est quæ conficit significationem doloris, aut indignationis alicuius per hominis aut rei cuiuspiam compellationem. Cic. in Anton. O miserum me: consumptis enim lachrymis, infixus tamen pectori hæret dolor. Idem contra Rul. O perturbatam rationem, ô libidinem refrenandam, ô consilia dissoluta atq; perdita! Et in Catilinam: O tempora, ô mores! Senatus hoc intelligit, Consul videt, hic tamen viuit.

Quinctil. lib. 9 cap. 2. Svnt & illa iucunda, & ad commendationem cùm varietate, tum etiam ipsa natura plurimum prosunt, quæ simplicem quandam & non præparatam ostendendo orationem, minus nos suspectos faciunt. Hinc est quasi pœnitentia ducti. vt

Cice-

Cicero pro Cœlio: Sed quid ego ita grauem personam introduxit. Et quibus vtimur vulgò: Imprudens incidi. Vel cum quærere nos quid dicamus fingimus. Quid reliquum est? & Num quid omisi? Et cum aliqua velut ignoramus. Cicero in Verrem: Sed earum rerum artificem? quem nam? rectè admones, Polycletum esse dicebant. Et cùm deponimus apud memoriam auditoris aliqua, & reposcimus quæ deposuerimus. Hæc omnia dant orationi varios velut vultus. Gaudent enim res varietate, & sicut oculi diuersarum aspectu rerum magis detinentur, ita semper animis præstant, in quod se velut nouum conuertant. Act. 6.

HAec de tropis & ornamentis cùm verborum tum sententiarum dicta sunt, in quorum numero nominibus, vi & natura explicanda vsq; adeò dissentiunt authores vel Græci vel Latini, vt nõ modò inter se dissentiant, sed, quod maius est, Cicero, qui vt ornatissimus in dicendo, sic in præcipiẽdo fuit diligentissimus, ipse sibi discrepet. Nam, vt Quinctilianus animaduertit, multas figuras in tertio de Oratore libro posuit, quas in Oratore postea scripto, quoniam de illis mentionem non fecit, videtur repudiasse: Quasdam posuit inter verborum exornationes, quæ sententiarum sunt lumina. Quædam ne figuræ quidem sunt. Nõ tamen est cur quisquam vel illum, vel alios authores hac de caussa temere reprehendat. Ea enim, quæ de tropis & figuris præcipi possunt, valde minuta sunt & exilia. Lib. 9. cap. 3.

ideoq́; non multum interest, hocne an illo modo sentias. Quam ego caussam fuisse puto, cur idem Cicero strictum semper & cursim illas attigerit, & nullis nec definitionibus explicatas nec exemplis illustratas quasi per transennam ostenderit. Iam numerus illarum nec fuit olim certus nec verò vnquã esse poterit. Cuius rei duas ego reperio caussas. Altera est, quòd nouæ figuræ Quinctiliano etiam authore fieri adhuc & excogitari possunt. Altera, quòd tam verborum quàm sententiarum figuræ nõ in formas, quarum certus, sed in partes & quasi membra, quorum infinitior est numerus, distribuuntur. Quod optimè vidit Cicero: In Topicis enim, cùm aliud diuisionem, aliud partitionem esse docuisset, dixissetq́;, non esse vitiosum in partitione, si partem aliquam prætermittas, quod idem in diuisione vitiosum est; sic deinde caussam eius rei addit: Formarum enim certus est numerus, quæ cuiq; generi subijciantur: partium distributio sæpe est infinitior, tanquam riuorum à fonte deductio. Itaque in oratorijs artibus quæstionis genere proposito, quot eius formæ sint, subiungitur absolutè: at cùm de ornamentis verborum sententiarumq́; præcipitur, quæ vocantur σχήματα, non fit idem. res enim est infinitior. hæc esse in caussa puto, vt omnis hæc de tropis & figuris disputatio non solùm dubia & incerta, sed controuersa etiam, plenaq́; dissensionis semper fuerit. In qua ego, quod simillimum veri visum est, sum secutus.

Lib. 9. cap. 3.

De

De collocatione. Cap. XXXI.

SEquitur collocatio. quæ erit optima, si victam orationem efficiet, si cohærentem, si lenem, si æquabiliter fluentem. In ea necessaria sunt ordo, & iunctura: primũ igitur de ordine. Sed illud prius dicam, studiosis dicendi in primis esse necessaria ea, quæ deinceps de ordine iuncturaq; tradentur. Hæc enim sunt, quæ clamores, & admirationes in bonis oratoribus efficiunt.

Cic.3 de orat.

1. de orat.

De ordine. Cap. XXXII.

ORdinis obseruatio est in verbis singulis & contextis: in singulis cauendum est, nec decrescat oratio, & fortiori subiungatur aliquid infirmius, vt sacrilego fur, aut latroni petulans. Augeri enim debent sententiæ & insurgere, vt optimè Cicero. Tu, inquit, istis faucibus, istis lateribus, ista gladiatoria totius corporis firmitate. aliud enim alio maius superuenit: At si cœpisset à toto corpore, non bene ad latera faucesq; descenderet. Est & alius naturalis ordo, vt diem ac noctem, ortum & occasum dicas potius quàm retrorsum. Quædam ordine permutato fiunt superuacua, vt fratres gemini: nam si præcesserint gemini fratres addere non est necesse. Verbo sensum claudere, si compositio patiatur, longè optimum est. Cicero in Verrem. Itaq; ille M. Cato sapiens, cellam penariam Reipubl. nostræ, nutricem plebis Romanæ Siciliam nominauit. At si id asperum erit, de-

Quintil. lib. 9 cap. 4.
Oratio non debet decrescere.
Phil. 2.

Verbo sensum claudere optimum est.

cori potius orationis erit consulendum, vt sit apud summos Græcos Latinosq́ oratores frequentissimè. Cicero in actione eadem: Nam cum omnium sociorum, prouinciarum rationem diligenter habere debetis, tum præcipuè Siciliæ, Iudices, plurimis, iustissimisq́ de caussis. In oratione non sunt ad pedes verba dimensa vt in carmine, ideoq́ ex loco transferuntur in locum, quo maximè congruunt, sicut in rudium structura saxorum fieri consueuit.

In, oratione non sunt ad pedes verba dimensa.

De iunctura. Cap. XXXIII.

De orat. 3. Quinctil. lib. 9 cap. 4.

IVnctura verò vt concinna & elegans sit, assequemur, si verba extrema cum consequentibus primis ita iungemus, vt néve asperè cõcurrant, néve vastius diducantur. Asperum concursum efficiunt consonantes illæ, quæ sunt asperiores: vt, S. vltima cum X. proxima, vt exercitus Xerxis: quarũ tristior, etiam si bina collidantur, stridor est: vt, Ars studiorum, Rex Xerxes. Hiulcam verò reddit orationem vocalium concursus. Pessimè longè, quæ easdem inter se literas committunt, sonabunt: vt, Viro optimo obtemperare. Præcipuus tamen erit hiatus earum, quæ cauo, aut patulo maximè ore proferuntur: vt, Sensu humanitatis. E. plenior litera est I. angustior: ideoq́ obscurius in his vitium. Minus peccabit, qui longis breues subijciet: & adhuc, qui præponet longæ breuem: non tamen id, vt crimen ingens expauescendum est. In quo nescias negligẽtia ne, an solicitudo sit peior. Nec esse enim erit,

Quæ consonantes asperum concursum efficiant.

Quæ vocales pessimè concurrant,

Concursus vocaliũ non est nimis timidè vitandus.

erit, vt hic metus impetum dicendi retardet, & ab his quæ potiora sunt auertat. Quare vt negligentis est oratoris hiulca subinde oratione vti: ita humilis est animi atque demissi, vbique hoc perhorrescere. In quo meritò quidam Isocratem, & eius discipulos, atque præcipue Theopumpum reprehendunt, quòd eas literas tantopere fugerint. At Plato in populari etiam oratione crebram habet vocalium concursionem. Cicero certe, & Demosthenes modicè respexerunt ad hanc partem. Nam hiulca nonnunquam etiam dicent, faciuntq; ampliora quædam. Habet enim ille tanquam hiatus & concursus vocalium molle quiddam, quod indicet non ingratam negligentiam de re hominis magis, quam de verbis laborantis. Itaque ille in oratione pro Marcello sic ait: Dolebam enim P. C. ac vehementer angebar, cum viderem virum talem, qui in eadem caussa, in qua ego, fuisset. non in eadem esse fortuna, nec mihi persuadere poteram, nec fas esse ducebam versari me in vestro veteri curriculo, illo æmulo atque imitatore studiorum ac laborum meorum, quasi quodam socio à me & comite distracto. Vnde apertè intelligimus crebrã & nimiam vocalium concursionem esse quidem vitandam, modicam verò & quæ in loco fit, non esse reprehendendam. Videndum etiam est, ne syllabæ verbi prioris vltimæ sint primæ sequentis, quod Ciceroni in epist. excidit: Res mihi inuisæ, visæ sunt Brute. Et in carmine: O fortunatam natam me consule Romam! Etiam monosyllaba, si

Isocrates & eius discipuli reprehendũtur quod tantopere vocales fugerint.

In orat.

Quinctil. lib. 9 cap. 4.

Hiulca nonnunquã decent.

In oratione. Pro Marco Marcello.

Syllabæ verbi prioris vltimę nõ sint primæ verbi sequentis.

Quinctil. lib. 9. cap. 4.

Monosyllaba multa no sunt continuenda.
Verborum breuium & longorũ vitanda est cõtinuatio.
Nec verba verbis, nec nomina nominibus cõtinuari debent.

multa sint, malè continuabuntur. Breuium præterea verborum ac nominum vitanda continuatio est, ne compositio minuta sit atq; concisa. & ex diuerso, longorum: afferunt enim tarditatem. Illa quoq; vitia sunt si cadentia similiter, & similiter desinentia, & eodem modo declinata multa coniungantur. Nec verba quidem verbis, aut nomina nominibus, similiaq; his continuari debent. Cùm virtutes etiam ipsæ tædium pariant, nisi gratia varietatis adiutæ. Illud postremò addamus hanc orationis quasi structuram, quæ ordine, iuncturaq; constat, maximam quidem desiderare diligentiã, ea lege tamen ne fiat operosè. Nam esset cùm infinitus tum puerilis labor. Stylus enim exercitatus efficit facilem hanc viam componendi. Nam vt in legendo oculus, sic animus in dicẽdo prospiciet quid sequatur, ne inconditis verbis & malè coagmentatis offendantur aures, quarum est iudicium superbissimum.

Cic in orat.
Aurium iudicium est superbissimum.

De modo & forma verborum. Cap. XXXIIII

3 de orat.

NOn est ex multis res vna, quæ magis oratorem ab imperito dicendi ignaroq; distinguat, quàm quòd ille rudis inconditè fundit quantum potest, & id, quod dicit, spiritu non arte determinat. Orator autem sic illigat sententiam verbis, vt nihil inane, nihil inconditum, nihil curtum, nihil claudicans, nihil in oratione sit redundans. Hoc oratorio fit, numero, qui aptam & concinnam,

Oratorij numeri vtilitates.

nam & suauem efficit orationem. Breuiter igitur origo deinde caussa, post natura, tum ad extremū vsus ipse explicetur orationis aptæ, ac numerosæ.

De origine orationis numerosæ. Cap. XXXV.

PRinceps inueniendi aptam verborum, & numerosam conclusionem fuit Thasymachus: cuius omnia nimis etiam erant scripta numerose. Isocrates autem ita scienter, moderateq́; rem totā temperauit, vt multi existimarint illum huius concinnitatis authorem, & principem extitisse. Vbi verò hæc formandæ orationis ratio cognita & inuenta est, sic omnibus placuit oratoribus, vt Aristoteles, quo nemo nec doctior, nec acutior, nec in rebus vel inueniendis, vel iudicandis acrior vnquam fuit, versum in oratione vetet esse, numerum iubeat. Eius auditor Teodectes inprimis, vt Aristoteles sæpe significat politus scriptor, atq; artifex, hoc idem & sentit & præcipit. Theophrastus verò ijsdem de rebus etiam accuratiùs. Romani Ciceronis ferè tempore agnouerunt, cùm iam anni propè quadringenti essent apud Græcos, cùm hoc probaretur. Vsq; adeò autem hanc orationis conformandæ rationem ipse Cicero probauit, vt non solum eius hoc modo faciendæ & ornandæ summus ipse artifex fuerit, sed diligentissimè etiam de tota ea re præceperit.

Thrasymachus numerosæ orationis inuētor fuit.

In orat.

Aristoteles versum in oratione vetat esse, numerum iubet.

Ciceronis tēpore agnouerunt Romani orationis numerū annis quadringentis post Græcos.

Cur numerosa oratio inuenta sit. Cap. XXXVI.

In Orat.

QVoniam igitur habemus aptæ orationis eos principes auhtoresq́, quos diximus & origo inuenta est caussa quæratur, quæ facilis, & aperta est. Aures enim vel animus potius aurium nuncio naturalem quandam in se continet vocum omnium dimensionem. Itaque & longiora & breuiora iudicat & perfecta ac moderata semper expectat, mutila sentit quedam, & quasi decurtata, quibus, tanquam debito fraudetur, offenditur: productiora alia & quasi immoderatius excurrentia, quæ magis etiam aspernantur aures. Cùm igitur fortuito sæpe, vt fit, aliquid conclusè, apteq́, initio, diceretur, animos hominum auresq́, pellebat, vt intelligi posset id quod casus effudisset, cecidisse iucundè tunc notatum genus est. Notatio *autem & animaduersio peperit artem. Itaq́, vt poëtica & versus inuentus est terminatione aurium, obseruatione prudentium: sic in oratione animaduersum est multo illud quidem serius, sed eadem natura admonente, esse quosdam certos cursus, conclusionesq́, verborum. De quarum natura vt differere possimus, necesse est vt de incisis, membris & periodo prius dicamus.*

Animus naturalē quandā continet in se vocum omnium mensionē.

Notatio & animaduersio peperit artem numerosæ orationis.

De incisis, membris & periodis. Cap. XXXVII.

INcisum est sensus non expleto numero conclusus:

sus: plerisq; pars membri. Tale est enim quo Cicero vtitur, Domus tibi deerat? at habebas. Pecunia superabat? at egebas: vbi incisa sunt quatuor. Fiunt & singulis verbis incisa: vt, Diximus, testes dare volumus. Incisum est, Diximus. Membrum autem est sensus numeris conclusus, sed à toto corpore abruptus & per se nihil efficiens: vt, O callidos homines: O rem excogitatam: O ingenia metuenda, quem quæso nostrum fefellit, id vos ita esse facturos? O callidos homines: perfectum est, at remotum à cæteris vim non habet, vt per se manus, & pes, & caput &, O rem excogitatam: O ingenia metuenda. Quando ergo incipit corpus esse? cum venit extrema cõclusio: Quem quæso nostrûm fefellit: id vos ita esse facturos? Periodum Cicero, tum ambitum, tum circuitum, tum comprehensionem, aut continuationem, aut circumscriptionem dicit. Cùm temperetur autem membris omnis paulo longior circuitus, tamen aliud est cæsim & membratim, aliud circunscriptè dicere. Circunscriptio enim est cùm ab initio ad finem vsq; quasi in orbem inclusa fertur oratio, donec consistat in singulis perfectis absolutisq; sententijs. Cicero pro lege Manil. Quanquam mihi semper frequens conspectus vester multò iucundissimus, hic autem locus ad agendum amplissimus, ad dicendum ornatissimus est visus Quirites, tamen hoc aditu laudis, qui optimo cuiq; semper maximè patuit, non meam me voluntas, sed vitæ meæ rationes ab ineunte ætate, susceptæ prohibuerunt.

Incisa Græci κόμματα, membra κῶλα vocãt.

Quid sit incisum.

Quinctil. lib. 9. cap. 4.

Quid membrum sit.

In Corn. 2. quæ nõ extat.

Periodum multis nominibus appellat Cic.

Aristot. 3. Rhet. cap. 4. Cic. in orat. Cic. pro lege Manil.

Membra.

Quid sit mēbratim dicere.

Cic. pro Mil.

Membratim verò dicimus, cum in singulis membris liberior insistit oratio. Cicero pro Mil. Itaque quando illius postea sica illa quam à Catilina acceperat, conquieuit? Hæc intenata nobis est: huic ego vos obijci pro me non sum passus: hæc insidiata Pompeio est: hæc istam Appiam viam monumentum sui nominis nece Papirij cruentauit. Incisim verò dicimus, cùm in singulis incisis insistit oratio. Cic. in Catilinam inuect. 4. Tenētur literæ, signa, manus, deniq; vniuscuiusq; confeßio. Quomodo autem cùm in incisis & membris, tum in circuitu numerus sit adhibendus, paulò post dicetur. Sed quia nullus extra poëticos numerus esse potest, pedes, quibus & poëma fit, et oratio numerosè temperatur, ponamus: mox enim intelligetur inter versum, & orationem numerosam permagnum esse discrimen.

Quid sit incisim dicere

Cic. in Cat. 4. Ii oratione.

Eisdē pedibus poëma & oratio numerosa temperantur.

De pedibus. Cap. XXXVIII.

Duarum syllabarum pedes sunt quatuor.

Trium syllabarū pedes sunt octo.

Quinctil. lib 9 cap. 5.

PEdes, qui duas habent syllabas numero sunt quatuor: Spondeus, Pyrrichius Choreus, & Iambus: Spondeus est è longis duabus: vt, dicunt, mores: illi contrarius est Pyrrhichius vt nouus, tulit. Chorcus est è longa & breui: vt scribit semper. Huic Iambus est contrarius: vt legunt, reos. Triū verò syllabarum pedes sunt octo, Molossus ex tribus longis: vt, dicendi conseruant Trochæus, quem Tribrachum alij appellant è tribus breuibus: vt facimus. Dactylus ex longa & duabus breuibus, vt litte-

littora. Anapæstus ex duabus breuibus & longa: vt, pietas, peragunt. Bacchius ex breui & duabus longis: vt amores. Aut bacchius ex duabus longis & breui: vt, audisse. Creticus, quem alij Amphimacrum vocant, ex longa, breui & longa: vt poßidēt. Amphibrachus ex breui, longa & breui: vt petebat. Cicero ex alijs pedibus tres tantum ponit. Pæonas duos & Dochimum, quibus & nos erimus contenti. nec tamen ipse dißimulat, quibusdam numeros videri, non pedes: nec immeritò quicquid enim supra tres syllabas habet, id ex pluribus pedibus est. Est igitur Pæon primus ex longa & tribus brebus, vt aspicite. Pæon vltimus ex tribus breuibus & longa: vt, facilitas. Dochimus verò ex Bacchio constat & Iambo: vt perhorrescerent.

Quicquid supra tres syllabas habet, id ex pluribꝰ est pedibus.

De numero oratorio. Cap. XXXIX.

QVid intersit inter oratorium numerum atque poëticum, itemque inter orationem & poëma, diligenter nunc attendendum est. Numerum oratorium Græci Rhythmum, poëticum Metrum vocant. Quod etiamsi constat vtrumque pedibus, habet tamen non simplicem differentiam. Nam rhythmi spatio temporum constat, pedes etiam ordine. In rhythmo enim nihil refert Dactylus ne sit an Anapæstus, cùm eodem temporum spatio vterque cōstet, in versu pro Dactylo poni non potest Anapæstus. Est & illud discrimen, quod metri semper idē est cursus, vt in Heroico carmine Dactyli & spon-

Numerus oratorius Græcis est ῥυθμός. Rhythmi cō stant spatio tēporum, pedes etiam ordine.

dei.

Nullus est numerus qui non aliquo loco in oratione adhibeatur.

dei. In oratione alius atq; alius numerus est adhibendus, ita vt nullus sit qui non aliquo loco adhiberi possit. Ex his facile est intelligere, quàm multum inter orationem numerosam, & poema intersit. Versus certis legibus astrictus est, vt nihil fiat extra præscriptum: at in oratione nihil est certum, nisi vt aptè verbis comprehendatur sententia. Itaque omnes, nec claudicans, nec quasi fluctuans, & æqualiter, constanterq; ingrediens, numerosa habetur oratio. Atq; id in dicendo numerosum putatur, non quod constat totum è numeris, sed quod ad numeros proximè accedit: Quò etiam difficilius est oratione vti, quàm versibus, quod in illis certa quædam & definita lex est, quam sequi sit necesse: in dicendo autem nihil est propositum, nisi aut ne immoderata, aut angusta, aut dissoluta, aut fluens sit oratio. In quo illud est vel maximum, quod versus in oratione si efficitur coniunctione verborum, vitium est, & quidem graue, ac longa animi prouisione fugiendum, & tamen eam coniunctionem sicuti versum numerosè cadere, & quadrare, & perfici volumus. Quod quomodo faciendum sit, deinceps explicemus.

In oratione. Multum interest inter poëma & orationē numerosam.

Difficilius est oratione numerosa vti quàm versu.

Versus in oratione si efficitur, vitium est.

In qua parte ambitus debeat inesse numerus, & qui pedes maximè probentur. Cap. XL.

Cic. in orat. Quinctil. lib. 9 cap. 4.

EST igitur intelligendum in toto verborum ambitu numeros tenendos esse: Falluntur enim

nim qui censent cadere tantum numerosè oportere terminariq́; sententiam. Etsi enim id maximè decet, quoniam aures semper extremum expectant, in eoq́; acquiescunt: ad hunc exitum tamen à principio ferri debet verborum illa comprehensio, & tota à capite ita fluere, vt ad extremum veniens ipsa consistat. Et Arist. quidem heroum numerum grandiorem iudicat, quàm desideret soluta oratio. Iambum autem nimis è vulgari esse sermone. Ita neq; humilem, & abiectam orationem, nec nimis altam & exaggeratam probat, plenam tamen eam vult esse grauitatis, vt eos, qui audient, ad maiorem admirationem possit traducere. Trocheum autem quem alij Tribrachum appellant, ab oratione segregat, quia contractio & breuitas dignitatem non habent. Ita Pæona probat, quem orationi vel orienti, vel mediæ, vel cadenti aptissimum iudicat. Cicero autem sentit omnes in oratione esse permixtos, & quasi confusos pedes. Nec enim effugere possemus animaduersionem, si semper ijsdem vteremur. Sed Creticum, Dichoreum, Dochimum, Pæonas cæteris anteponit modò ne Dochimus iteretur aut continuetur. In heroico vero Dactyli, & Anapæsti & Spondei pede impune progredi licere censet, duos duntaxat pedes, aut paulò plus, ne plane in versum, aut similitudinem versuum incidamus. Sit igitur permixta, & temperata numeris oratio, nec dissoluta, nec tota numerosa, pæone maximè, quoniam optimus auctor ita censet; sed reliquis etiam numeris, quos

Tota periodus numerosa esse debet.

Cicero sentit omnes in oratione esse permistos numeros.

In. 3. de orat. & orat.

In humili oratione Iambus, in ampliori Pæon, in vtraque Dactylus est frequentissimus.

quos ille præterit, temperata. In his quæ demissè atq; humili sermone dicentur Iambus erit frequētissimus, Pæon in amplioribus, in vtroq; Dactylus. Ita in varia & perpetua oratione hi sunt inter se miscendi, & temperandi. Sic minimè animaduertetur delectationis aucupium, & quadrandæ orationis industria. Nec verò nimius hic cursus numerorum esse debet: id enim in dicendo numerosum putatur, non quod totum constat è numeris, sed quod ad numeris proximè accedit. Nullus enim pes est, qui non aliquando veniat ad orationem. Miscendi ergo sunt, curandumq; vt sint plures qui placeant, & circumfusi bonis deteriores lateant. Cicero pro Mar. Nullius est tantum flumen ingenij, nulla dicendi, aut scribendi tanta vis, tantaq; copia, quæ non dicam exornare, sed enarrare C. Cæsaris res tuas gestas possit: tamen hoc affirmo, & hoc pace dicam tua, nullam in his laudem esse ampliorem, quàm eam quam hodierno die consecutus es. In hac periodo sunt quidē alij pedes, sed qui eam iucundissimam efficiunt, sunt Cretici, Dochimus, Pæon, Dactyli, & Spondei.

Cic. pro Mar.

De initio periodi. Cap. XLI.

Claussulæ maximè cōcinnitatē desiderant.

CLausulas diligentius quam cætera omnia, seruandas esse inter omnes conuenit, quod in his maximè perfectio atq; absolutio iudicatur. Proximam autē à clausulis diligentiam initia postulant. Nam & ad hæc intentus est auditor. Optimè hæc

nascun

nascuntur à proceris numeris, ac liberis, maximè Dactylo, & Pæone, priori, quem idem author vt optimum probat. Cicero mollißimum quidem numerum, eundemq́ amplißimum esse fatetur, sed Creticum anteponit. Anapæstus etiam qui Dactylo est spatio par, ordine contrarius, rectè orationem incipit Cicero pro lege Manilia: Quamquam mihi semper frequens conspectus vester. Exorsus est à Spondeo, Anapæsto & Cretico. Et in eadem oratione: Testis est Italia: à Cretico, &: Ita tantum bellum: ab Anapæsto & spondeo, &: Qui Siciliam adijt: à Pæone priore. Initia versuum initijs orationis non conueniunt, & si Titus Liuius hexametri exordio, cœpit: Facturus ne operæpretium sim. Dochimus quouis loco aptus est, dum semel ponatur: iteratus aut continuatus numerum apertum & nimis insignem facit. Cicero de lege Agraria: Est illud amplißimum quod paulò ante commemoraui Quirites. Vbi à Spondeo & Dochimo ducitur initium.

Rhet. 3. cap. 4.

Cic in orat.

Pro lege Manilia.

Liuius hexametri exordio cœpit.

Dochimus semel positus quouis loco aptus.

De lege Agraria.

De fine periodi. Cap. XLII.

IN extremo autem circuitu duo aut très sunt ferè seruandi & notādi pedes: quos aut Choreos, aut Spondeos, aut alternos esse oportebit. Asia geminatum Choreum, qui Dichoreus vocatur, maximè secuta est. Cadit autem ille præclarè: sed in orationis numero nihil est tam vitiosum, quàm si semper est idem. Spondeus est in clausulis firmus & stabilis, quo plurimum est vsus Demosthenes. Pæona alterum

Qui pedes in extremo circuitu sint seruandi.

Nihil tā vitiosum est in orationis numero quàm si semper est idē.

Arist. pęona vltimū. Cic. Creticum aptissimum iudicat in clausulis.

Optimè sibi iungitur Dichoreus in clausulis.

Pro Lig.

Phil. 2.

Clausulæ versuum nō conueniunt clausulis orationis.

alterum orationi cadenti aptissimum putat Aristoteles, quem Cicero non reijcit, sed aptiorem eo loco iudicat Creticum. Qui siue geminetur, siue spondeum præcedat, multum decoris habet in clausulis. Cicero pro Mar. Pristino more dicendi: Creticus est geminatus, & spondeus. &, Conseruatam ac restitutā puto: Spondeus & duo Cretici. Et: Nec vlla vnquā ætas de tuis laudibus cōticescet: Duo Cretici et Dichoreus: Optimè etiā est sibi iūctus Anapæstus. Cicero: Nihil habet nec fortuna tua maius, quàm vt possis; nec natura tua melius, quàm vt velis conseruare quàmplurimos. Ne Iambus quidem, aut par Trochæus, aut etiam Dactylus, si est proximus à postremo, parum volubiliter peruenit ad extremum. si est extremus choreus aut spondeus nunquā enim interest, vter sit eorum in pede extremo. Sed ijdem hi tres pedes malè concludunt, si quis eorum in extremo locatus est, nisi cùm pro cretico postremus est dactylus. nihil enim interest, dactylus sit extremus, an creticus: quia postrema syllaba breuis, an longa sit, ne in versu quidem refert. Est & Cochimus stabilis in clausulis, & seuerus. Cicero in Antonium: Te miror Antoni, quorum facta imitere, eorum exitus non perhorrescere. Multæ sunt aliæ clausulæ, quæ numerosè & iucundè cadunt, quas diligentissimè ostendit Quinctilianus. Etiam intelligendum est clausulas versuum non conuenire clausulis orationis, quod Bruto excidit. Quanquam sciunt placuisse Catoni, & vitandum esse ne plurium syllabarum verbis vtamur sæpe in fine,

quod

quod etiam in carminibus est permolle. Non desunt enim qui Ciceronem vituperent in his: Familiaris cœperat esse balneatori. Et pro Cœlio: Non minus dura Arclupiratæ. Nec illud quidem prætereundũ est, clausulas maximè apparere, & intelligi, quod aures continuam vocem secutæ, ductæq; velut prono decurrentis orationis flumine, tum magis iudicent, cùm ille impetus stetit, & intuendi tempus dedit. Variandæ sunt igitur, ne aut animorum iudicio repudientur, aut aurium satietate. Hoc vicißitudines numerorum efficient, quæ præstabunt, vt neq; ij satientur, qui audient fastidio similitudinis, nec orator id, quod faciet, opera dedita facere videatur.

Cur clausulæ sint variandæ.

De media periodo. Cap. XLIII.

SI primi & postremi illi pedes sunt hac ratione seruati, medij possunt latere: modò ne circuitus ipse verborum sit, aut breuior quàm aures expectent, aut longior quam vires atq; anima patiatur. Verum medijs non ea modò cura debet esse, vt inter se cohæreant, sed ne pigra, ne longa sint: ne, quod nunc maximum vitium est, breuium contextu resultent, ac sonum reddant penè puerilium crepitaculorum. Nam vt initia clausulæq; plurimum momenti habent, quoties incipit sensus, aut desinit: sic in medijs quoq; sunt quidam conatus, qui leuiter intersistunt, vt currentium pes etiamsi non moratur, tamen vestigium facit. Itaq; non modo membra inciso bene incipere, atq; eludi decet, sed etiam

3. de orat.

Quinctil. lib. 9 cap. 3.

in ijs, quæ nō dubiè contexta sunt, nec respiratione vtuntur, spiritum sustinemus. quis enim dubitet vnum sensum, & vnius spiritus esse? Animaduerti Iudices omnem accusatoris orationem in duas diuisam esse partes. Tamen & duo prima verba, & tria proxima, & deinceps duo rursus ac tria, suos quasi numeros habent spiritum sustinentes: sicut apud rhythmicos æstimantur hæ particulæ prout sunt graues, acres, lentæ, celeres, remissæ, exultantes. Proinde id quod ex illis conficitur, aut seuerum, aut luxuriosum, aut quadratum, aut solutum erit. Pæonem quidem vt orienti, sic etiam mediæ orationi aptum esse Marc. Tullius fatetur. Idem Dochimum quouis loco aptum esse confirmat. Creticos etiam & Bacchios nonnulli merito in hac parte laudāt Fluit autem omnino numerus à primo, tum incitatius breuitate pedum, tum proceritate tardius. Quare si orationem ferri celerius volemus, crebros trocheos, & iambos inseremus: si lentius incedere, spondeos frequentes interponemus: si moderatius ingredi, ijs pedibus vtemur, qui breuibus, longisq́ syllabis temperantur, cursum contentiones magis requirunt, expositiones rerum tarditatem.

In oratione.

De his quæ suaptæ natura numerosa sunt. Cap. XLIIII.

In oratione.

ALiquando suapte natura numerosa sunt quæ dicuntur, etiam si nihil factū est de industria.

Cùm

Cum enim sunt casus in exitu similes, aut paribus paria referuntur, quasi sua sponte concinnitatem habet oratio? vt in illo Ciceronis pro Milone: Est enim iudices hæc non scripta, sed nata lex, quam nō didicimus, accepimus, legimus, verùm ex natura ipsa arripuimus, hausimus, expreßimus: ad quam non docti, sed facti? non instituti, sed imbuti sumus. Hæc enim talia sunt, vt quia referuntur ad ea ad quæ debent referri, intelligamus non quæsitum esse numerum, sed secutum. Quod fit item referendis contrarijs. In hoc genere Cicero frequens est, vt illa sunt in quarto Accusationis: Conferte hanc pacem cum illo bello: huius Prætoris aduentū cum illius Imperatoris victoria: huius cohortem impuram, cum illius exercitu inuicto. huius libidines cum illius continentia: ab illo, qui cepit conditas, ab hoc qui constitutas accepit, captas dicetis Syracusas. quæ sunt venustißima. Semper enim hæc, quæ à Græcis antitheta nominari suprà diximus, cum de figuris ageremus, numerum oratorium neceßitate ipsa efficiunt, & eum sine industria.

Cùm paria paribus referuntur, aut casus in exitu sunt similes, oratio sua sponte numerosa efficitur.

Pro Milone.

Cum cōtraria referuntur, numerus sponte sequitur.

Act. 4 in Ver

Quæ vitia sunt vitanda in oratione numerosa. Cap. XLV.

HAec tamen vitia in tota hac re diligentißimè sunt vitanda, in primis ne apertè verba traijciantur, quo melius aut cadat, aut voluatur oratio: deinde ne inania quædam verba, quasi complementa numerorum inculcentur: tertiò ne minutis

Quæ vitia vitanda sint in hac re.

Quinctil. lib. 9. cap. 4.

numeris concitatur, infringaturq́ sententia. Sed verba iam probata & electa concinnè coagmententur. Nam vel dura inter se commista potiora sunt inutilibus. Multa sunt autem, quæ iis vitiis declinatis, numerosè cum ponendi laborem minuant. Sunt enim multæ figuræ, quibus & casus numeri possint variari. Sunt multa etiã, quæ idem valent atque significant, ex quibus exercitati facilè illud eligunt, quod institutæ verborum comprehensioni maximè quadrat.

Multa minuunt laborẽ componendi numerosè.

De magnitudine ambitus. Cap. XLVI.

Periodus habet membra minimum duo, sæpe tria.

HAbet autem periodus membra minimum duo, sæpe etiam & tria Cic. pro lege Manilia. *Nã cum antea per ætatem nondum huius authoritatem loci contingere auderem, statueremq́ nihil huc, nisi perfectum ingenio, elaboratum industria afferri oportere, omne meum tempus amicorum temporibus transmittendum putaui. Cicero eum ambitum mediocritatem habere ait, qui quatuor fere membris constat: Nam & aures implet, & nec breuior est quàm satis sit, nec longior. Vult autem, vt è quatuor, quasi exametrorum versuum instar quod sit, constet ferè plena comprehensio. Eius generis est illud pro Milone :* Ego cùm tribunus plebis Republica oppressa me senatui dedissem, quẽ extinctum acceperam, equitibus Romanis, quorum vires erant debiles : bonis viris qui omnem autho-

Ambitus mediocris quatuor ferè membris constat.

Pro Mil.

authoritatem Clodianis armis abiecerant; mihi vnquam bonorum præsidium defuturum putarem. Debet autem periodus sensum concludere, sit etiam aperta, vt intelligi possit: & non immodica, vt memoria contineri possit.

Quid præstare debeat periodus.

Quinctil. lib. 9. cap. 4.

De numero, qui est in membris, & cuiusmodi ea esse debeant. Cap. XLVII.

QVid sit membrum, quid incisum, quid ambitus, antea dictum est. Illud etiam est explicatum aliud esse circumscriptè, aliud membratim dicere. Illic enim circumscribitur verborum comprehensio, donec in clausula tandem consistat: hic in singulis membris oratio insistit. Quod in pronunciando magnopere reficit spiritum, vnde fit, vt oratio, quam membris carpimus, lõgior multo esse possit, quàm ea quæ constat circuitu. Ita vt aliquando ad quindecim, aliquando ad viginti membra excurrat. Cicero pro Milone: Occidi, occidi non Spurium Melium, & quæ sequuntur. Nihil autem tam debet esse numerosum, quàm hoc, quod minimè apparet, & valet plurimum. Spondeum hic Cicero vehementer commendat. Nam etsi, quod est de longis duabus, hebetior videtur, & tardior: habet tamen stabilem quendam, & non expertem dignitatis gradum: in incisionibus verè multo magis, et in membris: paucitatem enim pedum, grauitatis suæ tarditate compensat.

Cic. in orat. Quinctil. lib. 9 cap. 4.

Oratio, quę membris cõstat, valde reficit spiritum.

Oratio quæ mẽbris carpitur, lõgissime aliquando excurrit.

In quo scribendi genere circumscriptè, in quo sit membratim dicendum. Cap. XLVIII.

In Epidictico genere omnia sunt circumscriptè dicenda.

IN historia, laudationibus totoq́ eo genere, quod Græci Επιδικτικόν *nominant, quod quasi ad inspiciendum. delectationis caussa comparatum sit, omnia Isocrateo, Theopompeoq́ more, illa circumscriptione & ambitu dicenda sunt, vt tanquam in orbe inclusa currat oratio. Itaq; posteaquam est cognita hæc vel circumscriptio, vel comprehensio, nemo, qui aliquo esset in numero, scripsit orationem eius generis, quod esset ad delectationem comparatum, remotumq́ à iudicijs, forensiq; certamine, quin redigeret omnes in quadrum, numerumq́; sententias. Genus autem hoc orationis nec totum assumendum est ad cõtentiones, et caussas veras, nec omnino repudiandum. Si enim semper vtare, cùm satietatem affert, tum quale sit ab imperitis etiam cognoscitur. Detrahit præterea actionis dolorem, aufert humanum sensum actoris, tollit funditus veritatem & fidem. Sed quoniã adhibenda nonnunquam est, primum videndum erit quo loco, deinde quandiu retinẽda sit, tum quot modis commutanda. Adhibenda est igitur numerosa oratio, si aut laudandum est aliquid ornatius, vt Cicer. in Accusationis secundo de Siciliæ laude dixit: aut exponenda narratio, quæ plus dignitatis desiderat, quàm doloris, vt in quarto Accusationis idem Cicero de Syracusarum situ dixit. Est etiam*

In veris caussis, nec assumenda est omnino numerosa oratio, nec omnino repudianda.

apta procœmijs maiorũ caussarũ, vt solicitudine, miseratione, cõmendatione res eget. Sæpe etiã in amplificanda re concessu omniũ funditur numerosè & volubiliter oratio. Id autem tum valet, cùm is qui audit ab oratore iam obsessus est, ac tenetur. Non enim id agit, vt insidiantem obseruet, sed iam fauet, processumq́; vult, dicendiq́; vim admirans, non inquirit, quod reprehendat. Hæc autem forma perorationes quidem includit, sed in reliquis orationis partibus retinenda non diu est. Nam cùm locis supradictis ea fuerimus vsi, tota dictio est ad incisa & membra transferenda. Incisim autem & membratim tractata oratio, in veris caußis plurimum valet, maximeq́; his locis, cùm aut arguas, aut refellas.

In amplificãda re numerosè funditur oratio.

Perorationes hoc genere oratio nis constãt.

Qua ratione paretur hæc facultas aptè, ac numerosè dicendi. Cap. XLIX.

HAec autem facultas aptè, atq; numerosè dicendi, non est tanti laboris quanti videtur. Nec ideò hæc tractantur à summis viris, vt oratio, quæ ferri debet ac fluere, dimetiendis pedibus, ac perpendendis syllabis consenescat. Satis enim in hoc oratorem formabit multa scribendi exercitatio, vt ex tempore etiam aptè, numerosèq́; dicat. Ante enim circumscribitur mente sententia, confestimq́; verba concurrunt, quæ mens eadem, qua nihil est celerius, statim dimittit, vt suo quodq́; loco

Cic. in orat. Non est tanti laboris, quanti videtur hæc facultas numerosè dicẽdi.

Antipater Sidonius solitus est versus ex tēpore funditur.

Nihil est tā tenerum & flexibile, quā oratio.

respondeat. Quod si Antipater ille Sidonius solitus est versus Hexametros, aliosq; varijs modis ac numeris fundere ex tempore, tantumq; hominis ingeniosi ac memoris valuit exercitatio, vt cùm se mente ac voluntate coniecisset in versum, verba sequerentur: quanto id facilius in oratione, exercitatione, & consuetudine adhibita, consequemur? Nihil est enim tam tenerum, neq; tam flexibile, neq; quod tam facile sequatur, quocunq; ducas, quàm oratio. Ex hac versus, ex eadem dispares numeri conficiuntur: ex hac hæc etiam soluta varijs modis, multorumq; generum oratio. Et vt mollißimam ceram ad nostrum arbitrium formamus, sic orationis genus ad omnem rationem, & ad aurium voluptatem, & animorum motum facilè mutatur, & vertitur. Neminem itaq; Pæon aut Creticus ille, aut Dichoreus conturbet, ipsi occurrent orationi, ipsi, inquam se offerent, & respondebunt non vocati, consuetudo modò adsit scribendi hoc modo atq; dicendi. Vt enim musici accuratè primò, et cogitatè suæ artis præscripta & formulas obseruant, at vbi vsus accesßit, sine cogitatione etiam, & cura eadem illa incredibili celeritate efficiunt: sic vbi orator hoc modo scribere initio consueuerit, sine vllo labore postea similiter scribet, ac dicet.

Quanti momenti sit aptè dicere. Cap. L.

QVantum autem sit aptè dicere, experiri licet,

cet, si aut compositi oratoris bene structam collocationem dissoluas, permutatione verborum, corrumpetur enim tota res. vt hæc Ciceronis in Corneliana: Neq; me diuitiæ mouent, quibus omnes Africanos & Lælios multi venalitij mercatoresq; superarunt. immuta paululum, vt sit: Multi superarunt mercatores, venalitijq;, perierit tota res. Et quæ sequuntur: Neq; vestis, aut cælatum aurum & argentum, quo nostros veteres Marcellos, Maximosq; multi Eunuchi è Syria, Aegyptoq; vicerunt. Verba permuta sic, vt sit: Vicerunt Eunuchi è Syria, Aegyptoq;. Adde tertium: Neq; verò ornamenta ista villarum, quibus L. Paulum, & L. Mummium, qui rebus his vrbem Italiamq; refersserunt, ab aliquo video perfacilè Deliaco aut Syro potuisse superari ab aliquo Syro aut Deliaco. Videsne vt ordine verborum paulum commutato, ijsdem verbis stante sententia, ad nihilum omnia recidant, cùm sint ex aptis dissoluta? Aut si alicuius inconditi arripias dissipatam aliquam sententiam, eamq; ordine verborum paulum commutata in quadrum redigas, efficiatur aptum illud, quod fuerit antea diffluens ac solutũ. Age sume de Gracchi apud censores illud: Abesse non potest, quin eiusdẽ homines sit probos improbare, qui improbos probet. Quãto aptius si ita dixisset: Quin eiusdẽ hominis sit, qui improbos probet, probos improbare? Hoc modo dicere nemò vnquam noluit, nemoq; potuit, quin dixerit. Qui autem aliter dixerunt: hoc asse-

Quinct. lib. 9. cap. 4.

Hic locus est apud Cic. in orat. nam Corneliana non extat.

qui

qui non potuerunt. Res autem se sic habet, vt breuißimè dicam quod sentio: Compositè, & apte sine sententijs dicere, insania est, sententiosè autem sine verborum & ordine, & modo infantia: sed huiusmodi tamen infantia, vt ea qui vtantur, non stulti homines haberi poßint, etiam plerunque prudentes: quo, qui est contentus vtatur. Eloquens verò, qui non approbationes solum, sed admirationes, clamores, plausus, si liceat, mouere debet, omnibus oportet ita rebus excellat, vt ei turpe sit quicquam aut spectari, aut audiri libentius. Hæc Cic. in *Oratore. Quare cum Aristoteles, qui aureum fundit flumen orationis: cùm Theophrastus, qui diuinitate loquendi nomen inuenit: cum Isocrates, quem eloquentiæ patrem* Cicero *appellat: cum Demosthenes, cui sine dubio summa vis eloquentiæ conceditur: cùm* Cicero, *qui primus cum Græcorum gloria Latinè dicendi copiam æquauit, hanc eloquentiæ partem tanti fecerint: eam nobis summa debemus industria, summo etiam studio comparare.*

Eloquēs omnibus debet reb⁹ excellere.

Aristoteles aureum fundit orationis flumen.

Demostheni summa vis eloquētiæ conceditur.

De tribus generibus dicendi. Cap. LI.

Cic. in orat. Quinctil. lib. 9 cap. 4.

PErspicuum est aliud dicēdi genus in paruis caussis, aliud in modicis, aliud in grauibus desiderari. Nec solum variæ caussæ varium dicendi genus efflagitant: sed diuersæ orationis partes diuersam quoque orationis formam postulant. Quod cùm ita sit, quot sint genera dicendi, & in quibus tum caus-*

sis, tum orationis partibus ea sint adhibenda, dicamus. Tria sunt igitur dicendi genera, in quibus omnibus peræquè debere florere excellens & perfectus orator: Vnum subtile, acutum & tenue: Alterum vehemens, copiosum, & graue. Tertium est interiectum, intermedium, & quasi temperatũ, in quo neq; est acumen superioris generis, nec vis posterioris. Cum autem oratoris tria sint officia, docere, mouere, & delectare: subtile in probando, modicum in delectando, vehemens in flectendo versatur. In genere subtili forma debet esse orationis à vinculis numerorum libera & soluta, non tamen vaga, vt ingredi liberè, non vt licenter videatur errare. Diligentia etiam coagmentandi verba præmittenda est, & omnis insignis ornatus remouendus. Ponentur tamen acutæ crebræq; sententiæ ornamenta verborum & sententiarum cum tropis verecundè parceq; adhibebuntur: translationes tamen poterunt esse crebriores, nec tam crebræ tamen, quàm in genere dicendi amplißimo. Genus temperatum vberius est aliquanto & robustius, quam hoc humile, de quo dictum est: summißius autem, quàm illud, de quo dicetur, amplissimum. Huic omnia dicendi ornamenta conueniunt, plurimumq; est in hac oratione suauitatis. In idem verborum cadunt lumina omnia, multa etiam sententiarum. Hoc in genere neruorum vel minimum, suauitatis autem est vel plurimum. At illud amplũ, graue, copiosum, ornatum, vim profectò habet vel maximam? modo enim perfringit, modò irrepit in sensus,

Tria sunt genera dicendi: subtile, tẽperatũ, & vehemens.

Cic. in orat. Quinctil. lib. 12. cap. 10.

Genus subtile in probando, modicũ in delectando, vehemẽs in flectẽdo versatur.

Quæ dicẽdi ornamenta conueniant generi temperato.

Genus dicẽdi graue vim habet maximam.

In orat. pro Cœl. orat. 1. Phil. 2.

sensus, inserit nouas opiniones, euellit insitas. Hic orator & defunctos excitabit, vt Appium Cæcum. Apud nunc & patria ipsa clamabit, aliquemq́; (vt apud Ciceronem in oratione contra Catilinam in senatu) alloquetur. Hic & amplificationibus extollet orationem, & vt superlationem quoque eriget. Vt: Quæ Charybdis tam vorax? &, Oceanus medius fidius ipse: hic iram, misericordiam inspirabit, hic dicet, Te vidit & fleuit, & appellauit. & per omnes affectus tractatur. His tribus generibus vtetur orator vt res exiget, nec pro caussa modò, sed pro partibus caussæ. Magni igitur iudicij, summæ etiam facultatis esse debebit moderator ille, & quasi temperator huius tripartitæ varietatis. Nam & iudicabit quid cuiq; opus sit, & poterit, quocunq; modo postulabit caussa dicere. Ad caussas tenues, cuiusmodi est caussa pro Cæcina, summissum: ad graues, qualis est Rapitij, vehemens: ad mediocres, ex quo genere est pro lege Manilia, temperatum dicendi genus accommodandum est. In eadem etiam ortione ad conciliandum quidem, mediocre, ad docendum vero atq; probandum, subtile & enucleatum, ad mouēdū graue debet adhiberi. Est enim eloquētis propriū, parua summissè, modica tēperatè, magna grauiter dicere. Multū etiā refert quæ sit persona eius qui dicit, & eorū qui audiunt. Non enim omnis fortuna, non omnis honos, non omnis authoritas, non omnis ætas, nec verò locus aut, tempus, aut auditor omnis eodem aut verborum genere tractandus est, aut sententiarum. In omni-

Orator vtetur his trib⁹ generibus vt res exiget.

Ad caussas tenues genus dicendi tenue, ad graues graue, ad mediocres tēperatum accōmodandum est.

Eloquentis propriū est parua summisse, modica temperatè, magna grauiter dicere.

Genus orationis ad personę, loci & temporationem aptari debet.

omnibus etiam rebus videndum est quatenus. Etsi enim suus cuiq; modus est, tamen magis offendit nimium, quàm parum: vnde sit vt eloquentiæ, sicut reliquarum rerum, fundamentum sit sapientia. Hæc de elocutione dicta sint. Nunc quoniam omnia conformandæ & expoliendæ orationis præcepta exposita sunt, ordine, vt instituimus, ad memoriam transeamus.

Eloquentiæ sicut cæterarum rerum, fundamentum est sapientia.

De memoria. Cap. LII.

MEmoriæ artem primum omnium instituisse ferunt Chium Simonidem. Cùm enim celebri & frequenti conuiuio interesset, de triclinio egressus est. eo egresso, triclinium supra conuiuas, corruit, atque ita contudit, vt cum eos humare vellent sui, non possent obtritos internoscere vllo modo. Tunc Simonides dicitur ex eo, quòd meminisset, quo eorum loco quisque cubuisset, demonstratos vniuscuiusque sepeliendi fuisse. Ex hoc Simonidis facto notatum videtur iuuari memoriam signatis animo sedibus. Quod suo quisque etiam experimento credere potest. Nam cum in loca aliqua post tempus reuersi sumus, non ipsa agnoscimus tantùm, sed etiam quæ in ijs fecerimus, reminiscimur; personæq; subiunt, nonnunquam tacitæ quoque cogitationes in animum reuertuntur.

Simonides Chius memoriæ artẽ instituit. Cic. 3. de orat. Quinctil. lib. 11. cap. 2.

Memoria iuuatur signatis animo sedibus.

An memoria sit eloquentiæ. Cap. LIII.

ETiamsi memoria eloquentiæ cum alijs artibus sit communis, tamen artificiosa memoria oratoriæ

Artificiosa memoria eloquentiæ pars est.

toriæ artis meritò pars existimatur. Nesciretur enim quanta vis eius esset, quanta diuinitas, nisi in hoc lumen orandi vim extulisset. Non enim rerum modò, sed etiam verborum ordinem præstat, nec ea pauca contexit, sed prope in infinitum, ita vt in longißimis actionibus prius audiendi patientia, quàm memoriæ fides deficiat. Non immerito igitur thesaurus hic eloquentiæ dicitur, cùm exemplorum, legum sapienter dictorum beneq; factorum velut quasdã copias quibus abundare, quasq; in promptu semper habere debet orator, incredibilis eius vis repræsentet.

Memoria est eloquentiæ thesaurus.

De artificio memoriæ. Cap. LIIII.

Artificium memoriæ constat locis & imaginibus. Cuiusmodi loca esse debeant.

ARtificium igitur memoriæ à veteribus traditum, locis constat & imaginibus. Itaq; ijs qui hanc ingenij partẽ exercent, loca multa prius animo capienda sunt spatiosa, multa varietate signata, illustria, explicata modicis interuallis, vt ædium ferè magnarum, aut alterius ædificij. Hæc animo diligenter sunt affigenda, vt sine cunctatione ac mora partes eorum omnes cogitatio poßit ordine percurrere. Plus enim quam firma debet esse memoria, quæ aliam memoriam adiuuet. Tũ ea, quæ fuerint scripta, vel cogitatione comprehensa, ordine his locis sunt commendanda, signis, quæ memoriam eorum excitent notata. Ita fiet vt res ordine teneantur. Exempli gratia, si sit de nauigatione, re militari, & agricultura dicendum,

nauigationis anchora, rei militaris gladius vel spiculũ, agriculturæ spica vel simile aliquid imago esse potest. Hæ imagines supradictis locis ordine sunt committendæ. Deinde cùm repetenda fuerit memoria, incipies ab initio loca recensere, & quod cuique credideris, reposces. Imago enim cuiusque admonebit, vt quamlibet multa sint, quorum meminisse oporteat sint singula connexa quodam choro. Sic enim fit vt ordinem rerum locorum ordo conseruet, res autem ipsas rerum effigies notent. Vtendum est autem imaginibus aliquid agentibus, acribus insignitis, quæ occurrere celeriterq́; percutere animum possint: Loca quæ assumpseris egregiè commoditerq́; notare oportebit, vt perpetuò hærere possint. Nam imagines pro rerum varietate subinde sunt mutandæ, at loca perpetuò remanere debet.

Ordinem rerum, locorum ordo, res ipsas, imagines notãt.

Cuiusmodi debeant esse imagines.

Quid conferat hoc memoriæ artificium. Cap. LV.

VT ad quædam prodesse hæc non est negandum, vt si rerum nomina multa per ordinem audita reddenda sint, vel res diuersæ ordine complectendæ. sic in ediscendis orationis perpetuæ verbis nihil ferè prosunt. Singulorum enim verborum imagines memoriæ mandare, & inutile esset, & infinitum. Si longior complectenda memoria oratio fuerit prodcrit per partes ediscere. Non est autem inutile, quo facilius hæreant, aliquas apponere notas, quarum recordatio commoneat, & quasi excitet memoriam. Illud nemi-

Singulorũ verborum imagines memoriæ mandare, & inutile est & infinitum.

Exercitatio est maxima memoriæ ars.

Themistocles, Mithridates, Crassus, Cyrus, & Theodectes, memoria plurimũ valuerunt.

nem non iuuabit, ijsdem, quibus scripserit chartis, ediscere. Si tamen quis vnam maximamq́; artem memoriæ quærat, exercitatio est & labor. Multa ediscere, multa cogitare, & (si fieri potest) quotidie potentißimum est. Quantum autem natura studioq́; valeat memoria, vel Themistocles testis est, quem vnum intra annum optimè locutũ esse Persicè constat: vel Mithridates, cui duas & viginti linguas, quot nationibus imperabat, traditur notas fuisse: vel Crassus ille diues, qui cùm Asiæ præesset, quinque Græci sermonis differentias sic tenuit, vt qua quisq; apud eum lingua postulasset, eadem sibi ius redditum ferret: vel Cyrus, quẽ omnium militum tenuisse creditum est nomina. Quin semel auditos quamlibet multos versus protinus reddidisse dicitur Theodectes. Explicatis memoriæ præceptis, restat vt de pronunciatione dicamus.

De pronunciatione & eius vtilitate. Cap. LVI.

Pronunciationis laus.

PRonunciatio à plerisq; actio dicitur, sed prius nomen à voce, sequens à gestu videtur accepisse. Hæc autem pars est, quæ in dicendo vna dominatur. Sine hac summus orator esse in numero nullo potest, mediocris hac instructus summos sæpe superare. Nam & infantes actionis dignitate eloquentiæ sæpe fructum tulerunt, & diserti deformitate agendi multi infantes putati sunt. Vt iam non sine caussa huic primas dedisse Demosthenes dica-

dicatur, cùm rogaretur quid in dicendo esset primum: huic, secundas huic tertias. Est enim actio quasi corporis quædam eloquentia. Cùm sit autem in duas diuisa partes, vocem, gestumq́; quorum alter oculos, altera aures mouet, per quos duos sensus omnis ad animum penetrat affectus: prius de voce, deinde de gestu, qui voci etiam accommodatur, dicendum est.

Actio est quasi corporis quædam eloquentia.

Pronunciationis duæ sunt partes.

De voce. Cap. LVII.

VOcis mutationis totidem sunt quot animorũ, qui maximè voce mouentur. Itaque perfectus orator vtcunque se affectum videri, & animum audientis moueri volet, ita certum vocis admouebit sonum. Aliud enim vocis genus iracundia postulat, acutum, incitatum, crebro incidens. Aliud miseratio ac mœror: flexibile, plenum, interruptum, flebili voce. Aliud metus demissum & hæsitans & abiectum. Aliud vis, contentum, vehemens, imminens, quadam incitatione grauitatis. Aliud voluptas: effusum, lene, tenerum, hilaratum, ac remissum. Aliud molestia sine commiseratione: graue quiddam & vno pressu ac sono obductum. Ac vocis quidem bonitas optanda est (non est enim in nobis) sed tractatio in nobis. Ergo bonus orator variabit & mutabit, omnesq́; sonorum tum intendens, tum remittens, persequetur gradus Nec modò in diuersis rebus sed etiam in ijsdem partibus, ijsdemq́; affectibus, quasdam non ita magnas vocis mutationes adhibebit. Nam varietas cùm gra-

Animus maximè voce mouetur.

Quod genus vocis postulent iracundia, miseratio, metus vis, & voluptas.

Bonus orator omnes sonorũ gradus variat.

tiam præbet, ac renouat aures, tum dicentem ipsa laboris mutatione reficit.

De gestu. Cap. LVIII.

Nihil in gestu debet superesse.

VOcem *subsequi debet gestus, & animo simul cum ea parere. Gestu sic vtendum est, vt nihil in eo supersit Status erit erectus & celsus, rarus incessus, nec ita longus, excursio moderata, eaq́; rara, nulla mollitia ceruicum, nullæ argutiæ digitorum, non ad numerum articulus cadens: trunco magis toto se orator moderabitur, & virili laterum flexione: brachij proiectione in contentionibus, contractione in remissis, pedis supplosione in contentionibus aut incipiendis, aut finiendis. Sed in ore sunt omnia. In eo autem ipso dominatus est oculorum. Animi enim est omnis actio, & imago animi vultus est, indices oculi: hæc est vna pars corporis, quæ quot animi motus sunt, tot significationes & commutationes possit efficere. Nam oris non est nimium mutanda species, ne aut ad ineptias, aut ad prauitatem aliquam deferamur. Oculorum igitur tum intentione, tum remissione, tum coniectu, tum hilaritate motus animorum significabimus aptè cum genere ipso orationis. Est enim actio quasi sermo corporis, quo magis menti congruens esse debet.*

Quæ sint vitanda in gestu.

In ore & præcipuè in oculis, est maxima vis actionis.

Oris ne nimium mutetur species.

Actio est quasi corporis sermo.

Q*Voniam in his tribus libris breuiter, vt vires nostræ tulerunt, quid esset Rhedorica, quod eius officium, atq; finis, dictum est: & de singulis eius partibus, earumq́; vi & præceptis est disputatum, illud*

lud solum nunc superest, vt omnes ad eloquentiam, quæ nihil aliud est, quàm copiose loquens sapientia cohortemur. Ex qua illi profectò maximos & vberrimos fructus percipient, qui eam ad Dei Opt. Max. cultum ac venerationem diligentissimè contulerint. Cui enim potius eloquentiæ studia consecrentur, quàm illi, qui vt hominis decus ingenium, sic ingenij lumen esse voluit eloquentiam? Hoc igitur agamus, hoc curemus, in hoc conatus cogitationesq́; nostræ semper euigilent, vt tum eloquentiæ, tum cæterarum artium studia parenti vitæ nostræ deseruiant. Cui omnia honoris, omnia virtutis, omnia ingenij sine vlla exceptione ornamenta debentur.

FINIS.

Tabulæ Libri Primi

RHETORICAE CYPRIANI SOARII,

Sacerdotis è Societate Iesu.

Quid sit Rhetorica, quod eius officium, & finis. Caput Primum.

Rhetorica

- DEFINITIO, Est ars, vel doctrina bene dicendi.
  - Quid sit. ars. — Ars est, quæ constat quibusdam rebus, idest præceptis, cognitis, quæ vnum finem spectant, & nunquam fallunt.
  - Quomodo facta sit ars. — Cum alij temerè, alij callidius dicant, potuerunt notari ea, quibus alij melius dicunt, ex quibus ars fieri potuit.
  - Quid sit bñdicere. — Est optimis sententiis, Verbisque lectissimis dicere.
- Officium, est apposite dicere ad persuadendum.
- Finis, est persuadere dictione.

De digni-

De dignitate & vtilitate eloquentiæ. Cap. II.

Eloquentia est

Digna,

QVIA ſemper floruit & dominata eſt in omni libero populo.

Quia nihil eſt iucundius, auditu oratione, ornata verbis, & ſententijs.

Quia nihil eſt tam magnificum, ac potens, quam animos hominum oratione conuertere.

Vtilis, quia

Conſilia maximis de rebus explicat,
Languentes animos excitat,
Effrenatos coercet, & cupiditatem frangit,
Hortatur ad virtutē, reuocat à vitiis
Laudat bonos, vituperat malos, & conſolatur mœſtos.

Et quò maior eſt eius vis, ne quis ea abutatur, eò magis eſt cum probitate coniungenda.

De materia Rhetoricæ. Cap. III.

Artis materia.

EST ea, in qua omnis ars verſatur: vt medicinæ morbi, & vulnera.

Quæ in omni arte eſt terminata, excepta dialectica & rhetorica, quæ nullis terminis ſeptæ tenentur.

Quare, materia rhetoricæ ſunt omnia, quæ in diſputationem cadere poſſunt, & quæuis quæſtio ad dicendum propoſita.

De quæſtione. Cap. IIII.

Quæſtio

ALTERA, quæ dicitur infinita, propoſitum: græce, theſis, cum aliquid generatim quæritur: vt, an philo-

Est duplex.	philosophia sit perdiscenda. Altera finita, q̄ controuersia, latine dicitur; græce, hypoth esis, cū quæstio contrahitur ad	Personas, loca tempora, & negotia: vt An Socrates fuerit iure damnatus ab Atheniensibus.
Propositi, duo sunt genera.	Alterum cognitionis, cuius finis est scientia: vt, an Sol sit maior terra. Alterum actionis, quod refertur ad aliquid efficiendum vt, quibus officiis amicitia sit colenda. Quæ transferuntur ēt ad causas.	
Causarū tria sūt gna:	Iudicij. Deliberationis. Exornationis, siue laudationis,	

De exornatione, deliberatione, & indicio. Cap. V.

Partes	Exornationis.	Lau, & Vituperatio.	Tēpus.	Præsēs Pręteritum.	Finis.	honestas, Turpitudo.	Motus.	Delectatio. Spes,
	Deliberationis.	Suasio, Dissuasio.	Tēpus.	Futurum.	Finis.	Vtilitas, Detrimētum.	Motus.	Reformidatio.
	Iudicij	Accusatio, Defensio.	Tempus.	Præteritum.	Finis.	Punitio, Impunitas.	Motus.	Seuitia. Clementia.

Quomodo hypothesis, ad thesim reuocanda sit. Cap. VI.

CONSVLTATIO, idest quæstio infinita, est quasi pars causæ, idest quæstionis finitæ; quia in ea continetur. Quo fit, vt qō vniuersa totas causas sæpe contineat: † Vt

Vt ecce: quaestio haec finita,
An Aristotelis philosophia sit perdiscenda, continet hanc,
An philosophia sit perdiscenda, quae est infinita.

Vnde id, de quo est tota quaestio, traducendum est ad perpetuam seu infinitam quaestionem:
Nisi cum de vero ambigitur, quod cōiectura queri solet.

Finita re uocatur ad infinitā: quia
Orationes, quae latissime vagantur, sunt ornatiores:
Et quę de vniuerso genere dicuntur, valent ad iudicium ferendum de singulis:
Et quae de vniuerso genere probantur, de parte etiam probari necesse est.
Vnde excellens orator, semper cum potest, cōtrouersiam à personis & temporibus auocat.

De partibus Rhetoricae. Cap. VII.

Eloquentiae partes sunt quinq;:
INVENTIO, quae est excogitatio rerum verarum, aut verisimilium, quę quęstionem probabilem reddant.
Dispositio, est rerum inuentarum in ordinem distributio.
Elocutio, est idoneorum verborum ad sententiarum inuentionem accommodatio.
Memoria, est firma animi, rerum ac verborum ad inuentionem perceptio.
Pronunciatio, est ex rerum & verborum dignitate corporis & vocis moderatio.

Iudicium non est sexta pars, sed tribus primis est permixtū: quia non inuenit, qui non iudicat.
Sunt ergo quinque oratoris opera:
Inuenire,
Disponere.
Eloqui,
Memoria cōplecti,
Pronunciare.

Quibus rebus eloquentia comparetur. Cap. VIII.

Eloquentia comparatur.

Quattuor rebus.
- Natura, id est donis à natura tributis.
- Arte, id est præceptis.
- Exercitatione,
- imitatione,

Natura præstat Ex parte
- Animi, celeres motus, ad
  - Inueniendum,
  - Explicandum,
  - Exornandū, &
  - memoriæ mādādum aptos.
- Corporis,
  - Latera firma
  - Canoram vocem,
  - Solutam linguam,
  - Oris & totius corporis conformationem.

Quæ naturæ dona arte perfici ac limari posit. Vnde, si quis his donis non sit ita instructus; tamen dicendi studium non spernat: cum etiā in re præstantissima mediocritas honori sit.

De Arte. Cap. IX.

Vnde orta sit ars, & quid efficiat.

ARS orta est ex animaduersione naturæ, id est eloquentiæ naturalis. Quare, non eloquentia ex arte, sed ex eloquentia ars orta est.

Ars sola non efficit eloquentem: qnia cū omnes artem habere possint, omnes possent esse eloquentes, quod non ita est.

Ars ergo pficit, quæ sunt à natura, dum
- Monet, quo omnia sint referenda, quæ ad finem faciunt.
- Indicat an recta sint, quæ habentur à
  - Natura,
  - Studio,
  - Exercitatione.
- Efficit ne fortuito dicamus, & vt semper parati simus.
- Est itaq; ars certior dux, quam natura.

De Exer-

De Exercitatione. Cap. X.

Exercitationis
- EFFECTVS, perficit, & conseruat, quæ ars expoliuit in natura.
- Vtilitas, sine ea nihil est egregium, nihil perfectum: sine qua nemo eloquentiam assequetur.
- Rō, siue modus:
  - 1 Sumatur caussa tractanda similis carū, quæ ad oratorem deferūtur.
  - 2 Non dicatur extemplo: quia peruerse dicendo, discitur peruerse dicere.
  - 3 Sumatur igitur spatium ad cogitandum, vt accuratius dicatur.
  - 4 Sed prestat scribere, cum stylus sit optimus dicendi effector.

Est autem Exercitatio triplex
- Alia orationis,
- Alia actionis,
- Alia memoriæ.

De Imitatione. Cap. XI.

Imitationis
- VTILITAS, quia sine ea nemo satis proficere potest,
- Rō, siue modus:
  - Proponatur aliquis summus in arte imitandus, quem tota mente intueamur
  - Quæ sunt in eo, summa diligenter prosequamur.
  - Qui hanc similitudinem assequi volunt, crebro de magnis rebus scribant, & dicant.

Imitatio est duplex
- Altera orationis, de qua dictum est:
- Altera actionis, qua omnis deformitas in agendo remouetur.

De inuentione. Cap. XII.

Oratoris munera sūt duo:

PRIMVM, inuenire ea, quæ valeant ad fidem faciendam, quæ ſpeciatim fit in propoſito.

Alterum mouere amplificando, quod fit in cauſſis: Motus autē quattuor ſunt ſpecies.

- Moleſtia, } de malo { Præſenti.
- Metus, } de malo { Imminenti
- Voluptas, } de bono { Præſenti.
- Cupiditas. } de bono { Venturo.

Eſt itaq;
- Moleſtia, opinio recens præſentis mali.
- Voluptas, opinio recens pręſentis boni.
- Metus, opinio impendentis mali.
- Cupiditas, opinio venturi boni.
- Opinio autem, eſt imbecilla aſſenſio.

Quid inuentio, Argumentum, & Argumentatio. Cap. XIII.

Quid ſit

INVENTIO, eſt excogitatio argumenti.

Argumentum, eſt probabile inuentum ad faciendam ſidem.

Fides, eſt firma opinio, quæ argumentatione gignitur.

Argumentatio, eſt argumenti explicatio, quæ apud oratores eſt fuſior, quam apud dialecticos.

Argumenta ſumuntur ex locis.

Locus, eſt argumenti ſedes, ſeu nota, qua indicatur, quid in rebus peruestigare debeamus.

Quotuplicia ſint argumenta. Cap. XIIII.

Argumenta alia ſunt. { IN eo ipſo de quo agitur, & ideo inſita dicuntur: vt ſi probes eloquētiā eſſe expetendam, quia eſt ars bene dicēdi.

Extrin-

Extrinsecus assumuntur, quæ remota vocantur: vt si idem probes, quia Aristoteles id dixit.

De numero locorum. Cap. XV.

Loci,
- Intrinseci, sũt sexdecim:
  - A definitione,
  - Partium enumeratione,
  - Notatione,
  - Coniugatis,
  - Genere, & forma.
  - Similitudine, & dissimilitudine
  - A contrarijs,
  - Adiunctis,
  - Antecedentibus,
  - Consequentibus
  - Repugnantibus
  - Caussis, & effectis:
  - A cõparatione
    - Maiorũ,
    - Minorũ,
    - Parium.
- Extrinseci, sunt sex.
  - Præiudicia,
  - Fama,
  - Tormenta,
  - Tabulæ,
  - Iusiurandum,
  - Testes.

De Definitione. Cap. XVI.

Definitio.
- Quid sit
  - EST oratio, quæ id, quod definitur explicat quid sit: vt ista oratio: Doctrina benedicendi, quæ explicat, quid sit rhetorica.
- Quõ fiat.
  - 1 Inuenitur aliquid commune rei, quæ definienda est, & aliis rebus: vt doctrina, vel ars, in definitione rhetoricæ.
  - 2 Inuenitur aliquid, quo, id quod definitur ab aliis differt; vt est, bene dicere, in allata definitione.
  - 3 Latius definit orator, quam dialecticus; & verbis non solum propriis, sed etiam translatis.

Est au-

Est autem definitio oratori necessaria: quia sæpe explicanda est res, de qua quæritur.

Argumentū a definitione hoc mō ducitur.

Si vis probare ius ciuile esse vtile, ipsum definias hoc modo:
Ius ciuile est cognitio æquitatis:
At cognitio æquitatis est vtilis: igitur & ius ciuile.

De partium distributione. Cap. XVII.

PARTIVM distributio est, cum aliquod genus, siue totum in suas partes distribuitur: vt virtus, siue honestū, in quattuor partes. i. in iust. prud. fort. & temper.

In argumento a partium distributione sumendæ sunt omnes partes, ita vt nulla relinquatur.

Vt si velles probare calliditatem non esse virtutem, diceres, calliditas, non est iustitia, nec prudentia, nec fortitudo, nec temperantia, igitur nec virtus.

Da Notatione. Cap. XVIII.

NOTATIO, seu etymologia verborum originem inquirit.

Ea sæpe oratores, & poëtæ vtuntur: hoc modo:

Consul est, qui consulit patriæ: non igitur Piso consul, qui eam euertit.

De Coniugatis. Cap. XIX.

CONIVGATA dicuntur, quę sunt ex verbis generis eiusdem: vt sunt, quæ orta ab vno varie commutantur: vt sapiens, sapienter, sapientia.

Argumentum ducitur hoc modo: Cum esset caussa consularis, & senatoria, opus erat auxilio consulis & senatus.

Item, pietas laudanda, igitur, & qui pie agit.

De ge-

De Genere, & forma. Cap. XX.

Quid sit.

GENVS est, quod sui similes communione quadam, specie autem differentes, duas, aut plures continet partes.

Partes, quas genus amplectitur, formę dicuntur: vt, virtus est genus, partes sunt prudentia, &c. vnde.

Forma, est pars generi subiecta.

A genere sic sumitur argumentum: virtutis laus in actione cōsistit, igitur & prudentię laus in actione consistet.

A forma, quod iustitia est, vtique virtus est.

De Similitudine, & dißimilitudine. Cap. XXI.

Similitudo

EST quæ traducit ad rem quampiam aliquid ex re dispari simile.

Ab ea sumitur argumentum hoc modo: Vt morbo affecti cibi suauitatem non sentiunt; ita auari gustum laudis non habent.

Ex dissimilitudine, seu differentia, hoc modo: si barbarorum est in diem viuere, nostra consilia sempiternum spectare debent.

De Contrarijs. Cap. XXII.

Contrariorum

Aduersa, quæ inter se maxime distant: vt

BELLVM, pax.

Virtus, vitium

Arg.

Bellū est perniciosum, igit. pax expetenda.

Virtus sequēda, igitur vitiū fugiendum.

Pri-

quattuor sunt genera.

Priuantia sunt, habitus, & eius priuatio:vt	Vita, & mors. Lux, & tenebræ.	Arg.	Non sunt vltores mortis, Qui vitam non restituunt,si possint.
Quæ inter se cõferũtur, seu relata;vt	Datũ, acceptum, Dux miles.	Arg.	Si in accepto est laus, erit etiam in dato. Si discere est honestum, ergo & docere.
Negantia,quorũ vnũ negat alterum.	Hoc est, Hoc non est.	Arg.	Est probus, quare non est improbus.

De Adiunctis. Cap. XXIII.

Adiuncta.

Sunt ea, quæ cum re sunt cõiuncta:vt — Tempus, locus, apparatus, colloquia, rubor, pallor, &c.

Latissime parent:quę sumuntur ab — Aio, vt virtus, vitia. Corpore, vt pulchritudo, deformitas &c.

Argumentum. Vesperi visus est cum gladio stipatus,&c.ergo occidit. Est incredibili virtute constantia, & grauitate præditus, igitur fœdera non rupit.

De antecedentibus, & consequentibus. Cap. XXIIII.

ANTECEDENTIA sunt ea, quæ sic antecedunt consequentia,vt cum ipsis necessario cohæreãt:in quo ab

adiunctis distinguuntur.

Argum. Ortus est Sol, igitur dies est.

Consequentia sunt, quæ rem necessario consequuntur: vt dies est, igitur ortus est Sol: luculentam accepisse plagam, declarat cicatrix.

De Repugnantibus. Cap. XXV.

REPVGNANTIA, neque certa lege, neque numero inter se dissident: qua ratione à contrariis, & dissimilibus discernuntur: vt amare, nocere, & lædere repugnant.

Argum. amat illum, igitur non insectatur conuiciis, non lædit.

De Caußis. Cap. XXVI.

Caussa

EST, quæ sua vi efficit id, cuius est caussa: vt ignis, ardoris cruditas, morbi.

Est quadruplex:

Finalis, cuius gratia fit aliquid: vt hominibus beata vita.

Arg. homo est factus ad contēplandum, ergo non ad pastum.

Efficiens, à qua aliquid est: Sol diem efficit.

Arg. senectus caret poculis, quare & temulentia.

Forma est ratio rei, & nota, per quam res est id, quod est, & ab aliis distinguitur. Arg. Animus hominis est immortalis, igitur ad æternitatem beatæ vitæ aspiret.

Materia est, ex qua, & in qua res sunt: vt statuæ æs. Argum. Corpus est mortale, ergo ab eo animus est seuocandus.

De Effectis. Cap. XXVII.

Effecta

SVNT ea, quæ orta sunt de caussis: vt dies à Sole.

Sunt numero totidem, quod caussarum genera, cum quæuis caussa suum habeat effectum.

Cognoscuntur per suas caussas: quoniam quælibet caussa suum ostẽdit effectum: vt bellum est effectus pacis, quę est finis belli: dies, Solis; homo corporis & animi.

Argumentum sumitur hoc modo: Virtus parit laudem, ergo sequenda; voluptas infamiam gignit igitur fugienda.

De comparatione. Cap. XXVIII.

Hic locus tractatur, tripliciter.

A comparatione maiorum: si non conuenit maius, neque minus conueniet. Vt clari ciues Saturnini & aliorum sanguine non se contaminarunt, immo honestarunt, igitur nec is, qui Catilinam, qui fuit ciuium interfector, occiderit.

Minorum: si quod minus videtur conuenire, conueniet etiam id, quod magis: Vt, surgunt de nocte latrones, vt homines iugulent, tu, vt te ipsum serues non expergisceris?

Parium, qui locus nec elationem, nec submissionem habet vt

Non licuit Mamertinis fœderatis imperare nauim, ergo nec Tauromitanis fœderatis imperare licebit.

De argumentis remotis. Cap. XXIX.

REMOTA, siue assumpta dicuntur sine arte, non quod sine arte tractentur, sed quod ea non parit oratoris ars.

Quæ

Argumenta
- Quæ Cicero nomine testimonij complectitur: sed Quinct. diuisit in præiudicia testes, &c.
- Quæ, vt ex se arte carent, ita eloquentiæ viribus sæpe alleuanda, & refellenda sunt.
- Olim oratores cum caussas in iudiciis agebãt, quæ ad hoc genus rerum pertinebant, meditata habebant: nunc, iudiciis ad Iureconsultos translatis, cognoscenda sunt, ad oratorum scripta intelligenda.

Dn Præiudiciis & testibus. Cap. XXX.

- Præiudiciorũ vis omnis tribus generibus continetur.
  - REBVS, quæ aliquando ex paribus caussis sunt iudicatę, quę exempla rectius dicuntur.
  - Iudiciis, ad ipsam caussam pertinentibus, vnde etiam nomen ductum est: vt in Miloniana.
  - Aut, cum de eadẽ caussa est pronuntiatum.
- De testibus
  - Olim oratores multa pro testibus, & contra testes dicebant: vt patet in orat. pro Flacco.
  - Nunc iudiciorum mutata ratio, facit, vt ne is labor sit necessarius.

De vsu & vtilitate locorum. Cap. XXXI.

QVI vult in dicendo excellere, habeat locos paratos, & expeditos.

Vbi res ad dicendum proponitur, inspiciendi sunt diligenter omnes loci, vnde argumenta sumuntur.

Quæ ei facile occurrent, qui locos cogitatione sepserit, & studium ac diligentiam adhibuerit.

Qui modus in argumentis adhibendus. Cap. XXXII.

HAC argumentorum copia non est imprudenter vtendum;& non solum inuenienda,sed etiam iudicanda sunt.

Siquidem nō semper, nec in omnibus caussis,ex iisdem, argumentorum momenta sunt.

Vnde,leuia,aliena,& inutilia resecanda sunt: habeatur igitur cum iudicio selectus.

Et quia iidem loci valent ad faciendam fidem,& motū & non facile,quæ ad mouendum affectus conferunt, cognoscuntur,de affectibus mouendis dicendum est.

De Affectibus. Cap. XXXIII.

MAXIMA vis existit oratoris in hominum mentibus permouendis,quod amplificatione fit.

Amplificatio est grauior quædam affirmatio,quæ motu animorum,conciliet in dicendo fidem.

Quæ verborum & rerum genere fit: de verbis dicetur cum de elocutione agetur.

Rerum amplificatio sumitur ex locis, qui valent ad fidem faciendam:à definitionibus conglobatis, à consequētium frequentatione,&c.

De locis vnde sumuntur amplificationes à Cap. XXXIIII. ad. XL.

Amplificatio-{

A definitionibus conglobatis, cum aliquid variis modis definitur; vt, historia est testis temporum, lux veritatis, vita memoriæ,& magistra vitæ.

A consequentium frequentatione, cum plura consequentia conglobantur.

A contrariarum rerum conflictione: vt, inertes homines fortissimis insidiari,stultissimos prudentissimis, ebriosos sobriis,dormientes vigilantibus.

A dissi-

nes su-muntur,

A dissimilium & inter se pugnantium rerum conflixione: vt In 2. Phil. O recta ipsa misera, &c. Eundem læderes & laudares, & virum optimum, & hominem improbum esse diceres.

A caussis conglobatis, & his, quæ sunt orta de caussis, cum multæ caussæ, & multa effecta conglobantur

A similitudine, & exemplo, cum multa similia frequentantur, & exempla conglobantur.

Quæ sunt ad amplificandum adhibenda. *Cap. XL.*

Si caussa patitur adhibentur magna, quorũ alia sunt magna.

- Natura, vt
  - DIVINA, cœlestia:
  - Quæ habent caussas occultas,
  - Quæ sunt admirabilia in terris.
- Vsu hominum: vt sunt ea, quæ vel multum
  - Prosunt,
  - Obsunt
  - hominibus.
- † Horum tria sũt genera: nam homines mouentur, aut
  - Caritate erga
    - Deum,
    - Parẽtes,
    - Patriã.
  - Amore erga
    - Fratres,
    - cõiuges
    - Liberos
  - Dicitur pro his
    - Retinendis,
    - Amissis,
    - Periculo amittendi.
  - Honestate virtutis, & maxime
    - Iustitiæ,
    - Liberalitatis.

Quid in amplificatione seruandum. *Cap. XLI.*

In Amplificatione nihil nimis enucleandum est: minutá est enim omnis diligentia: hic autẽ locus grandia requirit:

Vnde iudicio est opus, vt videamus quo genere quaque in caussa vtamur augendi.†

† Vnde,

In exornatione tractantur loci, qui — Admirationem, Expectationem, & voluptatem, — moueant.

In deliberatione — Bonorum, & Malorum — enumerationes. Vbi exempla plurimum valent.

In iudiciis, ab — Accusatore, quæ ad iracundiam, Reo, quę ad miseratione͂ pertine͂t. Sed interdum ille ad misericordiã hic ad iracundiam mouet.

Cur quædam inuentionis pcæcepta ad caussarum genera dentur accommodata; & de dignitate exornationis.

Cap. 42.

ET si ex supra dictis locis omnis ad omnem orationem manat Inuentio:

Tamen facilitatis caussa seorsim pręcepta de singulis generibus dantur.

Genus exornationis

Est latum & spatiosum, quod non solum ad homines laudandos, sed etiam animalia, & anima carentia adhibeatur.

Nullum est genus hoc vberius ad dicendum, aut quod vtilius ciuitatibus esse possit.

Conficitur hoc genus magis ad motus animi leniter tractandos, quam ad fidem faciendam. Proprium eum laudis est res amplificare, & ornare.

Ante vitam, à ——— cap. 45.

Patria, Pare͂tibus, Maioribus — si — Rñdit eorũ virtuti. Nobilitauit genus suis factis.

Huc pertinent oracula, responsa, & signa, quæ futuram claritatem indicarunt.

- *Laudationis loci*
  - In vita à bonis — Cap. 44.
    - Externis, vt sunt
      - Educatio, Opus, diuitiæ, Potentia, Propinqui, Gratia, &c.
        - Si
          - Habuit, bene vsus sit, non superbe, &c.
          - Non habuit, patienter tulit, vel amisit.
    - Corporis, vt sunt
      - Forma, quæ præcipue laudatur, cum sit virtutis signum,
      - Viribus, Valetudine, &c.
        - sed horum leuior est laus; quę à virtute proficiscitur.
    - Animi, seu a virtute, q; vel est — cap. 45.
      - Virtus cognitionis: vt
        - Prudentia, quæ est rerum expetendarum, & fugiendarum scientia.
        - Sapientia, q̃ est rerũ diuinarũ humanarũq; sciẽtia, cuius comites sunt,
          - Dialectica,
          - Eloquentia.
        - Huc pertinent studia oĩum bonarum artiũ.
      - Actionis, cuius partes sunt — cap46
        - Iustitia, quæ dat cuique suum, cuius partes sunt
          - Religio in Deum,
          - Pietas in parentes,
          - Fides in rebus creditis
          - Lenitas, amicitia.
        - Fortitudo, quæ labores, & pericula cũ ratione suscipit.
        - Temperantia, quę libidines frenat.
        - Verecundia, quæ est virtutum custos.

Sumitur laus à loco virtutis, cap. 47.
- Si cuique virtuti propria laus a proprio officio & munere sumpta, tribuatur.
- Si res gestæ laboriosæ, cum periculo sine spe præmij, & aliorum causa sumptę laudentur.
- Si aduersi casus patienter & sapienter tollerati.
- Si sumantur laudanda, q̄ sint
  - Nouitate magna,
  - Magnitudine præstantia,
  - Genere ipso singularia:
- Si cum alijs præstantibus viris fiat cōparatio.

A tempore post vitam considerantur,
- Genus ipsum mortis, &
- Quæ mortē consecuta sunt: vt
  - Habiti honores,
  - Decreta virtutis præmia,
  - Res gestæ hominum iudicio comprobatæ,
  - Filiorum institutio, artium inuentio, & instituta.

De laude vrbium. Cap. XLIX.

Laudantur vrbes, à
- Conditoribus,
- Vetustate,
- Viris illustribus, & eorum gestis.
- A situ & munitione.

De Deliberatione. Cap. L.

PRAECEPTA de exornatione tradita conferunt etiam ad sententiam dicendam: quia quæ laudantur, suaderi solent.

In deliberando finis est dignitas, ad quem omnia referuntur in consilio dando.

In

In suadendo, & dissuadẽdo tria spectanda sunt.
- Quid sit, de quo deliberetur.
- Qui sint, qui deliberent.
- Qui sit, qui suadeat.

De re, de qua deliberatur. Cap. LI.

De re
- AVT certũ est posse fieri: & tunc potest esse dubium de
  - Tempore, &
  - Modo.
- Aut incertum, & tunc solemus prius ostendere
  - Etiam si fieri possit, non debere.
  - Deinde, non posse fieri.

In suadendo tres sũt partes
1 Fieri posse, & facile: quia difficilia sunt perinde ac si fieri non possent.
2 Esse honestum.
3 Esse vtile, vbi etiam magnitudo demonstratur, in qua etiam necessitas apparet.

De his, qui deliberant. Cap. LII.

† *In* DIVERSI sunt deliberantium animi, siue plures, siue singuli deliberent; quia †

Pluribus mutu interest, an Singulis, an
- Senatus, Populus, Romani, an Galli deliberent
- Cato, Cicero, Cęsar: iõ †

† *Intuẽda sunt*
- Sexus,
- Dignitas,
- Aetas,
- Et maxime mores.

Duo enĩ sunt hominum genera:
- Alterum agreste, quod anrefert vtilitatem honestati:
- Alterum expolitum, quod rebus omnibus dignitatẽ anteponit.

De prima parte suadendi Cap. LIII.

Honestas MIRABILES sui amores excitaret, si oculis cerneretur, sed ob vitiatam naturam cohortatione est opus.

- Honestatem apud
  - Homines honestos facile est persuadere: at apud
  - Turpes non ita: vnde non sũt aperte obiurgandi: sed moueri possunt
    - A laude, & Vtilitate } futura
    - Vulgi opinione.
    - Obiiciẽdo metum, quo hoĩes leuissimi facile terrentur.
- Interdum q̃ritur q̄d sit honestius: sed
  - Officium, quod scientia & cognitione continetur, prostponitur,
  - Officio, quo hominum societas & coniũctio cõseruatur: cuius partes sunt officium erga
    - Deum,
    - Patriam,
    - Parentes,
    - Et sic deinceps.

De Vtilitate. Cap. LIIII

- *Vtilitatis partes pro*
  - Eo, qui suadet, sunt
    - Facile,
    - Magnum,
    - Iucundum,
    - Sine periculo.
  - Eo, q̄ dissuadet, sunt
    - Difficile,
    - Paruum,
    - Iniucundum,
    - Periculosum.
  - Solet etiam quæri, vtrum, vtilius. †

- † *Cum vtilitatis species cum honestate certat: Qui*
  - Vtilitatem defendit, enumerabit
    - Commoda pacis, opum, potentiæ, & res quarum fructum vtilitate metimur.
    - Itẽ, quę incõmoda contrariorũ.
  - Honestatẽ tuetur, numerabit
    - Maiorum exempla, cũ periculo gloriosa.
    - Posteritatis memoriã augebit.
    - Vtilitatem ex laude nasci ostendet, & cum dignitate esse coniunctam.

Exer-

Exercitatio defendendi vtilitatem contra honestatem est vtilis in scholis: quia iniquorum ratio cognoscenda est, vt melius æqua tueamur.

De eo, qui suadet. *Cap.* *LV.*

Suadere, & dissuadere, est viri { Sapientis, Honesti, & Diserti, } { q. possit } { Mente prouidere, Auctoritate probare, Oratione persuadere }

Cuius viri { Vita illustris, Clarum genus, Aetas, & dignitas } Expectationem afferunt: sed videndum est, ne quæ dicit, ab eo, q dicit, dissentiant.†

† *At his contraria* { Summissiorem quendam modum postulāt: Nam, quæ in aliis libertas est, in aliis licentia vocatur. Et quibusdam sufficit auctoritas: quosdam ratio ipsa ægre tuetur. }

Quædam in deliberatione seruanda. *Cap.* *LVI.*

AD consilium dandū, caput est, nosse remp.

Ad dicendum probabiliter oportet noscere mores ciuitatis:

Qui, quia mutantur, etiam orationis genus mutandum erit.

In Senatu { Sine maiori apparatu dicendum. Sapiens enim est consilium: & aliis dicendi dandus est locus. Vitāda est ingenij ostentationisq; suspicio. }

Concio { Oēm orationis. } { Vim, Grauitatem, Varietatēq; } desiderat.

Et

Et eius maxima pars ad animorum motus admouenda est.

Ad persuadendum vim maximam habẽt exempla
- Aut recentium, quo notiora sunt:
- Aut veterum, quo plus auctoritatis habent.

De his, quæ iudiciis accommodata sunt, nihil est dicendum.
- Quia eorum mutata est ratio, & ita minus sunt necessaria.
- Et ex supra dictis locis intelligi possunt;
- Et ex iis, quæ de partibus orationis dicentur.

Finis Tabularum Libri Primi.

TABVLAE

Libri Secundi.

De Dispositione. Caput Primum.

Dispositio
- EST oratori maxime necessaria: non secus ac Duci exercitus instructio, ne confuse, & perturbatè dicat.
- Est autem dispositio, rerum inuentarum distributio.
- Cuius in infinita quæstione ordo, est fere idem qui

qui expositus est locorum.

In definita adhibenda sunt etiam, quæ ad motum animorum pertinēt: quo fit vt vtamur
- Exordio, in quo fit motus.
- Narratione, & Confirmatione — quæ docent
- Peroratione, qua fit motus.

De Exordio. Cap. II.

Exordium.

EST oratio animum auditoris idoneè comparans ad reliquam dictionem:

Quod tribus maxime rebus fiet, scilicet, si auditorem
- Beneuolum.
- Attentum,
- Docilemque fecerimus.

Beneuole audiet, si captabitur beneuolentia †

† a persona
- Nostra,
- Auditorū,
- Aduersariorum.

Qđ fiet narrando
- Merita,
- Officia,
- Virtutes.
- Et contraria in aduersarios conferendo.

Attēte, si de
- Magnis,
- Necessariis,
- Vtilibus rebus, ēt ipsis auditoribus, nos esse dicturos promittemus.

Intelligenter, si
- De qua re sumus dicturi ostendemus.
- Proposuerimus, & breuiter distribuerimus.
- Definiuerimus.

De generibus caussarum. Cap. III.

Caussarum genera pro quorum ratione

HONESTVM, quod per se conciliat animum auditoris:

Dubium, vel anceps, in quo opus est beneuolentia.

Obscurum, quod docilitatem requirit.

Humile, quod attentionem postulat:

Admi-

Varie ex ordiendum est, sūt quinque:

Admirabile, quod est præter hominum opinionem, sub quo etiam turpe continetur, quod insinuationem postulat;

Quæ latentur animum auditoris occupat.

Qua vtimur,
- Si caussa, vel persona sit turpis, quorum alterum iuuabit.
- Si animi auditorum aduersariorū oratione sint occupati, vel fatigati.
- Si sint defessi, quos recreabimus,
  - Spe breuitatis,
  - Si promittemus aduersariorum argumenta confutaturos:
  - Si vrbanitatem oportunā adhibebimus.

Cuiusmodi Exordia esse debeant. Cap. IIII.

Bona erūt exordia, si
- ACCVRATA & acuta.
- Illustra sententiis, & apta verbis.
- Sint causarum propria.
- Sumantur ex iis causæ locis, qui valeant ad leniter alliciendum & incitandum auditorem, quo maxime exordia spectant.

De vitijs Exordij. Cap. V.

Exordiorū vitia sunt septem.
- VVLGARE, quod in plures caussas potest accommodari.
- Commune, quod etiam in contrariam partē caussæ potest conuenire.
- Commutabile, quod potest ab aduersario leuiter mutatum, ex contraria parte dici.
- Longum, quod pluribus verbis, vltra quam satis est producitur.
- Separatum, quod non ex ipsa caussa ductum est, nec tanquam membrum est ei annexum.

transla-

Translatum, quod aliud conficit, quam caussæ genus postulat.

Contra præcepta, quod nihil eorum efficit, quorum caussa de exordiis præcepta traduntur.

De Exordio in genere iudiciali. Cap. VI.

In hoc genere:

CVRANDVM est, vt exordia ex visceribus caussæ sumantur.

Laudatio & conciliatio iudicis ad vtilitatem caussæ coniunguntur.

Allegatur pro honestis, dignitas: pro humilibus, iustitia, pro læsis, seueritas, pro infelicibus, miseria, &c.

Interdum remouetur metus, interdum vero adhibetur.

Non est ostentanda cura in principio.

In honestis, & paruis, atque frequentibus caussis non adhibetur exordium.

De Exordio in exornatione, & deliberatione. Cap. VII.

In hoc genere:

EXORDIA sunt maxime libera, & ex re vicina, & longe remota duci possunt.

Sæpe nulla, aut breuia esse debent, cum non supplex, sed hortator veniat orator.

Cum principio vtetur, proponat:
- Qua mente sit dicturus,
- Quibus de rebus.
- Quid velit,
- Hortatur ad se breuiter dicentem audiendum.

De Narratione. Cap. VIII.

NARRATIO est rerum explicatio, & quædã quasi sedes, ac fundamentum constituendæ fidei †

Bre-

Quæ tribus rebus, constat

- Breuitate: erit breuis, si
  - Constet simplicibus verbis:
  - Semel vnaquæque res dicatur:
  - Rescecentur quæ, nec cognitioni, nec vtilitati detrahant.
  - Breuitas tamen non sit inornata, & indocta.
- Perspicuitate: erit perspicua, si
  - Verbis vsitatis vtemur:
  - Ordo temporum seruetur:
  - Non interrupte narrabitur.
- Probabilitate: erit probabilis, si
  - Quæ narrantur, personis, locis, & rebus conuenient:
  - Cuiuscunque euenti caussa ponetur: & testata dici videbuntur:
  - Cum opinione, lege, religione, erit coniuncta:
  - Probitas narrantis,
  - Antiquitas, orationis veritas, & vitæ fides significabitur.
- Per hæc efficietur, vt auditor
  - Intelligat,
  - Meminerit,
  - Credat.

Sit etiam iucunda, & suauis; talis erit si continebit
- Admirationes,
- Expectationes,
- Motus animorum,
- Colloquia personarum,
- Dolores, lætitias, &c.

Quando narratione vtendum sit. Cap. IX

In
- INDICIIS non est opus narratione, si res sit nota, vel aduersarius narrauit.
- Exornatione, nulla narratio necessario sequitur exordium, sed aliqua in recensendis factis potest incidere.
- Deliberatione, nulla est narratio, cum narratio sit

tio sit prǫteritorum: extrinsecus tamen in deliberatione multa narrari possunt.

Priuata deliberatio certe nunquam narrationem exigit:

In concionibus sǫpe illa, quæ ordinem rei docet est necessaria.

De Confirmatione. Cap. X.

Confirmatio

EST, in qua firmamenta causæ afferuntur; dum quæ contra nos sunt, refellimus, & nostra confirmamus.

Confirmatio & confutatio, natura, tractatione, & vtilitate sunt coniuncta.

Tota spes vincendi, & ratio persuadendi in hac parte est sita, cum in ea nostra confirmemus, & contraria soluamus.

Vtrunque commode fieri potest, cum caussæ constitutio, siue status cognoscitur.

Quid sit Status. Cap. XI.

Status

EST quæstio, quæ ex prima caussarum conflictione nascitur.

Vt si intentio accusatoris sit, coniurasti cum Catilina: depulsio defensoris, non coniuraui: oritur quæstio, an coniurauerit.

Quæ quæstio vocatur constitutio, & status.

Dicitur status, quod ibi sit primus caussæ congressus, vel quod in eo caussa sistat.

Quot sint status. Cap. XII.

CVM tria sint, quæ in omni disputatione quæruntur, sit nec ne, quid sit, quale sit, †

Tres ēt sunt status.

An sit: an Clodius insidiatus sit Miloni: vbi opus est coniectura; & ideo coniecturalis dicitur.

Quid sit aliquid, & quo nomine afficiendū: vt fuerit Cæsar tyrannus, vel Rex: qui dicitur status definitionis.

Quale sit, & dicitur, qualitatis: vbi quæritur de
- Vtilitate,
- Honestate,
- Aequitate,
- Et de contrarijs.

Qualitatis partes sunt duæ.

Absoluta, cùm id quod factum est, nulla ratione extrinsecus petita, recte factum esse demōstratur.

Assumptiua, cum aliquid necessario foris assumitur, vt probetur recte factum.

De ratione, firmamento, & iudicatione.
Cap. XIII.

In statibus.

RATIO dicitur ea, quæ affertur à reo depellendi criminis caussa sine qua, non haberet quid defenderet.

Firmamentum, quod affertur contra ad labefactandam rationem: sine quo accusatio stare nō potest.

Ex vtriusque conflictione & concursu oritur quæstio quædam.

Iudicatio est quæstio illa, quæ oritur ex ista conflictione: sic dicta, quod in iudicium veniat.

Ad iudicationem omnis ratio totius orationis conferenda est: ac propterea reperienda est.

In coniectura nulla est disceptatio: quia cum negatur factum, non redditur ratio.

Vnde in caussis coniecturalibus, eadem est prima quæstio, & disceptatio extrema.

Quæ

Quæ, & quot quæstiones oriantur ex scripto, & quo statu contineantur. Cap. XIIII.

Ex scripti interpretatione quatuor modis oritur contentio: vel

CVM defenditur scriptum non dicere, quod aduersarius vult: dicitur ambiguum.

Cum scripto opponitur voluntas scriptoris: discrepantia scripti & voluntatis.

Cum scripto, contrarium scriptum affertur: scriptura contraria.

Cum ex eo, quod est scriptum, aliud nõ scriptum deducitur, quod ratiocinatione fit: dicitur, rotiocinatio.

Hæc quatuor controuersiarum genera semper in qualitatis statum cadunt.

Quomodo status tractentur. Cap. XV.

IVDICATIONE constituta, eam sibi ob oculos proponat Orator.

Quo omnes argumentationes ex locis repertæ conijciantur.

Quos locos, qui habebit in mente defixos, omnia videbit, quæ in re proposita dici possint.

Argumenta ita collocabit, vt firmissima in principio, quæ excellunt in extremo loco, mediocria in medio ponantur: vitiosa nullibi.

De Argumentatione. Cap. XVI.

ARGVMENTATIO est argumenti explicatio, vel artificiosa expolitio: cuius partes sunt
- Ratiocinatio,
- Inductio,
- Enthymema,
- Exemplum.

Quæ conficitur ex locis: si certa aut probabilia sumpseris, quibus efficias, vt quod dubium, aut minus probabile est, probabile videatur.

Pro certis hæc habemus.

Primum, quę sensibus præcipiuntur: vt quæ videmus, audimus, &c.

Deinde, quę communi opinione, & sententia sunt comprobata.

Præterea, quæ legibus cauta sunt: quæ in mores recepta.

Et deniq; id, quod est probatum, cui aduersarius non contradicit.

Probabilium genera sunt tria.

Vnum firmissimum, quod ferè semper accidit: vt liberos à parentibus amari.

Alterum velut propensius; eum qui valet in crastinum peruenturum.

Tertium, tantum non repugnans: vt in domo furtum factum ab eo, qui domi fuit.

De Ratiocinatione. Cap. XVII.

Ratiocinatio, quam Gręci syllogismum, & Epicherema vocant, constat

PROPOSITIONE, per quam locus ponitur, ex quo tota vis ratiocinationis emanat.

Propositionis confirmatione.

Assumptione, qua, quod ex propositione ad ostendendum pertinet, assumitur.

Assumptionis approbatione.

Complexione, qua, quod conficitur ex omni argumentatione, breuiter exponitur.

Quot sint partes ratiocinationis. Cap. XVIII.

PARVM refert, siuę tripartitam, siue quinquepartitam dicas.

Commodior tam est illa partitio, quæ in tres partes distributa est: ita vt propositio, & assumptio cum suis probationibus duas faciant partes.

Si proba-

Si probationes seorsim sumantur, erit quinquepartita.

Cum propositio, & assumptio sunt notæ, conficitur ratiocinatio missis confirmationibus.

Non semper incipiendum est à propositione, sed etiam à complexione, & assumptione, vt vitetur similitudo satietatis mater.

De Enthymemate. *Cap. XIX.*

Enthymema

EST imperfectus syllogismus: vel syllogismi pars.

Vnde, si vna ratiocinationis pars auferatur, fiet enthymema: vt, eloquentia est ars, igitur expetenda,

Optimum enthymema illud est, quod fit ex pugnãtibus, & quod etiam solum enthymema, quidam per excellentiam vocant.

Vt quem alienum fidum inuenies, si tuis hostis fueris?

Enthymema, latine commentum, & cõmentatio: quo nomine bipartita significatur argumentatio: sic dicta, quod in animo maneat illa pars præterita.

De Inductione. *Cap. XX.*

Inductio.

EST oratio, quæ ex rebus non dubijs captat assensionem auditorum: qua assensione facit, vt dubia propter similitudinem rerum quibus assenserit, probentur.

Vel est argumentatio, quæ ex pluribus collationibus peruenit, quo vult.

Fit interrogatione & respon- | Quod pomum generosissimum? puto, quod optimum:

sione Oratorijs, hoc modo.

Et equus? qui velocissimus:

Et plura in eundem modum. deinde id, cuius gratia illa posita sunt:

ita hominum, non qui claritate nascendi, sed qui virtute maxime excellit, erit generosissimus.

Hic modus argumentandi est poetis freques, quo Socrates plurimum vsus est.

Sed sunt duo diligēter cauenda.

Primum, vt quę sumuntur eiusmodi sint, vt sit necesse concedi.

Deinde, id cuius confirmandi caussa fit inductio, sit ijs, quæ sumuntur simile.

De Exemplo. *Cap.* XXI.

Exemplum

EST inductio imperfecta: vel inductio rhetorica.

In quo, ab vno simili argumentamur ad aliud.

Vt, Milo non est condemnandus, quod hominem necauerit, cum nec etiam Horatius condemnatus fuerit.

Differt ab enthymemate ratiocinatione, qa in his semper aliquid vniuersale sumitur, aut concluditur: ab inductione, quia ab vna tantum re simili procedit.

Vnde fit, vt sit quartum argumentationis genus.

De Epicheremate. *Cap.* XXII.

GRAECI interdum argumentationem vocant Epicherema.

Et nonnunquam eam, quam Cicero ratiocinationem appellat.

Aliquan-

Aliquando verò Epicherema vocatur breuis ratiocinatio, cuius omnes partes in vnam conferuntur: vt si dicas.

Sine caussa seruus Dominum accuset? Quæ augumentatio addendo alias partes, ad ratiocinationem reducitur.

De Sorite. Cap. XXIII.

Sorites

Multas argumentationes aceruatim conuoluit, & amplectitur; vnde nomen accepit: latine, aceruaIis.

Vt, quod est bonum, est expetendum: quod expetendum, approbandum: quod approbandum, laudabile, ergo quod bonum erit laudabile.

In hoc argumento, quod Dialectici à primo ad vltimum vocant, quasi per quosdam gradus, & varias ratiocinationes ad complexionem venitur.

De Dilemmate. Cap. XXIIII.

Dilemma

EST, in quo vtrum concesseris repræhenditur: vt si implacabiles sunt iracundiæ, summa est acerbitas: si autem exorabiles, summa leuitas.

Dicitur dilemma, quod ita vtrinque premat, vt ex altera parte capiat aduersarium: vnde cornutus etiam syllogismus solet vocari: Cic. compræhensionem appellat.

Si verum sit, non potest repræhendi: si falsum, diluitur, aut conuersione, aut alterius partis infirmatione.

Est itaq; dilemma ratiocinatio imperfecta, quę ducitur à duabus partibus contrarijs, cui si addatur assumptio, fiet ratiocinatio perfecta.

De Confutatione. Cap. XXV.

REFVTATIO aliquando sumitur pro tota actione defensoris, aliquando pro ea parte orationis, qua dicta ab aduersario dissoluuntur, quæ proprie repræhensio dicitur.

Est autem repræhensio, qua aduersariorum confirmatio, aut { Diluitur, aut / Infirmatur, aut / Eleuatur.

Hæc eodem inuentionis fonte vtetur, quo vtitur confirmatio, ijsdem, scilicet locis.

Quæ contra ab aduersario dicuntur, tolluntur, aut {
- Totum quod sumptum est, negando: aut
- Dicendo sumpta esse dubia, vel falsa, pro veris, & certis.
- Non effici ex sumptis, quod concluditur.
- Postea singula soluenda sunt.
}

Quomodo argumentationes oratoriæ sint tractandæ. Cap. XXVI.

Argumentandi ratio. {
IN oratione interdum sunt ratiocinationes breuiter conclusæ, & aperta enthymemata, & inductiones:

Quod, vt repræhendendum non est ita cauendum est, ne syllogismorum & enthymematum turba, sit conferta, & eodē modo semper conclusa oratio.

Adhibeatur ergo in argumentando, varietas, & iucunda quædam distinctio, & verborum, ac sententiarum exornatio.
}

De Peroratione. Cap. XXVII.

CVIVS locus proprius est in Peroratione: sed & alibi adhibetur, vt post rem cōfirmatā, vel reprehensam.

Omnes

Peroratio constat.

- Amplificatione.
  - Omnes affectus hic concitandi sunt: etiam alibi, sed breuius.
  - Hic omnes eloquentiæ fontes aperiendi, vt non solum beneuoli auditores se dedant: sed etiam repugnantes trahantur.
  - Iuuant ad hoc efficiendum, quæ de amplificatione, lib. 1. dicta sunt.
  - Caput est, vt orator prius in se motus excitet.
  - Valent etiam ad incitandum rerũ absentium imagines, ita repræsentatæ, quasi oculis cernantur.
- Enumeratione
  - Quę nonnunquam laudatori, suasori nõ sępe, accusatori sępius, quam reo est necessaria.
  - Cuius duo sunt tempora: alterum si diffidas memoriæ auditorum: alterum si frequentatis firmamentis, causa vim habitura sit.
  - Repetitio fiat per capita, ne videatur altera oratio.
  - Repetantur cum pondere verborum & sententiarum, ita vt non sit recta, sed variata repetitio.
  - In enumeratione vitanda est ostentatio memoriæ.

Finis Tabularum Libri Secundi.

Libri Tertij.

De Elocutione. Caput Primum.

HOC Libro agitur de Elocutione, in qua Orator debet excellere.

Vnde ab eloquendo, Grȩce Rhetor, Latine, Eloquens. nominatur: & eloquendi vis ei soli conceditur.

Eloqui autem, est omnia, quæ mente conceperis promere, atq; ad audientes proferre.

Hoc maxime arte docetur: hoc studium & exercitationem, & imitationem requirit: hoc, maximè Orator est oratore præstantior.

Eloquens autem is dicitur, qui ita dicit, vt
- Probet, quod est necessitatis,
- Delectet, suauitatis,
- Flectat, victoriæ.

Quæ in Elocutione spectanda sint Cap. II.

In Elocutione spectatur, vt dicamus.
- Latine, Plane, — SED de ratione puri dilucidiq; sermonis non est hic prȩcipiendi locus: traditur enim doctrina puerili.
- Ornate, & ad id quid agitur apte, & congruēter. — Harum partium
  - Altera dici postulat ornate.
  - Altera hanc habet vim vt oratio
    - Sit Iucunda;
    - In sensus influat;
    - Pluribus rebus sit instructa.

De Ornatu. Cap. III.

Oratio
- Ornatur genere primum, & quasi colore — vt sit
  - Grauis, Suauis, Erudita, Liberalis,
  - Sensus & dolores habeat, quantum opus sit.
  - Quod nō est singulorum, articulorum, sed in

quodã, & succo. | Admirabilis, Polita. | in toto hæc spectantur corpore.

Genus dicendi eligendum est, quod
- Maxime teneat eos, qui audiunt.
- Quod non solum delectet.
- Sed etiam sine satietate delectet.

Sed volenti ornate dicere,
- Sylua rerum primum ac sententiarum comparanda est.
- Rerum enim copia verborum copiam gignit.
- Et si est in rebus honestas, in verbis etiam est splendor quidam.

De ornatu orationis. *Cap. III.*

Omnis oratio conficitur ex verbis: quorum ratio, vel Simpliciter, vel Cõiunctè cõsideratur. vnde ornatus est vel in Singulis verbis, vel in cõiunctis & cõtinuatis: vel Proprijs & vna cũ reb⁹ natis, aut nouatis & quasi factis.

De verbis simplicibus. *Cap. V.*

Verba simplicia natura, alia sunt.
- Consonantiora, vt moderatio, quam modestia.
- Grandiora vt optimus, quam bonus.
- Nitidiora, vt bos, quã vacca.
- Alia his cõtraria.

Vt enim syllabæ è literis melius sonantibus clariores sunt; ita verba ex syllabis, magis vocalia.
Et quo plus quæque spiritus habet, eo pulchrior.
Et quod facit syllabarum, idem verborum copulatio: vt vnum alij iunctum melius sonet.

Ex sim.

Ex ſimplicibus optima creduntur, quæ

- Maxime exclamant, aut ſono ſunt iucundiſſima.
- Et honeſta turpibus potiora ſunt: ſordidis in oratione erudita non eſt locus.
- Clara vero & ſublimia, materiæ modo, cernenda ſunt.
- Quod enim alibi magnificum, tumidum alibi: & humilia circa res minores.
- Sed hæc aurium iudicio ponderanda ſunt: in quo etiam conſuetudo bene loquendi valet.

Verba quæ orator ad orationem ornandam affert,

- Aut ſunt inuſitata
- Aut nouata,
- Aut tranſlata.

De verbis inuſitatis. Cap. VI.

Inuſitata ſunt,

- VERBA priſca, & vetuſta, & ab vſu intermiſſa,
- Quæ ſunt poetarum licentia liberiora, quam oratorum.
- Quo ornamento vnice Virgilius vſus eſt.
- Habet etiam in oratione poeticum verbum dignitatem, ſi raro, & ſuo loco adhibeatur: vt effare, ſoboles, nuncupari, & alia, quibus grandior & antiquior oratio videri poteſt.

De verbis nouis. Cap. VII.

Noua verba ſunt, quæ ab eo, qui dicit gignuntur.

Quæ fiunt, aut

- SIMILITVDINE, vt Syllaturit, Fimbriaturit, ad ſimilitudinem verbi, proſcripturit.
- Imitatione: vt, tinnio, rugio, clangor, & ſimilia.
- Inflexione: vt, à bibo, biboſus; mimographus.

Adiun-

Adiunctione: vt, versutiloquus, expectorare: Græcis magis concessum est, verba fingere, sed tamen aliquando audendum est.

Si quid durius finxeris, præmunies, dicendo, vt ita dicam; si licet dicere: quodammodo, &c.

De Tropis. *Cap. VIII.*

Tropus — EST verbi, vel sermonis à propria significatione in alienam cum virtute mutatio. — Vt cum dicim⁹ — Lætas segetes, Verbum, Lætus, ab homine ad segetes trāsfertur.

Tropi sunt numero 11. In vno verbo, septem, metaphora, synecdoche, &c. In oratione quatuor. Allegoria, periphrasis, &c.

De Metaphora. *Cap. IX.*

Metaphora. — QVAE Latine, translatio, dicitur, fit, cum verbum transfertur è loco, in quo proprium est, in eū, vbi non proprium, aut translatū melius, ꝓprio est. Fit ergo, aut —

Necessitatis caussa, cum deest verbum proprium: vt gemmare vites: homo durus, & asper.

Aut quia est significantius: vt, incensus ira, lapsus errore.

Aut quia decentius & ornatius: vt lumen orationis, flumen eloquentiæ.

Caussa cur delectemur translatis verbis, cum adsunt propria, est, quod translatio sit similitudo ad vnum verbum contracta: similitudine autem mirifice capiuntur animi.

Translatio & similitudo differunt, quod hęc comparat aliquid rei, quam volumus exprimere: fecit, vt Leo: hæc pro re ipsa ponitur: homo est Leo.

Quotu-

Quotuplex sit translatio. *Cap.* X.

Metaphora est quadruplex.

CVM ab animali ad animal fit translatio: vt si dicas hominem latrare.

Cum inanima pro inanimis sumuntur: vt, concentu virtutum nihil est suauius.

Cum pro rebus animalibus inanima; vt, duo fulmina belli Scipiades.

Cum animata, pro inanimis: vt accipiens sonitum saxi de vertice pastor.

Sed mira sublimitas in translatione est, cum rebus sensu carentib. actum, & animos damus.

Quid gladius in acie Pharsalica agebat, &c.

Quæ sint in metaphora animaduertenda

Fugienda est dissimilitudo. qualis est in hac cœli ingentes fornices.

Ne a longe simile ducatur; non syrtim patrimonij, sed potius scopulum dixerim: non Charibdim, sed voraginem bonorum.

Ne sit humilis: vt sassea verruca: nec maior, quam res postulat: vt tempestas commessationis; nec minor.

Non sit frequens & immodicus vsus, qui potius obscurat orationem, quam illustret: continuus, in allegoriam & ænigma migrat

Quod si vereare ne sit durior, mollitur, dicẽdo, vt ita dicam: debet enim translatio esse verecundia; vt precario, non vi venisse videatur.

Non omnes, quæ poëtis conceduntur etiam oratoribus concessæ sunt: vnde Orator non dicẽret, aues pennis remigare, pastorem populi, &c.

De Synecdoche. *Cap.* XI.

EX parte totum: ex puppi nauis, ensis ex mucrone.

Ex vno plures: Romanus prœlio victor: hostis habet muros.

Ex for-

Synecdoche, seu intellectio fit, cum significatur

Ex forma, seu specie genus; Sabellicus sus pro quouis.

Ex materia res vniuersa: pinu, nauis auro, aurea pecunia: ferro gladius.

Ex toto pars: fontem ignemq́; ferebat.

Ex pluribus vnus: Oratores visi sumus.

Ex genere pars illi subiecta: vt ales, pro Aquila.

Ex antecedentibus consequentia: vt, aratra iugo referunt suspensa iuuenci.

Vt translatio permouendis animis, & variandis ac sub oculis subijciendis rebus, inseruit. Ita Synecdoche ad variandum sermonem: sed omnia liberiora poëtis, quam Oratoribus.

De Metonymia. Cap. XII.

Meton. seu denominatio. demnnstrat.

PER caussas effecta: vt dona laboratæ Cereris: Platonem legi, id est, eius scripta.

Ex effectis caussas: cum scelus, compræhensum dicimus, pro scelerato: mortem pallidam: timorem mœstum.

Ex eo quod continet, id quod continetur: sic moratæ vrbes: seculum felix: Roma, pro Romanis.

Ex possessore res possessas: Ardet Vcalegon, id est, eius domus.

Ex signo, res: toga, pro pace: fasces, pro magistratu. Hanc Rhetores hypallagen vocant.

De Antonomasia. Cap. XIII.

PRONOMINATIO ponit aliquid pro nomine: vt euersor Carthaginis, pro Scipione: Romanæ eloquentiæ princeps, pro Cic.

Epitheton, Latine, appositum, non est tropus, quia nihil vertit. Necesse est enim, vt id, quod est appositū, si à proprio diuerseris per se significe-

Antonomasia, seu

significet & faciat antonomasiam, quod non facit epitheton.

Apposito frequentius & liberius vtuntur poëtæ, modo cõueniat verbo cui apponitur, quam oratores: vnde illi dicunt, dentes albi, humida vina: quæ apud Oratores redundant.

Quod si epitheton aliquid efficiat, vt in his, ô abominandũ scelus, ô deformem libidinem, non redundat.

Exornatur autem translatis: vt cupiditas effrenata: insanę substructiones, & alijs adiunctis tropis: vt turpis egestas, tristis senectus.

Vnde sine appositis nuda & incompta est oratio: sed ne oneretur multis; quia fit longa, & impedita.

De Onomatopeia. Cap. XV.

Onomatopeia. Nominatio.

ONOMATOPEIA, est fictio nominis.

Apud Græcos inter maximas habetur virtutes: Latinis vix permittitur.

Verum, qui primi sermonẽ fecerunt multa finxerũt nomina: vt mugitus, sibilus murmur.

At nunc raro, & cum magno iudicio hoc genere est vtendum, ne noui verbi assiduitas odium pariat.

Sed si quis commode, & raro vtatur, exornat orationem.

De Catachresi. Cap. XV.

Catachresis, seu abusio

EST, qua verbo simili & proprio quo pro certo, & proprio vtimur.

Vt, vires hominis breues, longum consilium: grauis oratio pro magna: minutus animus, pro paruo. Sic Pixides, cuiuscunq: materiæ sint:

Abutimur verbis propinquis, nõ solum cum res carent nomine, vt cum parricidam, matris interfectorem vocamus; sed etiam cum habent:

vt,

Tellu[?] graue pro magno.

vt, equum ædificant: oculis perlegunt.

Hoc differt abusio à translatione quod sit licentior, & audacior, licet non sit impudens.

De Metalepsi. Cap. XVI.

Metalep. idest, TRANSVMPTIO, ex alio in aliud veluti viam præstat: post aliquot aristas mirabor mea regna: per aristas spicas, & per has segetes, & annos intelligimus.

Tropus rarissimus, & maxime improprius.

De Allegoria. Cap. XVII.

Allegoria. LATINE, inuersio, aliud verbis aliud sensu ostendit, ac etiam contrarium: tempus est equum spumantia soluere colla.

Habet vsum frequētem in oratione, sed plerunque apertis permiscetur verbis, ita vt non sit perpetua allegoria.

Genus permistum est frequentissimum.

Illud vero speciosissimum genus orationis, in quo similitudinis, allegoriæ, & translationis gratia permista est.

Cauendum est, vt quo genus cæperis translationis, eodem finas: vnde non incipiar ab incendio, & finias tempestate.

Seruit allegoria etiam in quotidiano sermone frequentissime.

Allegoria, si sit obscura, fit vitium, quod dicitur ænigma: quo tamen poëtę interdum, oratores nunquam vtuntur.

De Ironia. Cap. XVIII.

Ironia QVAM illusionem vocant, nō solum aliud sensu, & aliud verbis ostendit, sed etiam contrarium: quæ cognoscitur, aut
- Pronuntiatione,
- Aut Persona,
- Aut rei natura.

De Periphrasi. Cap. XIX.

Periphrasis

EST, cum pluribus verbis, id quod vno, vel paucioribus dici potest, explicatur, id est, circuitus loquendi: vt tempus erat quo prima quies mortalibus ægris, incipit, &c.

Apud poëtas frequentissimus, & apud Oratores non rarus; sed semper tamen astrictior.

Cui contrarium est vitium, quod perissologia dicitur: obstat enim quidquid non adiuuat.

De Hyperbato. Cap. XX.

Hyperbaton,

HOC est transgressio, quæ verborū perturbat ordinem: aut

- Peruersione: vt mecum, tecum quibus de rebus: maria omnia circum: aut
- Transiectione: vt, orationem in duas diuisam esse partes.

Transiectio, quæ rem non reddit obscuram prodest ad continuationes, de quibus dicetur postea: in quibus debet oratio numerum quendam poëticum habere.

Poëtæ etiam verborum diuisionem faciunt: vt septem subiecta trioni: quod, oratio non recipit.

vel hoc fugit ocior auro

De Hyperbole. Cap. XXI.

Hyperbole

EST ementiens superiectio, vel augendo, vel minuendo: vt, fulminis ocyor alis: vix ossibus hæret.

Sed tam in augendo, quam in minuendo seruetur mensura quædam: nam, licet sit vltra fidem, non tamen vltra modum.

De ornatu, qui est in verbis coniunctis. Cap. 22.

Continuatio verborum duas res habet: scilicet

- Collationem,
- Et modum quendam, siue numerum.

Con-

Conformatur autem oratio { Verbis, & sententijs, de quibus prius dicetur: deinde de collatione: postremo de modo, & forma, id est, de numeris.

De Figuris. Cap. XXIII.

Figura { EST conformatio quædam orationis remota à communi & primum se offerente ratione.
Differt à tropis, quia fieri potest in proprijs verbis, quod in tropos nõ cadit: vt, si verba propria geminentur.
Coeunt tamen frequenter in eadem sententiam tropus & figura: vt si duo verba similiter desinentia essent translata.

De generibus figurarum. Cap. XXIIII.

Quotuplex sit figura. { VT omnis oratio versatur in sensu & verbis, ita & figuræ: Vnde duplex est figura: altera verborum, altera sententiarum.
Verborum exornatio est, quæ ipsius sermonis insignita continetur perpolitione.
Inter has duas figuras hoc interest; quod verborum conformatio tollitur, si verba mutentur; sententiarum verò permanet, quibuscunq; verbis vtaris. Vt si esset repetitio cum interrogatione, sublata repetitione, potest manere interrogatio.
Inter auctores parum conuenit de figurarum numero, & hominibus, & aliqui aliquas inter verborum, alij inter sententiarum figuras reijciunt.
Nos meliorum scriptorum sententiam explicabimus.

Quot modis fiant figuræ? Cap. XXV.

Figuræ verborum tribus modis fiunt, scilicet

ADIECTIONE: vt occidi, occidi non Spurium Melium: vbi, verbum, figurate geminatur.

Detractione: vt, abiit, excessit, erupit euasit, vbi detrahitur, Et,

Similitudine vocum: vt, cum gratiæ caussa nihil facias; omnia tamen sunt grata, quæ facis.

De figuris, quæ fiunt per adiectionem. Cap. XXVI.

REPETITIO, cum ab eodem verbo ducitur sæpius oratio: vt, nihil agis, nihil moliris, nihil cogitas.

Conuersio superiori contraria, cum in idem verbum coniicitur sæpius oratio.

Complexio, quæ duas superiores complectitur: cum in principio & fine eadem verba repetuntur.

Conduplicatio est verborum geminatio, quæ interdum habet vim, alias vero leporem: & pluribus modis fit.

Aut enim adiungitur idem: viuis, & viuis.

Aut idem quod erat in principio, in extremo etiam ponitur.

Aut continenter idem, non in eadem sententia: pene par; non par, &c.

Aut post aliquã interiectioné.

Possunt etiã, vel media respondere primis, vel vltimis.

Interim tota sentẽtia repetitur.

Traductio est eiusdem verbi crebrius positi quædam distinctio, quæ non offendit, sed concinniorem reddit orationem: vt, qui nihil habet in vita, iucundius vita, is cum virtute vitam non potest colere.

Ex

Ex eodem genere exornationis est, cum idem verbū modo in hac, modo in altera re ponitur: cur rē studiose curas; q multas tibi dabit curas?

Polyptoton, latine casuum commutatio, cum idem in multis casibus ponitur:

Fit autem, aut in vno verbo, aut in pluribus: & per casus intelliguntur etiam verborum tempora:

Vt pleni sunt omnes libri, plenæ sapientum voces, plena exemplorum vetustas. Et in eadem oratione hæc verba, prohibuit, eripuit, aspersit. Vnde casuum commutatio, nō est eadem, cum traductione.

Synonymia est, cum verba idem significantia congregantur. Abiit, excessit, erupit, euasit.

Interdum etiam orationes eosdem sensus facientes aceruantur: perturbatio mentis, offusa caligo, &c.

Polysyndeton, cum oratio coniunctionibus abundat: vt, tectumque laremq;, armaque.

Gradatio, repetit quæ dicta sunt, & priusquā ad aliud descendat in pluribus resistit: vel est, cū sursum versus reditur: vt, Africano virtutem industria, virtus gloriam, gloria æmulos comparauit. Rarior est hæc figura, cum habeat artem affectatam.

De figuris verborum, quæ fiunt per detractionem.

Cap. XXVII.

HAE figuræ nouitatis, breuitatisque caussa maxime petuntur.

Synecdoche, cum verbum subtractum satis ex cæteris intelligitur: vt, sermo nullus, scilicet, nisi de te.

Differt ab aposiopesi, in qua incertum est, quod tacetur, aut certe longiore sermone explicatur.

Dissolutio, cum demptis cōiunctionibus dissolute plura di-

ra dicuntur, vel in singulis verbis, vel sententijs: vt Gallia cuius virtuti, fidei, felicitati commendata est.

Dissolutionis & polysyndeti fons vnus est: quia acriora faciunt, quæ dicuntur, & vim quandam addunt.

Differt ab articulo, qui idem est, quod incisum.

Adiunctio est, in qua ad vnum verbum, plures sententiæ referuntur, quarum vnaquæque illud desideraret, si sola poneretur: alias Zeugma dicitur: Quod verbum, vel in principio, vel in fine, vel medio ponitur. Vicit pudorem libido, timorem audacia, rationem amentia.

Disiunctio est, cum eorum de quibus dicimus, vnumquodq; certo clauditur verbo: Homerum Colophonij ciuem esse dicunt suum: Chij suum vendicant: Salaminij repetunt.

Sinœciosis, quæ duas res aduersas colligat; vt, tam deest auaro, quod habet, quam quod non habet.

De figuris verborum tertij generis. *Cap.* 28.

Tertiū figurarum genus, aut
- Similibus,
- Paribus,
- Contrarijs vocibus in se aures, & animos excitat.

Annominatio, Græce paranomasia, cū paululum immutata verba, atq; deflexa in oratione ponuntur: quæ fit,
- Adiectione: emit mortem, immortalitatem.
- Detractione: non exigo, vt immoriaris, legationi, sed immorare.
- Commutatione: reprimi, non comprimi,
- Translatione: homini nauo, an vano.

Hæc figura est leuis, ni sententiarum pondere impleatur.

Similiter cadens est, cum in eadem constructione verborum, duo, aut plura sunt verba, quæ similiter ijsdem casibus efferuntur, etiam si dissimilia sint, quæ declinantur.

Nec tantum in fine deprehenditur: sed respondent, vel

prima

prima inter se vel medijs, vel extremis, quomodocunque accommodentur:

Vt in eadem oratione hæc verba: audendum, audiendum: proiectus, paratus: prætor, imperator: audacia, impudentia.

Similiter desinens, est similis duarum sententiarum, vel pluriũ finis, id est, cũ orationis membra, vel articuli simili exitu terminantur: vt, non modum ad eius salutem extinguendam; sed etiam gloriam per tales viros infringẽdam.

Hæc differt à superiori, quod ibi possunt esse dissimilia, quæ declinentur, hic non ita: illa solum in his, quæ declinantur, hæc etiam in alijs partibus, vt in aduerbijs.

Compar, Græce, isocolon, cũ orationis membra cõstant fere pari numero syllabarum: extrema hyeme apparauit, ineunte verè suscepit, media æstate confecit.

Contra positum, vel cõtentio, græce, antitheton, cũ singula singulis, vel bina binis opponuntur,

Vt, vicit pudorem libido: timorem audacia, rationem amentia: non nostri ingenii, vestri auxilij est.

Nec semper contrapositum subiungitur.

Commutatio, cum duæ sententiæ inter se discrepantes ita efferuntur, vt à priore, posterior contraria priori proficiscatur. Non vt edam viuo, sed vt viuam edo:

Correctio, quæ corrigit, quod positum est verbũ: quæ fit duobus modis: vel enim tollitur verbum, nõ ponendo aliud: vt, ciuis, si ciuis appellari potest: vel magis idoneum ponendo; vt omni officio, vel potius pietate.

Correctio verò sententiæ, non est huius loci.

Dubitatio est, cum Orator quærere videtur, vtrum de duobus, aut quid de pluribus, potissimum dicat.

Quid verborum figuræ orationi conferant, & quid in eis cauendum sit Cap. XIX.

QVI parce, & cum res postulat his figuris vtitur, iucundiorem facit orationem.

Qui immodice & sine iudicio eas adhibet, gratiam varietatis amittit.

Danda ergo opera est, vt { Nec multæ sint supra modum. { Aut iunctæ, Aut frequentes. Nec eiusdem generis. }

Quod intellige de his, quę nobiles sunt, atque insignes, non de illis, quę sunt valde vsitatę, & vulgatæ, quę si sint, crebriores aures non offendunt.

Ridiculum etiam est, neglecto rerum pondere, & viribus, sententiarum inania verba in hos modos deprauare.

Figuræ enim sunt quasi gestus orationis, & eas sine sententia sectari, est quærere habitum sine corpore.

Sciendum est, quid quisque locus in orando postulet, quid persona, & tempus.

Maior pars harum posita est in delectatione: vbi ergo atrocitate, miseratione pugnandum est, quis ferat contraposita, similiter cadentia, &c. vbi verborum curę derogat affectibus.

De Figuris sententiarum. Cap. XXX.

SENTENTIARVM Figura est exornatio, quæ nō in verbis, sed in ipsis rebus quandam dignitatem, & quidem maiorem habet.

Quo genere, quia excelluit Demosthenes, idcirco oratorum princeps est iudicatus.

Schemata vocant Græci, quæ nō tam in verbis pingendis pondus habent, quam in illuminandis sententiis.

Nec aliud est, dicere, quam aliqua specie illuminare sententias.

Interrogatio Figura est, quoties nō sciscitandi gra- { Instandi: quousque abutere patientia nostra?
Interrogamus etiam, quod negari non potest.
Aut, vbi respondendi difficilis est ratio: Quomodo? Qui fieri potest?

Inui-

tia assumitur, sed

Inuidiæ & miserationis euassa.

Conuenit etiam indignationi, & admirationi.

Interdum est acrius imperandi genus: non arma expedient? &c.

Aliquādo nosmetipsos interrogamus. Quid agam?

Responsio est, cum aliud interroganti, ad aliud, quia sic vtilius sit, occurritur, aut augendi criminis, gratia, aut declinandi. An fustibus vapulasti? & innocens quidem. An hominem occidisti? respondetur, Latronem.

Subiectio est, cū orator vel interrogat seipsum, & respōdet sibi: vel cum alium rogauerit, nō expectat responsum.

Et domus tibi deerat? at habebas.

Anteoccupatio, vel præsumptio, & prolepsis, cum id, quod obiici posset, occupamus. Præsumptione etiam verborum vis confirmatur: Quamquam illa non pœna, sed prohibitio sceleris fuit: ac etiam repræhensione, quam alij correctionem vocant.

Correctio est, quę tollit sententiam aliquam, & eam alia, quæ magis idonea videtur, emendat, & corrigit.

Dubitatio est, cum quærimus vnde incipiendum, vbi desinendum, quid potissimum dicendum, an omnino dicendum sit. Quo me vertam nescio

Communicatio, cum, aut ipsos aduersarios consulimus; Tu deniq; Labiene quid faceres?

Aut cum iudicibus deliberamus: Nunc ego iudices iam vos consulo, &c.

Prosopopeia est personarum ficta inductio: qua & aduersariorum & nostros cum aliis sermones, & aliorum inter se credibiliter introducimus.

Quin & mortuos excitare in hoc genere dicendi concessum est.

Vrbes etiam populi vocem accipiunt: In quibus hoc modo mollior fit figura. Etenim si mecum patria ita loqueretur, &c.

Formas quoque fingimus sæpe: vt famæ, virtutis, &c.

Apostrophe, est auersus a iudice sermo: siue aduersarios inuadimus, siue ad inuocationem conuertimur; siue ad inuidiosam implorationem: O leges Porciæ, legesque Semproniæ.

Hypotyposis, seu descriptio, qua ita res aliqua describitur, vt cerni potius, quam audiri videatur.

Nec solum quæ facta sunt, aut fiant, sed etiam quæ futura sunt, aut fuerint, exprimuntur.

Aposiopesis, vel præcisio, & interruptio, ostendit affectũ vel iræ, vel solicitudinis. Quos ego: sed motos pręstat componere fluctus.

Ethopeia, est imitatio vitæ, vel morum alienorũ: ornamentum aptum ad animos conciliandos & permouẽdos.

Emphasis, cum ex aliquo dicto aliquid latens eruitur: vel cum plus significatur, quam dicitur: Iacuitque per antrum: vnde intelligitur corporis magnitudo.

Sustentatio est, qua diu suspenduntur auditorũ animi atq; aliquid inexpectatum subiungitur: aut ad aliquid leue, & minime criminosum descenditur.

Prætermissio, vel præteritio, cum dicimus nos præterire, vel non scire, vel nolle dicere, quod tunc maximè dicimus: Nunc quæror diminutionem vectigalium, non, &c.

Licentia est, cum orator, aut vereri, aut metuere debet; tamen aliquid pro suo iure dicit; quod minime offendit. Vide quam non reformidem, &c.

Concessio est, cum aliquid est iniquum, causę fiducia, videmur pati, atq; concedere: verum esto, eripe hęreditatẽ propinquis, &c. Sunt qui concessionem dictorum esse velint: sit fur, sit sacrilegus, &c. at bonus imperator, & felix. Concessio iuncta ironiæ magnam vim habet.

I, sequere Italiam ventis pete regna per vndas.

Parenthesis, vel interclusio, declinatio breuis à proposito: At longior digressio, quæ multis pars caussæ videtur, inter figuras quorundam iudicio numeranda non est, sed à Cic. numeratur.

Ironia.

Ironia, quæ à Quint. & Cic. inter sententiarum exornationes numeratur: differt ab ea, quæ est tropus, quid hæc sit, totius voluntatis fictio. Nouum crimen C. Cæsar, &c. tropus verò, breuior & apertior.

Distributio, cum aliquid in partes plures distribuitur; quarum vnicuiq; ratio deinde sua subiungitur.

Vel est cum in plures res, aut personas certas, negocia quædam dispertiuntur, neq; fit vlla mentio subiectæ rationis.

Permissio est, cum alicui rei vehementer confidimus, & ostendimus nos eam tradere, ac concedere alicuius voluntati, & cum relinquimus ipsis iudicibus, vel aduersarijs aliquid existimandum; aliqui permissionem factorum, concessionem dictorum esse putant.

Deprecatio, vel obsecratio, cum operam alicuius imploramus. Per dexteram te istam oro.

Optatio, quæ voti alicuius præbet significationem. Vtinam mihi facultatem caussa concederet.

Execratio, quæ malum alicui precatur: Dij te perdant.

Epiphonema, rei narratæ, vel probatæ summa acclamatio, Tantæ molis erat Romanam condere gentem.

Exclamatio est, quæ conficit significationem doloris, aut indignationis alicuius per hominis, aut rei cuiuspiam compellationem; O miserum me, & cætera O tempora, ô mores.

Sunt & illa iucunda, quæ simplicem, & minus præparatam ostendunt orationem, & minus suspectos faciunt,

VT est, quasi pœnitentia ducti: sed quid ego ita grauem personam introduxi.

Vel cum quærere quid nos dicamus figimus: Quid reliquum est? nunquid omisi?

Et cum aliqua veluti ignoramus: sed earum rerum artificem, quem?

Et cũ deponimus aliquid apud memoriam auditorum, & postea reposcimus.

Et hæc

Et hæc de tropis & ornamentis tum verborũ, tum sententiarum. | Hęc omnia dãtur orationi varios veluti vultus. Gaudet ergo res varietate, vt oculi vario rerum aspectu.

De Collocatione. Cap. XXXI.

Collocatio erit optima. Si
- Iunctam orationem efficiet,
- Cohærentem,
- Lenem, & æquabiliter fluentem.

In ea necessaria sunt,
- Ordo &
- Iunctura.

De Ordine. Cap. XXXII.

Ordinis obseruatio est in verbis
- Singulis,
- Cõiũctis.

In quibus hæc sunt cauenda.
- NE minora maioribus subiiciantur, sed semper crescat oratio: vnde non dices sacrilegus, & fur.
- Est & ordo naturalis: vnde potius dices, diem ac noctem: ortum & occasum, quam contra.
- Quædam ordine permutato fiunt superuacanea: vt fratres gemini, & gemini fratres.
- Verbo, sensum claudere, si cõpositio patiatur, optimum est: sed si asperum potius decori orationis consulatur.
- In oratione enim cum verba non sint dimensa transferri possunt in locũ vbi magis congruunt.

De Iunctura. Cap. XXXIII.

Si verba extrema ita cum consequentibus iungemus,

gemus, ne aſpere concurrant, neve vaſtius diducantur.

Aſperum concurſum efficiunt conſonantes illæ, quæ ſunt aſperiores, vt s, & x: ars ſtudioru, rex Xerſes.

Hiulcam reddunt orationem vocalium concurſus: vt, ſi longæ vniantur: viro optimo obtemperare: ſed minus peccabit, qui longis breues ſubiiciet.

Sed in hoc diligentia non ſit nimia: nam & Plato, & Demoſthenes, & Cic. ſæpe in oratione habent vocalium concurſionem.

Vt iunctura concinna, & elegãs ſit, aſſequemur.

Nam hiulca nonnunquam decent, faciuntq; ampliora quædam, & non ingratam negligentiam hominis, magis de re, quam de verbis laborantis indicant.

Vnde nimia vocalium concurſio eſt quidem vitanda; at modica & ſuo loco poſita non eſt repræhendenda.

Videndum eſt ne ſyllabæ vltimę verbi prioris, ſint primæ poſterioris.

Ne monoſyllaba multa continuentur: & itidem breuia verba & nomina: & contra, neque longa, quæ tarditatem afferunt.

Nec multa ſimiliter cadentia, & deſinentia continuentur: ſimiliter, nec verba verbis, & nomina nominibus ſub iiciantur.

Verborum iunctura maximam deſiderat diligentiam: ita tamen ne fiat operoſe: quia eſſet infinitus & puerilis labor. Stylus exercitatus efficit facilem iuncturam, & aurium iudicium.

De modo & forma verborum. *Cap.* XXXIIII.

DICENDI imperitus, quæ dicit, ſpiritu, non arte determinat. { Inane, Inconditum, Curtum:

At-

At Orator ita intelligat sententias verbis, vt nihil { Claudicans, & redundans, dicat.

Hoc oratio fit numero, qui aptam, & concinnam, & suauem efficit orationem.

De origine orationis numerosæ. *Cap.* XXXV.

PRINCEPS, dicitur fuisse Thrasymacus, cuius tamen nimis numerosa fuerunt scripta.

Isocrates ita rem temperauit, vt multi eum huius concinnitatis faciant auctorem.

Aristoteles, & Theodectes versum in oratione vetant esse, numerum requirunt: de quo Theophrastus accuratius præcepit.

Romani tempore Ciceronis agnouerunt numerum; de quo diligentissimè Cicero præcepit.

Cur numerosa oratio inuenta. *Cap.* XXXVI.

AVRES, aut potius animus aurium iudicio, naturalem quandam in se continent vocũ omnium dimensionem.

Vnde breuiora, & longiora iudicant: moderata expectant: mutila, & quasi decurtata ac immoderatius excurrentia sentiunt, quibus offenduntur.

Cum ergo aliquid fortuito, conclusè apteq; diceretur, notari potuit id, quod casu cecidisset: notatio autem artem parit.

Vt ergo poëtica & versus inuentus est terminatione aurium, & obseruatione prudentium, sic etiam in oratione, licet multo serius notatũ est certos esse concursus, conclusionesque verborum.

De incisis membris, & periodis. *Cap.* XXXVII.

INCISVM est sensus, non expleto numero, conclusus: plerisq; pars membri: domus tibi deerat? at habebas, &c.

Fiunt

Fiunt incisa etiam singulis verbis; Diximus, testes dare volumus.

Membrum, est sensus numeris conclusus, sed à toto corpore abruptus, per se nihil efficiens: ô callidos homines: ô rem excogitatam: ô ingenia metuenda: quem quæso &c

Tunc ergo incipit corpus esse, cum venit extrema conclusio: quem quæso nostrum fefellit, &c.

Periodus, Cic. ambitum circuitum, compræhensionem, continuationem, & circumscriptionem dicit.

Contemperetur membris omnis paulò longior circuitus: tamē aliud est { Cæsim, Membratim, & Circumscripte } dicere.

Circūscriptio est, cum ab initio ad finem vsque quasi in orbem inclusa fertur oratio, donec consistat in singulis perfectis absolutisq; sententijs.

Membratim dicimus, cum in singulis membris liberior insistit oratio.

Incisim dicimus, cum in singulis incisis insistit oratio.

Quomodo in his adhibendus sit numerus, dicetur, si prius de pedibus, quibus numerosa temperatur oratio, dixerimus.

De pedibus. Cap. XXXVIII.

Pedes duarum syllabarum.
- Spondeus — — dicunt, mores.
- Pyrrichius v v nouus, tulit.
- Choreos — v semper scribit.
- Iambus v — legunt, reos.

Pedes trium syllabarum.
- Molossus — — — conseruant.
- Trochæus, vel tribrachus v v v facimus.
- Dactylus — v v litora
- Anapæstus v v — peragunt.

labarũ. | Bacchius ᴗ — — amores.
Antibacchius ᴗ ᴗ — audiſſe.
Creticus, vel Amphimacrus — ᴗ — poſſident.
Amphibrachus — ᴗ — ᴗ perebat.

Cicero ex aliis pedibus tres tãtum ponit, pæonas duos, & dochimum. | Pæon primus — ᴗ ᴗ ᴗ aſpicite.
Pæon vltimus ᴗ ᴗ ᴗ — facilitas.
Dochimus ex bacchio & iãbo. ᴗ — — ᴗ — Perhorreſcerent.

De numero oratorio. Cap. XXXIX.

Quid interſit inter numerum oratorium & poeticum: & inter poema, & orationem

NVMERVM oratorium Græci, Rhytmum, poeticum, Metrum, vocant.

Quod etſi vterque pedibus conſtet: tamen multis modis differunt.

Rhytmi ſpatio temporum conſtant, pedes etiam ordine.

In rhytmo nihil refert ſit ne dactylus, an anapæſtus, cum eodem temporum ſpatio cõſtent: in verſu, vnus pes pro alio poni non poteſt.

In verſu ſemper idem eſt curſus, vt in heroico carmine dactyli & ſpondei: in oratione nullus eſt certus numerus: ibi eſt aliquid certum, hic non ita:

Vnde omnis nec claudicans, nec fluctuans, & æqualiter conſtanterque ingrediens numeroſa habetur oratio: & numeroſum putatur; nõ quod totum conſtat è numeris, ſed quod ad numeros proximè accedit.

Vnde difficilior eſt in oratione, quàm in verſu numeri vſus.

In oratione maximum vitium eſt ſi verſus efficiatur, & diligenter cauendum: quamuis oratio numeroſe cadere debeat.

In qua parte ambitus debeat eſſe numerus, & qui pedes maximè probentur. Cap. XL.

IN toto verborum ambitu numeri tenendi ſunt, non ſolum in fine, vt quidam putant; licet aures finem maxime expectent.

Vnde à principio verborum compræhenſio ita fluere debet, vt ad extremum veniens ipſa conſiſtat.

Ariſtoteles heroū numerum grandiorem iudicat, quē ſoluta deſideret oratio: Iambus vulgari ſermoni cōgruit. Trocheus ob breuitatem, dignitatem non habet. Pœona probat, vt orienti, mediæ, & cadenti orationi aptiſſimum. Ita vt oratio non ſit humilis & abiecta, ſed elata, & plena.

Cicero cenſet omnes pedes in oratione eſſe permiſtos: vitium enim eſſet, ſi iiſdem ſemper vteremur.

Sed Creticum, Dochimum, Dichoreum, & Pęonas cæteris anteponit: modone Dochimus iteretur.

In heroo vero dactyli, & anapæſti & ſpondęi, pede impune progredi licere cenſet; duos duntaxat pedes, aut paulo plus, ne in ſimilitudinem verſus incidamus.

Sit igitur temperata & permiſta numeris oratio, nec tota diſſoluta, nec tota numeroſa: pœone maxime, & reliquis etiam, quos ille non recenſet.

In his quæ demiſſo & humili ſermone dicentur, ſit Iambus frequens: Pœon in amplioribus: in vtroq; dactylus.

In oratione ergo perpetua ita numeri ſunt miſcendi, vt non animaduertatur quadrandæ orationis induſtria.

Quo fit, vt nullus ſit pes, qui aliquando in orationem non veniat.

De initio Periodi. Cap. XLI.

CLAVSVLAE diligentius, quā cetera omnia conſiderandæ ſunt: quod in his perfectio, & abſolutio iudicetur.

Proximam diligentiam initia poſtulant: nam & ad hæc intentus eſt auditor.

Optime hæc naſcuntur à proceris numeris, ac liberis, maxime dactylo, & pœone priore, cretico, anapæſto, qui par eſt dactylo, licet ordine contrarius.

Initia verſuum, initijs orationum non conueniunt, licet Liuius hexametri exordio cæperit.

Dochimus quouis loco aptus eſt, modo ſemel ponatur: quia iteratus, numerum facit apertum.

De fine Periodi. *Cap. XLII.*

IN extremo circuitu, duo, aut tres pedes ſunt fere notandi.

Quos aut choreos, aut ſpondeos, aut alternos eſſe oportebit: vel dichoreos.

Spondæus eſt in clauſulis firmus, & ſtabilis, quo maxime vſus eſt Demoſthenes.

Pœona alterũ cadenti orationi aptiſſimum eſſe docuit Ariſt. quod & Cic. placet: ſed aptiorem iudicat creticum.

Qui ſiue geminetur, ſiue ſpondeũ præcedat, multũ decoris habet in clauſulis : cui etiã optime iungitur Anapeſtus. Eſt etiam Dochimus ſtabilis & ſeuerus in clauſulis.

Iambus trocheus, aut etiam dactylus proximus à poſtremo numeroſe concludit, ſi ſit extremus Choreus, aut ſpondæus. Sed male concluderent, ſi quis eorum in extremo locatus eſſet, niſi cum pro cretico poſtremus eſt dactylus; quia vltima breuis, an longa ſit non refert.

Sunt & aliæ clauſulæ, quæ numeroſæ concludunt, quas obſeruauit Quint.

Clauſulæ verſuum non conueniunt orationi: cauendũ eſt etiam ne verbis, plurimarum ſyllabarum vtamur in fine, quod etiam in carminibus eſt permolle.

Cum ergo clauſulæ maxime appareant, variandæ ſunt, ne aurium ſatietate repudientur.

De media Periodo. *Cap. XLIII.*

SI primi & vltimi pedes fuerint modo iam dicto diſpoſiti, medij poterunt latere : modo circuitus non ſit breuior, quam aures expectent, aut longior, quam vires patiantur.

Cauendum ergo eſt, ne verba pigra, aut longa ſint, aut breuium contextu, ſonum pene pucrilium crepitaculorum reddant.

In mediis ergo ſunt quidam conatus, qui leuiter interſiſtunt, vt currentium pes, etiam ſi non moratur, tamen veſtigium facit.

Pœonem, dochimum, medię orationi aptum eſſe dixit Cic. in qua parte aliqui creticos, & bacchios laudant.

Si orationem ferri celerius volumus, crebros trochæos & iambos inſeramus; ſi lentius, ſpondeos: ſi moderatius, pedibus vtemur, qui breuibus & longis temperantur.

De his quæ ſuapte natura ſunt numeroſa. *Cap.* XLIIII.

QVAE dicuntur, interdum ſuapte natura numeroſa ſunt, etiam ſi nihil factum eſt de induſtria.

Vt cum ſunt caſus in exitu ſimiles, & cum paribus paria referuntur. Eſt enim Iudices, hæc, non ſcripta, ſed nata lex, quam nō didicimus, accepimus, legimus, verum, &c.

Quod fit item referendis contrariis, in quo Cicero frequens eſt. Semper enim antitheta neceſſitate ipſa numerum oratorium faciunt.

Quæ vitia ſint vitanda in oratione numeroſa.
Cap. XLV.

IN primis, ne aperte verba traiiciantur, quo melius, aut cadat, aut voluatur oratio.

Deinde, ne inania quædam verba quaſi complementa numerorum includantur.

Tertio, ne minutis numeris concidatur, infringanturque ſententia: ſed verba iam probata & electa concinne coagmententur: dura enim inter ſe comiſta potiora ſunt inutilibus.

His vitiis declinatis, multa numeroſe componendi laborem minuunt. Sunt enim multæ figuræ, quibus numeri poſſint variari.

Sunt etiam multa quæ idem valent; ex quibus exercitati illud eligūt, quod comprehenſioni maximè quadrat.

De magnitudine ambitus. *Cap.* XLVI.

HABET Periodus membra, minimum, duos ſæpe etiam tria.

Is ambitus mediocritatem habet, vt ait Cic. qui quatuor fere membris cõstat. Nam aures implet, nec breuior est, quam satis sit, nec longior.

Vult autem vt è quattuor, quasi hexametrorum versuum instar, quod sit, constet fere plena compræhensio.

Debet periodus sensum concludere:: sit etiam aperta, vt intelligi possit, & non immodica, vt memoria contineri queat.

De numero, qui est in membris: & cuiusmodi ea esse debeant. Cap. XLVII.

In oratione circumscripta est verborum compræhensio, donec tandem in clausula consistit.

Cũ vero membratim dicimus, in singulis membris oratio insistit: qđ in pronuntiando magnopere reficit spũm.

Vnde fit, vt oratio, quam membris carpimus, longior multo esse possit, quam quæ constat circuitu.

Ita, vt aliquando ad 15. & 20. membra excurrat: Cic. pro Mil. Occidi, occidi non Spurium Melium, &c.

Nihil autem tam debet esse numerosum, quam hoc, quod minimè apparet, & valet quamplurimum.

Spondeum hic Cicero vehementer commendat: nam, licet videatur tardior, habet tamen stabilem, & dignitatis non expertem gradum.

In incisionibus multo magis, & in membris paucitatem enim pedum, grauitatis suæ tarditate, compensat.

In quo scribendi genere circumscripte, & in quo sit membratim dicendum. Cap. XLVIII.

IN historia, laudationibus, & toto genere epidictico, siue demonstratiuo, delectationis caussa comparato, circumscriptione vtendum est; vt tanquam in orbe inclusa currat oratio.

Hoc orationis genus, nec totum assumendum, ad contentiones & caussas veras, nec omnino repudiandum.

Quia & satietatem afferret: & ab imperitis quale sit etiam cognosceretur.

Detrahit præterea actionis dolorem: aufert humanum

sensum

ſenſum actoris;tollit funditus veritatem & fidem.

Sed quomodo adhibenda eſt interdum numeroſa oratio: videndum eſt quo loco, quamdiu retinenda.

Adhibenda eſt, ſi quid ſit laudandum ornatius, vt fecit Cic. lib. 2. accuſ. Aut exponenda narratio, quę plus dignitatis deſiderat, quam doloris.

Eſt etiam apta procemijs maiorum cauſſarum; vbi ſolicitudine, miſeratione, commendatione res eget.

Sæpæ etiam in amplificanda re, funditur numeroſe & volubiliter oratio: quod tum valet, cum ab oratore iam obſeſſus eſt is, qui audit: quia iam fauet.

Hæc forma perorationes quidem includit, ſed in reliquis partibus retinenda non eſt diu. Nam cum ſupradictis locis ea vſi fuerimus, tota dictio ad inciſa & membra transferenda eſt.

Inciſim autem & membratim tracta oratio, in veris cauſſis plurimum valet, maxime cum arguas, & refellas.

Qua ratione paretur facultas aptè & copioſe dicendi.
Cap. XLIV.

NVMEROSE dicendi facultas non eſt tanti laboris, quanti eſſe videtur.

Nec enim neceſſe eſt vt oratio dimetiendis pedibus, ac perpendendis ſyllabis conſeneſcat.

Satis in hoc oratorem formabit multa ſcribendi exercitatio; vt ex tempore etiam numeroſe dicat.

Circumſcribitur enim mente ſententia, confeſtimque verba concurrunt, quę mens ſtatim dimittit, vt ſuo quodque loco reſpondeat.

Nam, ſi non nulli exercitatione, ex templo verſus conficiunt, quanto facilius oratio ſoluta numeroſa fieri poterit? cū nihil ſit oratione flexibilius; vt facile ſequatur quocunque ducas: veluti molliſſima cera.

Neminem ergo pedum varietas contrubet, qui ſponte ſeſe offerent, modo exercitatio adſit: vt patet in arte muſica, &c.

Quanti momenti sit aptè dicere.
Cap. L.

QVANTI momenti sit aptè dicere experiri licet; si, aut cōpositi oratoris bene instructam collocationem dissoluas, permutatione verborum, Vt si periodum aliquam Cic. peruertas:

Aut, si alicuius inconditi, arripias dissipatam aliquam sententiam, eamq; ordine verborum paullum commutato, in quadrum redigas:

Verum, cōposite & aptè sine sententijs dicere, insania est: sententiose autem, sine verborum ordine, infantia.

Eloquens verò, qui dicendo, plausus, admirationes, & clamores mouere debet, ita debet dicere, vt ei turpè sit quidquam aut spectari, aut audiri libentius.

Quare, cum hanc eloquentiæ partem Aristoteles, Theophrastos, Demosthenes, & Tullius tanti fecerint, eam nobis debemus summa industria comparare.

De tribus dicendi generibus. Cap. L I.

Aliud dicendi genus desideratur. { In paruis caussis. In modicis, In grauissimis. } { Non solum variæ causæ variū dicendi genus efflagitant. Sed etiam eiusdem orationis diuersæ partes.

Vnde quot sint dicendi genera, & in quibus caussis, & orationis partibus adhibenda sint, dicendum est.

Tria sunt dicendi genera in quibus perfectus debet florere orator. { Vnum subtile, acutum, & tenue. Alterum vehemens, copiosum, & graue. Tertium interiectum, & quasi temperatum.

Cum tria sint orationis officia, { Docere, Mouere, Delectare } { Subtile, in probando, Vehemens inflectendo, Modicum, in delectando versatur.

In genere subtili orationis forma.

Debet esse vinculis numerorum libera & soluta:

Non tamen vaga, vt ingredi libere, non vt licentior videatur errare.

Diligentia etiam coagmentandi verba prętermittenda est, & omnis insignis ornatus remouendus.

Ponentur tamen acutæ, crebræque sententiæ.

Ornamenta verborum & sententiarum, cũ tropis verecunde parceq; adhibebuntur.

Translationes poterunt esse crebriores, nõ tamen ita crebræ, vt in genere amplissimo.

Genus temperatum.

Vberius est aliquanto, & robustius, quam humile, de quo dictum est.

Summissius tamen, quam illud, de quo dicetur, amplissimum.

Huic omnia dicendi ornamenta conueniũt; plurimumq; est in hac oratione suauitatis.

In hoc, verborum cadũt lumina omnia, multa etiam sententiarum.

In hoc genere neruorum vel minimum, suauitatis autem est, vel plurimum.

Genus amplum, & copiosum

Vim habet vel maximam: modo enim perfringit, modo irrepit in sensus, &c.

Hic Orator defunctos excitabit, patriam loquentem faciet, aliquem alloquetur, &c.

Hic amplificationibus extollet orationem, & vi superlationum quoque eriget, & per omnes affectus tractabit.

His tribus generibus vtetur Orator.
- Vt res exigit,
- Ne pro caussa modo,
- Sed pro partibus caussæ.

Huius tripartitę varietatis moderator, magni debet

Ad caussas tenues, vt est caussa pro Cecinna; summissum genus accommodabit:

esse iudicij, vt possit quocunq; modo caussa postulat, dicere.
- Ad graues, qualis est Rabirij, vehemens:
- Ad mediocres, vt est caussa pro lege Manilia temperatum:

In eadem etiā oratione, ad
- Conciliandu mediocre;
- Docendum, & probandum, subtile, & enucleatum,
- Ad mouendum, graue adhiberi debet.

Est enim eloquentis proprium,
- Parua summisse,
- Modica temperate,
- Magna grauiter dicere.

Variandum est etiam dicendi genus pro ratione personæ.
- Quæ dicit, quæ audit, cum non eadem sit cuiusq; auctoritas, fortuna, & nomen.
- Pro ratione locorum ac temporum.
- In omnibus etiā rebus videndum est quatenus: & magis offendit nimiū, quam parum.
- Vnde sit eloquentiæ fundamentum, sicuti & aliarum rerum sapientia.

De Memoria. Cap. LII.

MEMORIAE inuentor dicitur Simonides, qui obtrita conuiuarū corpora, ex loco, qui quisq; esset, discreuit

Quo facto notatum est, memoriam signatis animo sedibus iuuari.

Quod etiam quisq; suo experimēto credere potest: quia cum in loca post tempus redimus, reminiscimur eorum, quæ ibi facta sunt.

An memoria sit eloquentiæ pars. Cap. LIII.

LICET memoria sit eloquentię cū aliis artibus communis, tamen artificiosa memoria oratorię pars existimatur.

Nesci-

Nesciretur enim quanta vis eius esset, nisi in hoc lumē orandi vim extulisset.

Non enim solum rerum, sed etiā verborum ordinem præstat, & propemodum infinita complectitur, vt potius audiendi patientia, quàm memoriæ fides deficiat.

Non immerito igitur thesaurus eloquentiæ dicitur.

De artificio memoriæ. Cap. LIIII.

MEMORIAE artificium à veteribus traditum, constat { Locis, & Imaginibus.

Qui volunt hanc ingenij partem excolere, de locis haec obseruent:

- Loca multa animo capiant spatiosa.
- Multa varietate signata, explicata modicis interuallis.
- Vt ædium fere magnarum, aut alterius artificij:
- Quæ sunt diligenter animo affigenda, vt sine cūctatione occurrāt.
- Tum quæ fuerint scripta, vel cogitata his locis sunt commendanda, signis, quæ eorum memoriam excitent notata.
- Loca quæ sumpseris, egregiæ cōmoditerq; notare oportebit, vt perpetuo hærere possint.

De imaginibus.

- Quæ fuerint scripta, vel incogitata, locis cōmendanda sunt, signis, quæ eorum memoriam excitent notata.
- Imagines dictis locis ordine sunt collocandæ.
- Cum memoria repetanda fuerit, ab initio loca recensenda sunt, & quod cuique credideris reposcendum.
- Nam ordo locorum, ordinem rerum conseruat: & res ipsas, imagines notant.
- Vtendum est imaginibus aliquid agentibus,

 & acri-

&acribus insignitis, quæ occurrere & celeriter percutere animum possint.

Quæ imagines pro rerum varietate subinde mutandæ sunt, locis permanentibus.

Quid conferat memoriæ artificium. Cap. LV.

PRODEST memoria artificiosa ad multa rerum nomina audita per ordinem repetenda, & ad res ordine diuersas complectendas,

At ad singula perpetuæ orationis verba perdiscenda, nihil fere prodest: quia singulorum verborum imagines memoriæ mandare inutile est, & infinitum.

Si longior oratio memoriæ mandata fuerit, proderit per partes discere.

Non erit inutile aliquas apponere notas, quarum recordatio excitet memoriam.

Iuuabit, iisdem, quibus scripseris chartis, ediscere.

Maxima tamen memoriæ ars, est exercitatio, & labor.

Quantum studio naturaq; valeat memoria, multorum exemplo, vt Themistoclis, Mithridatis, & Cyri constat.

De Pronominatione & eius vtilitate. Cap. LVI.

VT pronunciatio à voce, ita actio, à gestu dicitur.

Quæ vna pars in dicendo nominatur.

Sine qua summus Orator esse in numero nullo potest: mediocris, hac instructus, summos sæpè superauit.

Vt merito Demosthenes huic parti primas, secundas, & tertias dederit.

Est etiam actio, quasi quædam corporis eloquentia.

Est autem in duas distributas partes, scilicet in	Vocem, quæ aures mouet. Gestum, qui oculos	Per quos duos sensus omnis ad animum penetrat affectus.

De

De Voce: Cap. LVII.

VOCIS mutationes totidem ſunt, quot animorum, qui maximè voce mouentur.

Vtcunq; ergo orator ſe affectum videri, & animum audientis moueri volet, ita certum vocis admouebit ſonum.

Iracundia poſtulat vocis genus acutum, incitatum, crebro incidens.

Miſeratio & mœror, flexibile, plenum, interruptum flebili voce.

Metus, demiſſum, hæſitans, abiectum.

Vis, contentum vehemens, imminens, quadam incitatione grauitatis.

Voluptas, effuſum, lene, tenerum, hilaratum, ac remiſſum.

Modeſtia, ſine commiſeratione, graue quiddam, & vno preſſu, ac ſono obductum.

Ac quidem vocis bonitas optanda, ſed tractatio in nobis eſt.

Prius ergo Orator, variabit, & mutabit, omnesq; ſonorum tum intendens, tum remittens, proſequetur gradus.

Nec modo diuerſis rebus, ſed eſſet in iiſdem partibus iiſdemque affectibus, quaſdam non ita magnas vocis mutationes adhibebit. Nam varietas, cum gratiam præbet, ac renouat aures; tum dicentem ipſa laboris mutatione reficit.

De geſtu Cap. LVIII.

VOCEM ſubſequi debet geſtus, & animo, ſimul cum ea, parere.

Geſtu ſic vtendum eſt, vt nihil in eo ſuperſit.

Status erit erectus, & celſus.

Rarus inceſſus, nec ita longus: excurſio moderata, & rara.

Nulla mollicia ceruicum; nullæ argutiæ digitorum.

Trunco magis toto ſe Orator moderabitur, & vtili laterum flexione.

Brachij

Brachij porrectione, in contentionibus; contractione, in remiſſis.

Pedis ſupploſione in contentionibus, aut incipiendis, aut finiendis.

Sed in ore ſunt omnia: in quo, dominatus, eſt oculorum: quoniam omnis actio eſt animi, & imago animi vultus eſt, indices oculi.

Hæc vnica pars corporis, quot animi ſunt motus, tot ſignificationes & commutationes poteſt efficere.

Non eſt oris ſpecies nimis immutanda: ne, aut ad ineptias, aut ad prauitatem aliquam deferamur.

Oculorum igitur remiſſione, coniectu, hilaritate motus animorum ſignificabimus apte cum genere ipſo orationis.

Eſt enim actio quaſi ſermo corporis, quo magis menti congruens eſſe debet.

Finis Tabularum Libri Tertij.

Laus Deo Opt. Max. & B. Virgini Annunciatæ.

Errata sic corrigito.

Prior numerus paginam, posterior lineam denotat.

PAG. 3. lin. vlt. consilium. 9. 2. Liber. 16. 6. eloquentiæ. ibid. 16. confirmet. ibid. 29. quæ stud. 29. 1. obtrectator. 30. 8. est. 32. 5. Horatius. 35. 16. permouendis. 36. 3. conglobatis. 37. 20. dormientes. 45. 17. altera. 46. 6. considerata. ibid. 7. cuius est. ibid. 10. dominatio. ibid. 20. Sulpitij. 48. 24. iudiciis. 51. 12. siue. ibid. 16. singulis. 52. 9. naturaliter. ibid. 20. Lætius. 61. 10. acuta. 63. 1. in felicibus. 65. 10. concionibus. 67. 27. occidi. 65. 11. interpretatione. 71. 17. expolitio. 74. 11. Enthymemate. ibid. 23. auditorum. 80. 20. minutatim. 81. 4. implacabiles. ibd. 6. leuitas 82. 13. argumentationum. 83. 4. epoto. 84. 19. aperire. 86. 8. laudatori. ibid. 21. repetitione. 88. 26. colore. 89. 26. nitidiora 94. 1. ipsa re. 95. 13. verecunda. 97. 29. Atheniensibus. 98. 25. est enim. 103. 27. Hiberboreo. 105. 2. quia. 111. 1. Polysyndeton. 113. 2. poneretur. ibid. 5. clauduntur. 114. 1. Annominatio. ibid. 7. immortalitatem. ibid. 19. conscripti, circunscripti videantur. ibid. 20. sed, abundat. 117. 5. acquireret. 118. 9. attendite. 120. 17. Sinon. 122. 11. vertam. ibid. 26. profectò. 125. 10. Sustentatio. 129. 18. digniorem. 130. 1. promissis & fide fir. ibid. 4. Quirites. 131. 2. introduxi? ibid. 15. sint. 132. 3. strictim. 133. 27 penariam. 135. 6. Theopompum. 140. 4. intentata. 141. 18. orationem. 144. 27. autem. 146. 22. Dochimus. 158. 21. oratione. ibid. 25. Multum. 161. 17. debent. 163. 10. mutationes.

Quid prohibetis aquas Usus communis aquarum.

Fili cupiens sapientiam conserva iustitiam et deus tibi praebebit eam.

Sententia de Casu

Sunt quæ non possunt nullo cogente iuberi
Sæpe tamen casu illa venire solent
Cæna brevis iuvat et prope rivum somnus in herbis
Ligna prope flammas facile incenduntur a casu
Propter virtutem quos nunquam vidit, amavit
Propter divitias effodiuntur agri.
Si fugio sequitur sed me fugit illa sequentem
Res mira et varia est, dic mihi quid sit quod est.

Venit post multos una serena dies
Præter divitias nil modo diligitur

Sunt quæ non possunt

Allegoria consistit in uno verbo
et metaphora in multis verbis

Allegoria et ironia conveniunt in re
definitione
Allegoria consistit in verbis
Ironia in actione et gestu

Mavrianus Jankwic
Stud: Poëseos. Leop.

...tatio prima in nomine

Loci unde argumenta

Loci unde argumenta sumantur

Ut Communiter quadd

Communicat se omnibus partibus sub se contentis ut totum

~~Omini sermo malus ex ore vestro~~

~~ne procedat~~

~~wssetka mowe zla bud~~

wssech nicht ne pochodby

Losy Loci unde

